

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ
(Α.Μ.: 1012202003001)

Θέμα: «Ο Μακάριος Γ' (1913-1977) και ο ρόλος του στο Κυπριακό Ζήτημα»

Επιβλέπων Καθηγητής: Σωτήριος Ριζάς
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2022

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	2
Εισαγωγή	4
Α΄ Κεφάλαιο	
Η Κύπρος υπό την κατοχή των Οθωμανών και των Βρετανών.....	7
1.1. Η Κύπρος στα χέρια των Οθωμανών.....	7
1.2. Μεταβίβαση του νησιού στους Βρετανούς.....	9
1.3. Από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην ΕΟΚΑ	10
Β΄ Κεφάλαιο	
Μακάριος Γ΄: Μέχρι την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας	15
2.1. Η πορεία του μέχρι την εκλογή του ως Αρχιεπίσκοπος Κύπρου.....	15
2.2. Από τον Αγώνα για την Ένωση ως τις Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου.....	17
2.3. Η συμβολή του Μακαρίου στις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου	21
Γ΄ Κεφάλαιο	
Ο Μακάριος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας	28
3.1. Ο εκλογικός αγώνας και η νίκη.....	28
3.2. Αλλαγή στο Σύνταγμα και διακοινοτικές ταραχές.....	30
3.3. Η δικτατορία στην Ελλάδα και ο αντίκτυπός της στην Κύπρο.....	33
Δ΄ Κεφάλαιο	
Η τουρκική εισβολή και η επιστροφή του Μακαρίου	39
4.1. Πραξικόπημα και απόπειρα δολοφονίας κατά του Μακαρίου.....	39
4.2. Διάγγελμα Μακαρίου προς τον Κυπριακό λαό	40
4.3. Η τουρκική εισβολή	42
4.4. Συνέπειες της τουρκικής εισβολής και επιστροφή Μακαρίου στην Κύπρο	51
4.5. Τελευταία ομιλία Μακαρίου – αποτίμηση της θητείας του	57
Επίλογος.....	59
Πηγές και Βιβλιογραφία	61
Περίληψη	63

Πρόλογος

Η περίπτωση της Κύπρου αποτελεί ένα φλέγον ζήτημα για τον ελληνισμό, που μέχρι και σήμερα παραμένει άλυτο. Ακόμη και η ένταξη του νησιού στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν κατάφερε να δώσει μια λύση, παρά τις προτάσεις και προσπάθειες που κατά καιρούς έγιναν. Λόγω της κομβικής θέσης του νησιού, αποτέλεσε το μήλον της έριδος για πολλούς επίδοξους κατακτητές και χρειάστηκε ένοπλος αγώνας για την απελευθέρωση και τη διεκδίκηση του αιτήματος για Ένωση με την Ελλάδα, στην οποία αρχικά πρωτοστάτησε ο Μακάριος Γ΄, μια προσωπικότητα σημαίνουσα για την ιστορική πορεία της νήσου, που με τις αποφάσεις της και τη δράση του, σφράγισε τις εξελίξεις στο νησί.

Άλλωστε, ο Αρχιεπίσκοπος αποτέλεσε τον πρώτο Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, μια θητεία ιδιαίτερα δύσκολη. Δοκιμάστηκε από διακοινοτικές ταραχές, απόπειρες δολοφονίας σε βάρος του, εξορίστηκε και αγαπήθηκε όσο κανείς άλλος από τον λαό, κατά την επάνοδό του. Αποτελεί γεγονός, πως για τις αποφάσεις του, πολλές φορές κατηγορήθηκε για προσωπικές φιλοδοξίες, αντιφατικές συμπεριφορές και επιλογές, ιδεολογικές διακυμάνσεις. Χωρίς αμφιβολία, οι εξελίξεις στο νησί σφραγίστηκαν από τη δράση του και καθόρισαν την πορεία της Κυπριακής Δημοκρατίας ως τις μέρες μας. Χαρακτηριστικά, η απόφαση του Μακαρίου για συνταγματικές μεταρρυθμίσεις σε βάρος των Τουρκοκυπρίων, αποτέλεσαν το έναυσμα που ανέμενε η τουρκική πλευρά. Βέβαια, η ξένη μα και η ελλαδική (χουντική) εμπλοκή υπήρξε σημαίνουσα και δρομολόγησε μια σειρά από εξελίξεις που οδήγησαν ως την τουρκική εισβολή.

Στόχο της εργασίας αποτέλεσε η ανάδειξη των εξελίξεων που διαδραματίστηκαν στο νησί της Κύπρου γύρω από το πρόσωπο του Αρχιεπισκόπου και μετέπειτα Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, Μακαρίου Γ΄, καθώς και τη συμπλοκή και παρουσία του στα όσα διαδραματίστηκαν στα κέντρα λήψης αποφάσεων που καθόρισαν την πορεία του νησιού.

Η παρούσα εργασία με τίτλο: «Ο Μακάριος Γ΄ (1913-1977) και ο ρόλος του στο Κυπριακό Ζήτημα» εκπονήθηκε κατόπιν συνεννοήσεως με τον κύριο Χρήστου, ώστε να γίνει ανάλυση του Κυπριακού ζητήματος και του ρόλου του Μακαρίου, που επηρέασε την πολιτική και θρησκευτική ζωή της Κύπρου και σημάδεψε την πορεία της. Επιθυμώ να εκφράσω θερμές ευχαριστίες στον καθηγητή μου, κύριο Χρήστου, Αναπληρωτή Καθηγητή Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας και Διευθυντή του

Μεταπτυχιακού Προγράμματος Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας «Νέες θεωρήσεις και προοπτικές», που με οδήγησε να κατευθυνθώ στα μονοπάτια της ιστορικής αλήθειας, αλλά και τους υπόλοιπους καθηγητές μου στο προπτυχιακό στάδιο.

Εισαγωγή

Οι απαρχές του Κυπριακού Ζητήματος εκκινούν ήδη από την οθωμανική περίοδο του νησιού, όταν το 1571 οι Οθωμανοί κατακτούν την Κύπρο, γεγονός που δημιουργεί νέες συνθήκες και προσαρμογές στο νησί, ενώ πλέον δημιουργείται τουρκική μειονότητα. Οι Οθωμανοί κατακτητές ενισχύουν την Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου έναντι της Λατινικής. Έτσι, η Εκκλησία της Κύπρου αποκτά μεγάλη ισχύ, την οποία σε μεγάλο βαθμό διατηρεί ως τις μέρες μας. Ειδικότερα, ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου γίνεται ο επίσημος εκπρόσωπος της ελληνικής πλευράς και μετέχει αποφασιστικά στη διοίκηση του νησιού, αποκτώντας πλέον ρόλο Εθνάρχη. Αποτελεί, άλλωστε, πραγματικότητα πως μέχρι και πριν το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης, ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου ήταν επί της ουσίας κυβερνήτης του νησιού. Η Επανάσταση σήμανε μια βραχεία περίοδο διώξεων, ενώ αναζωπύρωσε το όραμα για Ένωση με την Ελλάδα.

Ωστόσο, το νησί δεν περιλήφθηκε στο νεοϊδρυθέν ελληνικό κράτος, αλλά το 1878 μεταβιβάστηκε από τους Οθωμανούς στους Άγγλους, σε μια προσπάθεια των δεύτερων να περιορίσουν τη ρωσική επιρροή στη Μεσόγειο. Η αγγλική κατοχή, σημαίνει τη δημιουργία μιας κυπριακής αστικής τάξης, καθώς και την εμπλοκή του ξένου παράγοντα στην Κύπρο. Οι Βρετανοί, προχώρησαν σε ενίσχυση της υγείας, της γεωργίας και έκαναν έργα υποδομής, μεταρρυθμίσεις που είχαν όλες στόχο τους την εξυπηρέτηση ιδίων συμφερόντων. Οι Άγγλοι επιβάρυναν τους Κυπρίους με βαρύτατο φόρο υποτελείας στον Σουλτάνο και παρά την αρχική πρόβλεψη για επιστροφή του νησιού στην προγενέστερη οθωμανική διοίκηση, δεν ήταν διόλου πρόθυμοι να εγκαταλείψουν τα συμφέροντά τους στο νησί.

Σημαντικός υπήρξε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος για τις εξελίξεις στο νησί της Αφροδίτης, καθώς η αγγλική πλευρά προσέφερε την Κύπρο στην Ελλάδα με την προϋπόθεση να συμμετάσχει στον πόλεμο η τελευταία στο πλευρό της Αντάντ, μια προσφορά που δεν εκμεταλλεύτηκε εμπρόθεσμα το ελληνικό κράτος. Πλέον δημιουργήθηκε μια σθεναρή άρνηση των Άγγλων για Ένωση, προκαλώντας έντονες αντιδράσεις, καθώς και την εξέγερση του 1831, την πρώτη βίαιη ενωτική προσπάθεια. Η αγγλική πλευρά προχώρησε σε διώξεις και πράξεις ωμής βίας. Η λήξη, Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ενίσχυσε το αίτημα για Ένωση, καθώς και την αποδοχή μιας νέας πραγματικότητας από τους Τουρκοκυπρίους, οι οποίοι άρχισαν να διαμορφώνουν εθνικιστικές τάσεις. Το 1950 πραγματοποιείται δημοψήφισμα για

Ένωση στο νησί. Στο εν λόγω δημοψήφισμα, πρωταγωνιστεί ο Μητροπολίτης Κιτίου Μακάριος, ο μετέπειτα Μακάριος Γ΄. Ειδικότερα, μετά τον θάνατο του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Β΄, ο διάδοχός του, Μακάριος Γ΄ θα είναι εκείνος που θα αποτελέσει το πρόσωπο – κλειδί στο νησί.

Ο Αρχιεπίσκοπος της Κύπρου Μακάριος αποτέλεσε μια σημαντική προσωπικότητα του νησιού. γεννήθηκε σε ένα χωριό της Πάφου στις 13 Αυγούστου 1913 και το 1926 εισήχθη σε μοναστήρι ως δόκιμος στη Μονή Κύκκου, όπου παρέμεινε επτά χρόνια και ύστερα μεταφέρθηκε στο μετόχι του μοναστηριού στη Λευκωσία. Το 1950 χειροτονήθηκε Αρχιεπίσκοπος και Εθνάρχης Κύπρου με το όνομα Μακάριος ο Γ΄. Κύριο μέλημά του αποτέλεσε η ιδέα της Ένωσης, την οποία και υπερασπίστηκε σθεναρά. Μάλιστα, θέλησε να εγγράψει το Κυπριακό στη Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και δε δίστασε να ασκήσει κριτική στην ελλαδική πλευρά για την αδράνειά της. Ο νέος εθνάρχης, συνάντησε την πεισματική αδιαλλαξία των Άγγλων, γεγονός που προμήνυε ένοπλο αγώνα. Έτσι, με επικεφαλής τον Γεώργιο Γρίβα, η ΕΟΚΑ προχώρησε σε ένοπλη προώθηση του αιτήματος της Ένωσης, μια εξέλιξη που είχε ως αποτέλεσμα να αντιμετωπίζουν οι Βρετανοί τους Ελληνοκυπρίους και τον Μακάριο σαν τρομοκράτες.

Οι Βρετανοί με τη διάσκεψη του Λονδίνου εμπλέκουν στο Κυπριακό τον τουρκικό παράγοντα, ενώ ο Μακάριος βρίσκεται εξόριστος στις Σεϋχέλλες. Η υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου γίνεται υπό τον φόβο της εφαρμογής του σχεδίου Μακμίλαν, που προετοίμαζε τη διχοτόμηση του νησιού. Υπό αυτές τις συνθήκες, ο Μακάριος ήταν έτοιμος να δεχτεί την ίδρυση ανεξάρτητου κράτους, παρά τις αντιδράσεις από την ΕΟΚΑ. Η ιδεολογική και πολιτική αυτή μετατόπιση του Μακαρίου για ανεξαρτησία αποτέλεσε αιτία πλήθους μομφών κατά του. Εξάλλου, οι Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου υπήρξαν ένας έντονος συμβιβασμός για τους Ελληνοκυπρίους. Ο Μακάριος επέμεινε για ξεχωριστούς δήμους, μια επιθυμία που αργότερα θα πυροδοτήσει τη διάλυση των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου.

Η Κυπριακή Δημοκρατία αποτελεί γεγονός και ο Αρχιεπίσκοπος χαίρει της εκτίμησης και της αγάπης του κυπριακού λαού. Έτσι, αναδεικνύεται ο νικητής των εκλογών του 1959 και ο πρώτος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Πρόκειται για μια άκρως ταραχώδη θητεία, η οποία στιγματίστηκε από τις διακοινοτικές ταραχές που προκλήθηκαν μετά την επιθυμία του Μακαρίου για αλλαγές στο Σύνταγμα, τα «13 Σημεία». Η εμπλοκή του ξένου παράγοντα απομάκρυνε μια

περαιτέρω κλιμάκωση της έντασης, η οποία δε μπόρεσε να αποφευχθεί λίγο αργότερα, όταν επιβλήθηκε δικτατορία στην Ελλάδα.

Οι σχέσεις Μακαρίου – Παπαδόπουλου δεν ήταν ιδιαίτερα καλές, ενώ ο πρώτος αποφάσισε το 1967 να αποσύρει την ελληνική μεραρχία από το νησί, αφήνοντάς το διάτρητο και αβοήθητο έναντι μιας ενδεχόμενης τουρκικής εισβολής. Το νέο πραξικόπημα Ιωαννίδη στην Ελλάδα, θα έχει καθοριστικό αντίκτυπο στο νησί της Αφροδίτης. Ο Μακάριος πλέον δεν επιθυμεί Ένωση της δημοκρατικής Κύπρου με την χουντική Ελλάδα, ενώ στο νησί δραστηριοποιείται η ΕΟΚΑ Β', μια παράνομη οργάνωση και οι Τουρκοκύπριοι βρίσκονται οργανωμένοι σε θύλακες.

Στις 15 Ιουλίου 1974, η στρατιωτική κυβέρνηση των Αθηνών πραγματοποιεί πραξικόπημα κατά του Μακαρίου και ορίζει για Πρόεδρο τον Νικόλαο Σαμψών. Παρά την επιθυμία τους για θανάτωση του Μακαρίου, εκείνος παραμένει ζωντανός και απευθύνει δραματικό διάγγελμα προς τον κυπριακό λαό, ενημερώνοντάς τον για τις εξελίξεις στο νησί. Φαίνεται πως το πραξικόπημα αιφνιδίασε και τον ίδιο, καθώς θεωρούσε σαφές πως μια τέτοια κίνηση από την Αθήνα, θα έδινε στην Άγκυρα το έναυσμα για εισβολή, καθώς αποτελούσε εγγυήτρια δύναμη. Πράγματι, η απόβαση των Τούρκων στο νησί ξεκίνησε το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου. Πρόκειται για τον «Αττίλα 1», την πρώτη από τις δύο φάσεις της εισβολής των Τούρκων στο νησί. Η ελληνική αντίδραση υπήρξε σπασμωδική και άνευρη.

Στο μεταξύ, ο Μακάριος θεωρούσε επιτακτική την επιστροφή του στο νησί και αναγνώριζε τον εαυτό του ως τον νόμιμο, εκλεγμένο ηγέτη του νησιού. Πίσω στην Ελλάδα, οι δικτάτορες είχαν παραδώσει την σκυτάλη στον Καραμανλή, ο οποίος εξέφραζε ανησυχίες πως μια επιστροφή του Μακαρίου θα προκαλούσε αντιδράσεις. Ακολούθησε η πρώτη και δεύτερη Διάσκεψη της Γενεύης, όπου η ελληνική πλευρά αντιμετώπισε νέες τουρκικές απαιτήσεις και αδιέξοδα. Ο «Αττίλας 2» αποτέλεσε γεγονός και το 36% του νησιού καταλήφθηκε με μηδαμινή αντίσταση.

Ο Μακάριος προσπαθούσε μέσω περιοδειών και επαφών να εξασφαλίσει τη διεθνή στήριξη στα Ηνωμένα Έθνη. Στις 29 Νοεμβρίου 1974 επέστρεψε στην Αθήνα, με στόχο να διαμορφωθεί μια κοινή εθνική γραμμή, ενώ λίγο αργότερα η επιστροφή του στην Κύπρο συνοδεύτηκε από μια παλλαϊκή υποδοχή. Ωστόσο, στο νησί είχε πλέον διαμορφωθεί μια νέα πραγματικότητα, κάτι που αποτυπώνεται και στην τελευταία ομιλία του Μακαρίου, ο οποίος πέθανε στις 3 Αυγούστου του 1977, σφραγίζοντας με τη δράση του τις εξελίξεις του Κυπριακού Ζητήματος.

Α΄ Κεφάλαιο

Η Κύπρος υπό την κατοχή των Οθωμανών και των Βρετανών

1.1. Η Κύπρος στα χέρια των Οθωμανών

Οι πρώτες συνθήκες διαμόρφωσης του λεγόμενου κυπριακού ζητήματος, δημιουργούνται κατά την οθωμανική εποχή. Το 1571 οι Οθωμανοί κατακτούν την Κύπρο και μαζί με την κατάκτηση αυτή, τελειώνει η μεσαιωνική περίοδος για το νησί¹. Έτσι, στην Κύπρο, στο νησί με τον ιδιαίτερο φυσικό και γεωλογικό χαρακτήρα² της Ανατολικής Μεσογείου που ελέγχει σημαντικές περιοχές της Μέσης Ανατολής και των ακτών της Βορείου Αφρικής³, δημιουργούνται νέες οικονομικές, κοινωνικές και διοικητικές συνθήκες, ενώ οι κάτοικοι διακρίνονται απ' τη μια σε μουσουλμάνους και απ' την άλλη σε ορθόδοξους και πιστούς άλλων θρησκευμάτων⁴. Το νησί απομακρύνεται στο εξής από το δυτικό φεουδαρχικό σύστημα της Φραγκοκρατίας και οι θεσμοί του προσαρμόζονται στα δεδομένα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η οθωμανική κατάκτηση διαφοροποιεί πληθυσμιακά την Κύπρο, καθώς πλέον διαμορφώνεται τουρκική μειονότητα στο νησί, γεγονός που θέτει τα θεμέλια του κυπριακού ζητήματος.

Οι Οθωμανοί, αποκατέστησαν την Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου, ενώ απομάκρυναν τη Λατινική Εκκλησία⁵. Η Εκκλησία διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην επιβίωση του ελληνικού χαρακτήρα του νησιού⁶. Ειδικότερα, οι Οθωμανοί εγκατέστησαν στην Κύπρο το σύστημα του μιλετίου. Αυτό, έδωσε τη δυνατότητα στην Εκκλησία να διαχειρίζεται η ίδια τα θέματά της και αποδυνάμωσε τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Ουσιαστικά, με τον τρόπο αυτό, η Εκκλησία της Κύπρου απέκτησε πρωτόγνωρη ισχύ⁷, η οποία εξακολουθεί να υπάρχει ως και σήμερα. Σταδιακά, λόγω της απομόνωσής της από τον λοιπό ελληνισμό, έλαβε εθνικό χαρακτήρα. Μάλιστα, από το 1754, ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου – που αναγνωρίζεται ως επίσημος εκπρόσωπος του ελληνικού πληθυσμού – διαδραματίζει τον πλέον καθοριστικό ρόλο για τη διοίκηση του νησιού, μετά από τον Τούρκο διοικητή⁸. Επί

¹ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *Επισκόπηση της νεότερης κυπριακής ιστορίας – Κοινωνικές δομές, θεσμοί και ιδεολογία – Από την Οθωμανοκρατία και την Αγγλοκρατία στην Ανεξαρτησία*, Αθήνα 2011, σ. 15.

² Ι. Κ. Περισιτιάνης, *Γενική Ιστορία της Νήσου Κύπρου*, Λευκωσία 1995, σ. 93 – 128.

³ Βασιλική Νεράντζη – Βαρμάζη, *Βυζαντινή Ιστορία 324 – 1453*, Κατερίνη 2007, σ. 70 – 71.

⁴ Πέτρος Παπαπολυβίου, *Ιστορία της Κύπρου 1878 – 1974*, Λευκωσία 2015, σ. 4.

⁵ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 15.

⁶ Μάριος Θρασυβούλου, *Ο εθνικισμός των Ελληνοκυπρίων*, Αθήνα 2006, σ. 31 – 35.

⁷ William Mallinson, *Cyprus – A Historical Overview*, χ.τ. 2008, σ. 16.

⁸ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 15 - 16.

της ουσίας, ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου απέκτησε ρόλο Εθνάρχη⁹. Άλλωστε, ορισμένες μαρτυρίες θέλουν τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου ουσιαστικό κυβερνήτη του νησιού της Αφροδίτης λίγο πριν το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821¹⁰. Η Επανάσταση του 1821, που ξεσπά τον Μάρτιο της ίδιας χρονιάς¹¹, σημαίνει μια σειρά διώξεων και εκτελέσεων σε βάρος επισκόπων και εκκλησιαστικών εκπροσώπων¹². Χαρακτηριστικό παράδειγμα της νέας περιόδου τρομοκρατίας και διώξεων που επιβάλλουν οι Οθωμανοί λόγω της Επανάστασης του 1821, αποτελεί και η εκτέλεση του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού¹³, ο οποίος θέλησε να ενισχύσει την Επανάσταση των Ελλήνων. Εξάλλου, η Φιλική Εταιρεία βασιζόταν στην οικονομική αρωγή του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού¹⁴. Ωστόσο, οι προαναφερθείσες διώξεις αποτελούν μονάχα μια εφήμερη ύφεση της εκκλησιαστικής ισχύος, η οποία σύντομα ανακάμπτει¹⁵.

Κατά την ύστερη οθωμανική περίοδο στο νησί, ενισχύονται οι σχέσεις με την Ευρώπη, ενώ Κύπριοι λαμβάνουν μέρος στην προετοιμασία του απελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων και έπειτα στην Ελληνική Επανάσταση του 1821. Η Επανάσταση και στη συνέχεια η δημιουργία του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, αναζωπυρώνει την ελληνική εθνική ιδέα και το όραμα για Ένωση με την Ελλάδα. Μάλιστα, εκπρόσωποι της Κύπρου συμμετείχαν σε συνελεύσεις των επαναστατημένων Ελλήνων, ενώ επισκέφτηκαν τον Ιωάννη Καποδίστρια¹⁶, ο οποίος έφτασε στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1828¹⁷, ζητώντας του την ένταξη της Κύπρου στο νεοϊδρυθέν ελληνικό κράτος. Ωστόσο, ο κυπριακός ελληνισμός αγνοήθηκε από την ελλαδική πλευρά και η Κύπρος δεν περιλήφθηκε στην επικράτεια του ελληνικού κράτους. Παρ' όλα αυτά και παρά την βελτίωση της θέσης των υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το όραμα της Ένωσης με την Ελλάδα, εξακολουθούσε να υπάρχει¹⁸.

⁹ Αλέξης Ηρακλείδης, *Το Κυπριακό – Σύγκρουση και Επίλυση*, Αθήνα 2002, σ. 211.

¹⁰ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 16 – 17.

¹¹ David Brewer, *Η Φλόγα της Ελευθερίας 1821 – 1833*, μτφρ. Τιτίνα Σπερελάκη, Αθήνα 2020, σ. 113.

¹² Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 16 – 17.

¹³ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 211.

¹⁴ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 57.

¹⁵ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 210 - 213.

¹⁶ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 57 – 58.

¹⁷ Θανάσης Χρήστου, *Πολιτικές και Κοινωνικές Όψεις της Επανάστασης του 1821 – «Με μιαν γνώμην ομοφώνως απεφασίσαμεν να λάβωμεν τα όρματα»*, Αθήνα 2013, σ. 214.

¹⁸ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 52 – 63.

1.2. Μεταβίβαση του νησιού στους Βρετανούς

Το 1878 το νησί μεταβιβάζεται στους Άγγλους, οι οποίοι επιθυμούσαν να ελέγξουν την επιρροή των Ρώσων στη Μεσόγειο¹⁹, καθώς η Κύπρος είχε στρατηγική για εκείνους σημασία. Η κατάκτηση του νησιού από τους Άγγλους, αποτέλεσε σταθμό για την ιστορία του νησιού της Αφροδίτης. Από το 1878 και ύστερα, η Κύπρος εξαρτάται οικονομικά από ξένα κέντρα και διαμορφώνεται μια κυπριακή αστική τάξη. Πέραν της σημαντικής θέσης του νησιού και του ξένου παράγοντα σε αυτό, αξιοσημείωτη είναι και η διαφορά συμφερόντων ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές τάξεις. Ήδη από τα τέλη της Οθωμανοκρατίας, η κοινωνία στην Κύπρο αποτελείται από τους ανώτερους κληρικούς, και λίγους μα ισχυρούς κατόχους γης, που προήλθαν από τους κοτζαμπάσηδες, τους εμπόρους, καθώς και ορισμένους διανοούμενους και τεχνίτες. Η πλειονότητα των Κυπρίων ασχολείται με τη γεωργία και τη μεταλλεία²⁰.

Οι Βρετανοί, ενίσχυσαν την ελληνική συνείδηση μέσα από την εκπαίδευση, ενώ κατήργησαν τα προνόμια της Εκκλησίας, γεγονός που προκάλεσε διαμάχη ανάμεσα στην Εκκλησία και την αγγλική διοίκηση. Η διαμάχη αυτή, είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση του αιτήματος για Ένωση από την πλευρά της Εκκλησίας, ως αντίδραση για την κατάργηση των προνομίων της²¹. Ακόμη, οι Βρετανοί ενίσχυσαν την υγεία, την γεωργία, δημιούργησαν δασική υπηρεσία, ανέπτυξαν το οδικό και το σιδηροδρομικό δίκτυο, ενώ έγιναν και λοιπά έργα υποδομής, όπως η ανάπτυξη λιμανιών. Σημαντική ήταν η συμβολή τους στο δικαστικό σύστημα, καθώς εισήγαγαν το αγγλικό δίκαιο, θέτοντας τέλος στις διακρίσεις και αδικίες που γίνονταν από τους Οθωμανούς. Βέβαια, τα περισσότερα έργα είχαν στόχο τους την εξυπηρέτηση βρετανικών συμφερόντων.

Η αγγλική κατοχή, βάρυνε τους Κυπρίους με φόρο υποτελείας (που έφτανε τις 92.799 λίρες), που κλήθηκαν να πληρώσουν ως αποζημίωση στον Σουλτάνο. Ακόμη, η αγγλική πλευρά δεσμεύτηκε για αμυντική υποστήριξη στους Οθωμανούς έναντι της ρωσικής απειλής. Παρά το γεγονός ότι μέρος της συμφωνίας παραχώρησης της Κύπρου στους Άγγλους αφορούσε το ενδεχόμενο επιστροφής του νησιού στην προγενέστερη οθωμανική κατοχή, φαίνεται πως οι Άγγλοι δεν είχαν τέτοιες βλέψεις.

¹⁹ William Mallinson, *ό.π.*, σ. 19.

²⁰ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό.π.*, σ. 73 – 76.

²¹ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό.π.*, σ. 212 - 213.

Στις 5 Νοεμβρίου 1914, το νησί προσαρτάται στην Αυτοκρατορία των Άγγλων, υπό του πέπλου του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου²².

1.3. Από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην ΕΟΚΑ

Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος (η λήξη του οποίου χάρισε εδαφικά οφέλη στην Ελλάδα²³) δεν άφησε ανεπηρέαστο και το νησί της Αφροδίτης. Ειδικότερα, το 1915, οι Άγγλοι προσέφεραν την Κύπρο στην Ελλάδα, με την προϋπόθεση τη συμμετοχή της χώρας στον πόλεμο, στο πλευρό των Αγγλογάλλων. Βέβαια, αξίζει να επισημανθεί πως συζητήσεις για παραχώρηση του νησιού και ένωση με την Ελλάδα είχαν ήδη γίνει το διάστημα 1912 – 1913, σύμφωνα με τον ίδιο τον Βενιζέλο. Ο Υπουργός Οικονομικών της Αγγλίας, Λούντ Τζωρτζ, είχε προσφέρει το νησί στην ελληνική πλευρά, ζητώντας να παραχωρηθεί στους Άγγλους ως ναυτική βάση το Αργοστόλι της Κεφαλονιάς. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι ο Βενιζέλος τασσόταν υπέρ της πρότασης, οι συζητήσεις ναυάγησαν, καθώς προσέκρουσαν στις ενστάσεις του Άγγλου Υπουργού Εξωτερικών, Σερ Έντουαρντ Γκρέυ.

Όπως προαναφέρθηκε, επίσημα η αγγλική πλευρά θέλησε να παραχωρήσει την Κύπρο στην Ελλάδα κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, με την προϋπόθεση τη συμμετοχή της χώρας στο πλευρό της Αγγλίας. Την κατάσταση ανέτρεψε η παραίτηση του Βενιζέλου στις 5 Οκτωβρίου 1915 και η εμμονική θέληση του βασιλιά Κωνσταντίνου για ουδετερότητα, καθώς ακολουθούσε μια πολιτική φιλική προς τα γερμανικά συμφέροντα. Ως εκ τούτου, η κυβέρνηση Ζαΐμη που ακολούθησε δε δέχτηκε την πρόταση των Βρετανών και έτσι το όραμα της Ένωσης απομακρύνθηκε. Εν τέλει, η Ελλάδα συμμετείχε στον Πόλεμο με την πλευρά της Αντάντ, αλλά η καθυστέρηση – ύστερα από τις κινήσεις του Βενιζέλου στην Θεσσαλονίκη και την ανατροπή του βασιλιά Κωνσταντίνου – ήταν αρκετή, ώστε οι Άγγλοι να αποσύρουν την πρότασή τους και να απομακρυνθεί η Ένωση.

Η επίμονη άρνηση της αγγλικής πλευράς για Ένωση με την Ελλάδα, πυροδότησε μια σειρά αντιδράσεων, με χρονιά – σταθμό το 1931. Ήδη από το 1929, νέα Πρεσβεία από την Κύπρο μετέβη στην Αγγλία, ζητώντας μεγαλύτερη αυτονομία, καθώς και την επίλυση μιας σειράς ζητημάτων, για την καλύτερευση της ζωής των κατοίκων. Την Πρεσβεία αποτελούσαν οι Μητροπολίτης Κιτίου Νικόδημος Μηλωνάς, Σταύρος Σταυρινάκης και Ζήνωνας Ρωσσίδης. Παρά το γεγονός ότι

²² Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό.π.*, σ. 90 – 93.

²³ Κώστας Κωστής, *Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας – Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους 18^{ος} – 21^{ος} αιώνας*, Αθήνα 2019 [3^η], σ. 552.

έθεσαν το ζήτημα της Ένωσης, θεωρούσαν ότι αυτή θα μπορούσε να συζητηθεί εκτενέστερα και να υλοποιηθεί σε δεύτερο χρόνο. Στη στάση τους αυτή αντιτάχθηκε ο Μητροπολίτης Κυρήνειας Μακάριος, ο οποίος θεωρούσε επιτακτική την Ένωση με την Ελλάδα. Από την άλλη, το νεοϊδρυθέν Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου οραματιζόταν μια ανεξάρτητη Κύπρο και αρνούταν την Ένωσή της με την Ελλάδα, παρακινημένο ενδεχομένως από την αντικομμουνιστική στάση του Βενιζέλου. Η Βρετανία αγνόησε ακόμη και τα εντόνως μετριοπαθή αιτήματα της Πρεσβείας, γεγονός που πυροδότησε τη λαϊκή εξέγερση του 1931, στην οποία αξιοσημείωτη είναι η συμμετοχή της αστικής τάξης του νησιού, καθώς και των αγροτών και εργατών, κοινωνικές ομάδες ιδιαίτερα καταπιεσμένες από τον Άγγλο κατακτητή²⁴. Επί της ουσίας, η εξέγερση του 1931, αποτέλεσε την πρώτη βίαιη ενωτική προσπάθεια²⁵.

Μεταξύ των αφορμών της εξέγερσης, υπήρξε η αύξηση των δασμών που επέβαλε η αποικιακή κυβέρνηση, η οποία διατηρούσε σχέσεις συνεργασίας με την παλαιά μουσουλμανική ελίτ. Η ελληνική πλευρά αντιτάχθηκε στην επιβολή νέων φόρων και ακολούθησε μια σειρά διεκδικήσεων που πυροδότησε το αίτημα της Ένωσης. Αν και ήταν βενιζελικός ο Μητροπολίτης Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς (ο Βενιζέλος προέτασε τη σύνεση) παραιτήθηκε από το Νομοθετικό Συμβούλιο και παρότρυνε τους κατοίκους σε αντίσταση. Αντίθετα, ο βασιλόφρων Μητροπολίτης Κυρήνειας Μακάριος ήταν ένθερμος υποστηρικτής της Ένωσης. Η κυβέρνηση των Άγγλων κατέπνιξε την εξέγερση του 1931 με στρατό από την Αίγυπτο.

Αποτέλεσμα της εν λόγω εξέγερσης, ήταν η διαμόρφωση μιας άκαμπτης, βίαιης και ωμής αγγλικής πολιτικής. Η περίοδος της λεγόμενης Παλμεροκρατίας, χαρακτηριζόταν από κατάργηση της ελευθερίας του Τύπου, εξορίες, φυλακίσεις και περιορισμούς Κυπρίων. Το Σύνταγμα του 1882 και το Νομοθετικό Συμβούλιο καταργήθηκε και τέθηκε εκτός νόμου το Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου (ΚΚΚ)²⁶.

Η ελλαδική πλευρά υπό την ηγεσία του Ελευθερίου Βενιζέλου, αποδοκίμασε το κίνημα. Άλλωστε, ήδη από το 1922 και έπειτα, ο Βενιζέλος έθετε ως προτεραιότητα την διατήρηση των σχέσεων Ελλάδας – Αγγλίας, υιοθετώντας μια στάση αντίθετη προς την Ένωση, κατηγορία την οποία ο ίδιος δεν αποδεχόταν, ενώ εισήγαγε την αρχή του «εθνικού κέντρου»²⁷.

²⁴ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό.π.*, σ. 98 – 100.

²⁵ Άγγελος Σ. Βλάχος, *Δέκα Χρόνια Κυπριακού*, Αθήνα 2003 [2^η], σ. 13.

²⁶ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό.π.*, σ. 102 – 103.

²⁷ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό.π.*, σ. 105 – 107.

Η θέση της Ελλάδας σχετικά με την Ένωση τόσο κατά τον μεσοπόλεμο όσο και κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν η προώθηση των κυπριακών αιτημάτων εντός της αγγλικής κυριαρχίας, ώστε να μη διαρραγούν οι σχέσεις Ελλάδας – Αγγλίας. Δηλαδή, να αποτελέσει το Κυπριακό Ζήτημα μια διαφορά Κύπρου – Αγγλίας και όχι Ελλάδας – Αγγλίας²⁸. Όταν ξέσπασε Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, η Κύπρος βίωνε μια οξεία οικονομική κρίση, ενώ – λόγω των διώξεων απ’ τους Άγγλους – ο λαός είχε επί της ουσίας μείνει δίχως εκπρόσωπο. Η οικονομική δυσπραγία ήταν τέτοια, ώστε οι κάτοικοι να εξασφαλίζουν την επιβίωση της οικογένειάς τους, μέσω της στράτευσης. Το 1943, με παρέμβαση του ΑΚΕΛ, που διαδέχτηκε το 1941 το ΚΚΚ, κατατάσσονται στον αγγλικό στρατό εκατοντάδες πολίτες με αντιφασιστικό φρόνημα²⁹.

Η λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, βρίσκει την Ελλάδα – η οποία είχε αντιμετωπίσει Ιταλούς και Γερμανούς³⁰ – στο πλευρό των νικητών και τα αιτήματά της διαμορφώνονται στο πλαίσιο ένταξης των Δωδεκανήσων, της Βορείου Ηπείρου και της Κύπρου. Μάλιστα, τον Ιούνιο του 1942, ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄ μαζί με τον Τσουδερό, επισκεπτόμενοι τον Πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, Ρούζβελτ, υπέβαλαν υπόμνημα με τα ελληνικά αιτήματα³¹. Η λήξη, λοιπόν, του πολέμου, σηματοδότησε μια ενίσχυση του αιτήματος των Ελληνοκυπρίων για Ένωση, καθώς και την αποδοχή της νέας πραγματικότητας από τους Τουρκοκυπρίους, μιας πραγματικότητας συνδεμένης στο εξής με μια έντονη επιθυμία των Ελληνοκυπρίων για Ένωση. Ως αντιστάθμισμα για την εξέλιξη αυτή, οι Τουρκοκύπριοι άρχισαν να αναπτύσσουν από την πλευρά τους εθνικιστικές τάσεις³².

Κατά τη δεκαετία του 1950, τόσο τα προβλήματα της κυπριακής κοινωνίας όσο και το αίτημα για Ένωση γίνονται εντονότερα. Έτσι, το Γραφείο Εθναρχίας οργάνωσε τον Ιανουάριο του 1950, δημοψήφισμα για Ένωση με την Ελλάδα. Το δημοψήφισμα δρομολογήθηκε επί της ουσίας από τον Μητροπολίτη Κιτίου Μακάριο (τον αργότερα Μακάριο Γ΄), με επικεφαλής τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Β΄. Η κυβέρνηση των Άγγλων αρνήθηκε να υποστηρίξει το ενωτικό δημοψήφισμα, γεγονός που δεν αποτέλεσε τροχοπέδη για την κυπριακή πλευρά. Παρά το γεγονός ότι το ΑΚΕΛ αποκλείστηκε από τις συζητήσεις του Εθναρχικού Συμβουλίου και ότι η

²⁸ Άγγελος Βλάχος, *ό. π.*, σ. 8 – 15.

²⁹ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 118 – 119.

³⁰ Ι. Α. Δεσποτόπουλος, *Η συμβολή της Ελλάδος στην έκβαση των δύο Παγκοσμίων Πολέμων*, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1996 [2^η], σ. 81 – 88.

³¹ Άγγελος Βλάχος, *ό. π.*, σ. 13 – 15.

³² Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 131 – 149.

κυβέρνηση απαγόρευσε στους δημοσίους υπαλλήλους τη συμμετοχή τους στο δημοψήφισμα, το 95,7% των Ελλήνων της Κύπρου ήταν υπέρ της Ένωσης με την «Μητέρα Ελλάδα», όπως χαρακτηριστικά αναφερόταν στο έντυπο. Τόσο η Πρεσβεία στο Λονδίνο όσο και η Κυβέρνηση του Ελληνικού Κράτους υπό τον Νικόλαο Πλαστήρα, απέρριψαν το δημοψήφισμα. Μάλιστα, η ελληνική κυβέρνηση δε δέχτηκε επίσημα την κυπριακή αντιπροσωπεία με τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος. Λίγο αργότερα, στις 20 Οκτωβρίου 1950, πεθαίνει ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Β΄ και τον διαδέχεται ένα πρόσωπο – κλειδί για την πορεία του Κυπριακού Ζητήματος, ο Μακάριος Γ΄.

Ερχόμενος αντιμέτωπος με την πεισματική άρνηση της Αθήνας να πιέσει για την Ένωση, ο Μακάριος Γ΄ απείλησε να απευθυνθεί στη Συριακή Κυβέρνηση, ώστε να εγγραφεί το Κυπριακό στη Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών. Ωστόσο, η Αθήνα παρέβλεπε το Κυπριακό, καθώς δίσταζε να διαταράξει τις σχέσεις της με την Αμερική και την Αγγλία, κάτι που είχε παραδεχτεί ρητά ο Γεώργιος Παπανδρέου.

Ύστερα από τη λαϊκή πίεση, η κυβέρνηση του Αλεξάνδρου Παπάγου υποχρεώθηκε να στραφεί στην Κύπρο, όπου αίτημα του Μακαρίου Γ΄ αποτελούσε η προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη. Ο νέος Εθνάρχης της Κύπρου, δε δίσταζε να ασκήσει δριμεία κριτική στην απραξία της ελληνικής κυβέρνησης, κατηγορώντας τη για έλλειψη τόλμης και εμπαιγμό του ελληνικού λαού. Πράγματι, η ασφυκτική λαϊκή πίεση οδήγησε την ελληνική κυβέρνηση Παπάγου σε προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη στις 16 Αυγούστου 1954, ενέργεια που προκάλεσε την οργή του Λονδίνου³³. Λίγους μήνες νωρίτερα, τον Φεβρουάριο του 1954, η Άγκυρα ενημέρωσε την Αθήνα μέσω του Πρέσβη της, ότι είναι αντίθετη απέναντι σε μια καθεστωτική αλλαγή στο νησί της Κύπρου, ότι επιθυμεί να μετέχει στις αγγλοελληνικές συζητήσεις, καθώς και ότι μια προσφυγή της ελληνικής κυβέρνησης στα Ηνωμένα Έθνη, θα ζημίωνε τις σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας³⁴.

Τόσο η Αγγλική αδιαλλαξία για Ένωση όσο και η αύξηση του ενδιαφέροντος της Τουρκίας για την Κύπρο (ιδίως μετά την προσάρτηση των Δωδεκανήσων, που μετέτρεπε τη Μεσόγειο σε ελληνική λίμνη) και η σύμπλευση Άγγλων – Τουρκοκυπρίων (ο οποίοι, παρακινημένοι από την Άγκυρα, εξέφραζαν

³³ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό.π.*, σ. 147 – 152.

³⁴ Άγγελος Βλάχος, *ό.π.*, σ. 68 – 69.

ανοιχτά την άποψη πως η Τουρκία μετέχει της Κύπρου) οδήγησαν στον ένοπλο απελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ, που άρχισε την 1^η Απριλίου του 1955³⁵.

---

³⁵ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 152 – 180.

Β' Κεφάλαιο

Μακάριος Γ': Μέχρι την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας

2.1. Η πορεία του μέχρι την εκλογή του ως Αρχιεπίσκοπος Κύπρου

Ο Αρχιεπίσκοπος της Κύπρου Μακάριος (Μιχαήλ Χριστοδούλου Μούσκος) αποτέλεσε μια σημαντική προσωπικότητα του νησιού. Γεννήθηκε σε ένα ορεινό χωριό της Πάφου στις 13 Αυγούστου 1913 και ήταν ο πρώτος γιος του Χριστόδουλου Μούσκου και της Ελένης Αθανασίου που στην πορεία έκαναν άλλα δύο παιδιά: τον Ιάκωβο και τη Μαρία. Ο Μακάριος έχασε σε νεαρή ηλικία τη μητέρα του, συγκεκριμένα στις 20 Απριλίου 1924 και ο πατέρας του σύναψε νέο γάμο και απέκτησε ένα παιδί. Τον Οκτώβριο του 1926 εισέρχεται σε μοναστήρι ως δόκιμος στη Μονή Κύκκου και διαπρέπει για το ήθος του και την αγάπη του προς τον Θεό. Σε αυτή τη σχολή, παρέμεινε επτά χρόνια και ύστερα μεταφέρθηκε στο μετόχι του μοναστηριού στη Λευκωσία, ώστε να ολοκληρώσει τις σπουδές του στο Παγκύπριο Γυμνάσιο³⁶.

Στις 20 Οκτωβρίου 1950 χειροτονήθηκε Αρχιεπίσκοπος και Εθνάρχης Κύπρου με το όνομα: Μακάριος ο Γ'. Ο Αρχιεπίσκοπος αν και νεαρός και δίχως πολιτική εμπειρία στράφηκε αμέσως στα πολιτικά και εθνικά ζητήματα του νησιού της Κύπρου. Επίσης, ήταν γεννημένος ηγέτης καθώς είχε έντονη αυτοκυριαρχία και ήταν προσηλωμένος στους στόχους του. Ένας από τους κύριους στόχους του ήταν η ιδέα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, κάτι για το οποίο αγωνίστηκε σθεναρά. Είχε στο νου του τη Μεγάλη Ιδέα και να εκπληρώσει την επιθυμία αυτή του Κυπριακού λαού του. Ο Μακάριος, αν και πολλάκις βρέθηκε αντιμέτωπος με δύσκολες καταστάσεις, ποτέ δεν λύγησε αλλά πάλεψε σε μια κοινωνία που δεν είχε ακόμη διαμορφώσει συνείδηση ομαδικού πνεύματος και πολιτική παράδοση στην Κύπρο. Βέβαια, η έλλειψη πολιτικής παράδοσης στην Κύπρο ίσως συνέβαλε στο να θεωρηθεί ο Μακάριος ως ο ρυθμιστής των πολιτικών αλλά και εθνικών ζητημάτων του νησιού³⁷.

Όπως προαναφέρθηκε, ο Μακάριος απείλησε να καταφύγει στην κυβέρνηση της Συρίας ώστε να εγγράψει το Κυπριακό στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών. Παρ' όλο που ο αρχιεπίσκοπος πίεζε την κατάσταση, ο Πλαστήρας ως πρωθυπουργός τότε της Ελλάδας, δεν δέχθηκε να προσφύγει στα Ηνωμένα Έθνη. Σε

³⁶ Μαρία Γιαννακάκη, *Ηγέτες - Μακάριος*, Αθήνα 2004, σ. 4 – 7.

³⁷ Νίκος Κρανιδιώτης, *Δύσκολα Χρόνια - Κύπρος 1950 - 1960*, Αθήνα 1981, σ. 44 – 47.

λαϊκές κινητοποιήσεις στην Ελλάδα υπέρ του Κυπριακού η Αριστερά πρωτοστατούσε και σκοπός του Μακαρίου ήταν να απευθυνθεί στα Ηνωμένα Έθνη. Το ΑΚΕΛ ήταν το μόνο κόμμα που βρισκόταν σε σύγκρουση με την εκκλησία της Κύπρου και την Εθναρχία, όμως μετά το δημοψήφισμα αντιπαρατάχθηκε στο πλευρό του Μακαρίου όσον αφορά το ζήτημα της Ένωσης. Ο Αρχιεπίσκοπος όντας αντικομμουνιστής και φιλοβασιλικός είχε ωφεληθεί από την Αριστερά που τάχθηκε υπέρ της Κύπρου, ενώ παράλληλα είχε και τη στήριξη της Εκκλησίας, ενώ ο Αρχιεπίσκοπος Σπυρίδων έγινε ο επικεφαλής της Πανελλήνιας Επιτροπής Αυτοδιαθέσεως Κύπρου – ΠΕΑΚ³⁸.

Κατά την οθωμανική κυριαρχία, η ορθόδοξη Εκκλησία διατήρησε ορισμένα από τα προνόμια που είχε και παλαιότερα όπως το δικαίωμα να μεσολαβεί και να εισπράττει από το λαό φόρους που επέβαλλε η οθωμανική διοίκηση και να παρακρατά ένα ποσοστό των φόρων. Η περιουσία της Εκκλησίας δεν είχε φόρο έτσι ώστε η Εκκλησία να έχει μεγάλο πλούτο και να γίνει μια από τις σημαντικότερες οικονομικές επιρροές του νησιού. Ο Αρχιεπίσκοπος της Κύπρου αναγνωρίστηκε από τους Οθωμανούς ως εθνάρχης. Η εκκλησία λοιπόν, προστάτευε τα δικαιώματα των Ελληνοκυπρίων έναντι στην οθωμανική διοίκηση και έτσι μετά το 1830, η εθναρχία έφερε μαζί της και την ιδέα της ένωσης³⁹.

Βασικός στόχος του Μακαρίου ήταν η ένωση του νησιού με την Ελλάδα, όμως κατηγορήθηκε από μερικούς ότι επεδίωκε την ανεξαρτησία για να φέρει εις πέρας τις δικές του φιλοδοξίες. Ο στόχος των αγώνων του Μακαρίου αποτέλεσε η Ένωση, αλλά στην πορεία συνειδητοποίησε ότι θα μπορούσε να οδηγηθεί στη διχοτόμηση το νησί και για αυτό το λόγο επιθυμούσε την ανεξαρτησία. Έτσι, ο Μακάριος πολλές φορές βρισκόταν σε σύγκρουση με τις κυβερνήσεις της Αθήνας. Παρ' όλα αυτά στην πορεία για τον ίδιο, σκοπός του έγινε και η διατήρηση της ελληνικότητας αλλά και της ενότητας του νησιού⁴⁰.

Μόλις ανέλαβε τα καθήκοντά του ο Μακάριος, μέσα σε ένα χρόνο, επισκέφθηκε όλα τα χωριά της επικράτειάς του, ώστε να καταλάβει μόνος του τα προβλήματα που είχαν οι κάτοικοι του νησιού. Ίδρυσε το Διανέλλειο ορφανοτροφείο στη Λάρνακα και τη Φιλόπτωχο Αδελφότητα του νησιού, το γυναικείο μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου του Αλαμάνου και δημιούργησε το ταμείο για τον κλήρο που είχε χρηματοδοτηθεί από ετήσιες εισφορές των εκκλησιών, αλλά και από τα έσοδα ενός

³⁸ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό.π.*, σ. 148 – 151.

³⁹ Μαρία Γιαννακάκη, *ό.π.*, σ. 10 – 11.

⁴⁰ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό.π.*, σ. 49 – 51.

εργαστηρίου κεριών. Επιπροσθέτως, στις 3 Οκτωβρίου του 1948 διοργανώθηκε συλλαλητήριο στην Κύπρο στο στάδιο Λευκωσίας με κεντρικό ομιλητή τον – μέχρι τότε – μητροπολίτη Κιτίου Μακάριο που ενδυνάμωσε το πατριωτικό αίσθημα του λαού του⁴¹.

Σημαντικό είναι επίσης να τονιστεί ότι ο τρόπος που το Λονδίνο λάμβανε τα αιτήματα των Κυπρίων ήταν άκρως απαξιωτικός, όπως και η στάση του Λονδίνου απέναντι στην ελληνική κυβέρνηση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του Βρετανού Υπουργού Εξωτερικών Άντονυ Ήντεν και μετέπειτα Πρωθυπουργού της Βρετανίας που συναντήθηκε στην Αθήνα με τον Έλληνα Πρωθυπουργό και του συμπεριφέρθηκε με απρεπή τρόπο όταν αναφέρθηκε στο Κυπριακό Ζήτημα⁴².

2.2. Από τον Αγώνα για την Ένωση ως τις Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου

Ο Μακάριος γυρίζοντας στην Κύπρο προώθησε μέτρα που είχαν ως στόχο την οργάνωση του λαού της Κύπρου και πιο συγκεκριμένα των νέων. Οργάνωσε την Παγκύπρια Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (ΠΑΙΟΝ) που εισχωρούσαν σε αυτή νέα άτομα υπέρ του αγώνα της Ένωσης⁴³.

Επιπροσθέτως, η άρνηση των Άγγλων να προχωρήσουν στην αυτοδιάθεση της Κύπρου έφερε τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στη σκέψη ότι το θέμα πλέον δε θα λυνόταν με ειρηνικό τρόπο. Την ιδέα για ένοπλο αγώνα είχαν ο Γεώργιος Γρίβας και κάποιοι Κύπριοι εξόριστοι των Αθηνών μαζί με πολιτικούς και στρατιωτικούς της Ελλάδας. Με αυτό τον τρόπο, στις 7 Μαρτίου 1953, η ομάδα αυτή, αποφάσισε να προχωρήσει σε ένοπλο κίνημα σύμφωνα με το πρότυπο της Φιλικής Εταιρείας. Η οργάνωση αυτή είχε ως επικεφαλής τον Γεώργιο Γρίβα που ήταν συνταγματάρχης απόστρατος του Ελληνικού στρατού, αρχηγός της φανατικής ακροδεξιάς αντικομμουνιστικής οργάνωσης των Χιτών. Η στρατολογία των αγωνιστών της ΕΟΚΑ, δηλαδή, της Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών, έγινε από νέα άτομα που ανήκαν σε εκκλησιαστικές οργανώσεις και είχαν ως όραμα την Ένωση με την Ελλάδα⁴⁴.

Η επιλογή για τη χρήση βίας ως κινητήριας δύναμης της οργάνωσης, έπληξε τους Βρετανούς. Έφερε σε δυσμενή θέση τη βρετανική πλευρά, που θεώρησε

⁴¹ Μαρία Γιαννακάκη, *ό. π.*, σ. 12 – 13.

⁴² Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 151-152.

⁴³ Μαρία Γιαννακάκη, *ό. π.*, σ. 14 – 15.

⁴⁴ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 73 – 74.

τρομοκράτες τους Ελληνοκύπριους, αλλά και τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Ο Μακάριος, παρ' όλα αυτά, ορκίστηκε στην Αθήνα για να αγωνιστεί για τον στόχο των Κυπρίων. Ο ίδιος συμφώνησε στη χρήση βίας με την προϋπόθεση να μειωθούν οι ενέργειες σε ελάχιστες ζημιές⁴⁵. Αποτελεί γεγονός πως για τη δράση και τις κινήσεις της ΕΟΚΑ, η τουρκική πλευρά απαντούσε με βανδαλισμούς κατά του ελληνικού στοιχείου στη Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη⁴⁶.

Τον Απρίλη ξεκινά ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ του Γρίβα και ο Μακάριος παίρνει μέρος ως παρατηρητής στη διάσκεψη Μπαντούγκ της Ινδονησίας. Αν και δε συνέβη κάποια μεγάλη αλλαγή στο αποικιακό καθεστώς, τέθηκαν οι βάσεις για την προβολή του Τρίτου Κόσμου ως μιας ανερχόμενης δύναμης που θα είχε σημαντικό ρόλο στις διεθνείς υποθέσεις, αλλά και στους αγώνες για ανεξαρτησία. Στο τέλος του Αυγούστου του 1955, η κυβέρνηση Παπάγου χωρίς την σύμφωνη γνώμη του Μακαρίου έλαβε μέρος στη διάσκεψη Λονδίνου, όπου η Βρετανία υπέβαλε την ιδέα στην Τουρκία να πάρει μέρος ως τρίτος παράγοντας στο Κυπριακό, ώστε να αλλάξει το θέμα σε ελληνοτουρκική διαφορά, αν και σύμφωνα με το άρθρο 16 της Συνθήκης της Λωζάνης, η Τουρκία είχε παραιτηθεί από κάθε δικαίωμα στο νησί. Η Βρετανία, λοιπόν, διατήρησε τον έλεγχο της Κύπρου, ενώ μετά την Διάσκεψη, οι Βρετανοί εξόρισαν τον Μακάριο στις Σεϋχέλλες στον Ινδικό Ωκεανό. Έτσι, ο Μακάριος αποδέχτηκε μια περίοδο αυτοκυβέρνησης επτά ετών, όταν οι Βρετανοί αναγνώρισαν στην Κύπρο την αρχή της αυτοδιάθεσης⁴⁷.

Στις 9 Δεκεμβρίου ξεκίνησε η συζήτηση στον ΟΗΕ για το Κυπριακό Ζήτημα, ενώ λίγες μέρες νωρίτερα ο Αβέρωφ προσπάθησε να επηρεάσει την άποψη των Αμερικανών κάνοντας πρόταση στον Ντάλες να βοηθήσει η Ελλάδα στο Παλαιστινιακό. Όμως, ο Ντάλες δεν είδε θετικά αυτή την πρόταση. Στις 12 Δεκεμβρίου το σχέδιο της Ελλάδας στην Πολιτική Επιτροπή εγκρίθηκε με 33 ψήφους έναντι 20 κατά και 25 που έλειπαν. Για την Ελλάδα και την Κύπρο ήταν μια νίκη καθώς ήταν η πρώτη φορά που όργανο του ΟΗΕ λάμβανε απόφαση που έδειχνε ότι η λύση του Κυπριακού Ζητήματος χρειάζεται να βασιστεί και στην εφαρμογή του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης⁴⁸.

⁴⁵ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 55 – 57.

⁴⁶ Γιάννης Σπανός, Γιώργος Μαυροκορδάτος, Νίκος Ορφανίδης, *Ο απελευθερωτικός μας αγώνας '55 – '59' – Μια πρώτη γνωριμία*, Λευκωσία 2003 [2^η], σ. 40 – 41.

⁴⁷ Γιάννης Δ. Σακκάς, *Η Ελλάδα στη Μεσόγειο 1950 – 2004 – Εξωτερική Πολιτική και Περιφερειακές Συγκρούσεις*, Αθήνα 2015, σ. 52 – 54.

⁴⁸ Γιάννης Δ. Σακκάς, *ό. π.*, σ. 58 – 59.

Τον Μάρτιο του 1957 η ΕΟΚΑ κυκλοφόρησε φυλλάδιο που κοινοποιούσε τις προθέσεις της οργάνωσης για παύση των στόχων της, αν ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος και αυτοί που εξορίστηκαν μαζί του αφήνονταν ελεύθεροι⁴⁹. Όμως, ο εθνάρχης στέλνοντας γράμμα του, έκανε γνωστό στην Βρετανία πως θα ζητούσε παύση των επιχειρήσεων της ΕΟΚΑ μόνο αν η αποικιακή κυβέρνηση έπαιρνε πίσω τα έκτακτα μέτρα. Στις 28 Μαρτίου 1957, ο Μακάριος και αυτοί που κρατούνταν μαζί του αφέθηκαν ελεύθεροι. Θα μπορούσαν να μεταβούν όπου ήθελαν οι ίδιοι, εκτός από το νησί της Κύπρου. Η κυβέρνηση των Βρετανών προωθούσε το σχέδιο Μακμίλαν, το οποίο περιλάμβανε τρεις χώρες, την Αγγλία, την Ελλάδα και την Τουρκία.

Η κυβέρνηση του Λονδίνου δε μπόρεσε να δει με αντικειμενική ματιά το Κυπριακό Ζήτημα. Νόμιζε ότι ήταν μια κίνηση που υποκινείται από την Εκκλησία και τους πνευματικούς παράγοντες του νησιού. Έτσι, νόμιζε ότι με το να υπόσχεται για ανάπτυξη της οικονομίας αλλά και βελτίωση του συστήματος της διακυβέρνησης με την εισαγωγή του αποικιακού συντάγματος, θα μπορούσε να σταματήσει το αίτημα για την Ένωση. Σε αυτές τις σκέψεις, η Βρετανία είχε τη βοήθεια των Ηνωμένων Πολιτειών που είχε δείξει έντονο ενδιαφέρον για την σύνταξη ενός συντάγματος που θα είχε ως στόχο την αυτοδιάθεση⁵⁰.

Ο Μακάριος εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Ο Μακάριος για να αποτρέψει έναν ενδεχόμενο χωρισμό του νησιού ως απόρροια της εφαρμογής του σχεδίου Μακμίλαν, ανέφερε στον Αντιπρόεδρο του βρετανικού Εργατικού Κόμματος ότι είχε ετοιμαστεί ώστε να αποδεχτεί την ίδρυση του ανεξάρτητου κράτους, με τον όρο η Κύπρος να μη χωριζόταν. Σημαντικό είναι να αναφερθούν και δύο σημαντικές προσπάθειες των Βρετανών για μια ειρηνική λύση, ως και το σχέδιο Μακμίλαν⁵¹. Η μία από αυτές τις προσπάθειες ήταν το σχέδιο Συντάγματος του νομικού Λόρδου Radcliffe, δηλαδή ένα φιλελεύθερο προσωρινό Σύνταγμα αυτοκυβέρνησης, το οποίο δεν ενέκρινε το Λονδίνο, αφού σηματοδοτήθηκε επίσημα από τον υπουργό Αποικιών Lennox – Boyd η απειλή της διχοτόμησης, δηλαδή της «διπλής ένωσης». Η δεύτερη ήταν οι προτάσεις για την επίλυση του φιλελεύθερου νέου κυβερνήτη Hugh Foot που ήταν ταγμένος φιλειρηνικά προς τους Ελληνοκυπρίους. Κατόπιν ακολούθησε το Σχέδιο του Βρετανού Πρωθυπουργού Χάρολντ Μακμίλαν για την τριπλή κυριαρχία

⁴⁹ Άγγελος Καλοδούκας, *Το Κυπριακό από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι και το σχέδιο Ανάν*, Αθήνα 2003, σ.22.

⁵⁰ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 148 – 168.

⁵¹ Άγγελος Βλάχος, *ό. π.*, σ. 228-229.

που ξεκίνησε το 1958. Αυτό το σχέδιο ανησύχησε τους Έλληνες αλλά και τον Μακάριο και έτσι δεν το δέχτηκαν⁵². Όσον αφορά το Κυπριακό Ζήτημα, η Ελλάδα, είχε μερίδιο ευθύνης για τη διένεξη, αν υπολογιστεί και ο ρόλος της Αθήνας, ως κέντρο του ελληνισμού. Σε σημειολογική σφαίρα, όλες οι αναφορές εκείνης της εποχής έκαναν λόγο για Έλληνες, εννοώντας τους Ελληνοκυπρίους ή τους Τούρκους και εννοούσαν τους Τουρκοκυπρίους και όχι τους Κυπρίους, τους Ελληνοκυπρίους ή τους Τουρκοκυπρίους. Επιπροσθέτως, ήταν σε συζήτηση σχετικά με το αν η Κύπρος, μια μικρή χώρα, είχε τη δυνατότητα να έχει ίδια δικαιώματα με όλες τις άλλες χώρες του ΟΗΕ, που εκτός από του Λουξεμβούργο και την Ισλανδία, είχαν πληθυσμό πάνω από ένα εκατομμύρια κατοίκους⁵³.

Ο Μακάριος έστειλε επιστολή στον αρχηγό της ΕΟΚΑ στις 28 Σεπτεμβρίου κάνοντάς του σαφείς τις προθέσεις του. Ο Διγενής, όμως, ήταν αντίθετος σε αυτό και αναφέρθηκε στην «χρεοκοπία της ελληνικής πολιτικής». Επί της ουσίας, το Κυπριακό Ζήτημα λύθηκε μέσα σε μόλις έξι ημέρες. Στις 5 Φεβρουαρίου 1959 ο Πρωθυπουργός και Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Καραμανλής και Αβέρωφ οδηγήθηκαν στη Ζυρίχη, ώστε να υπάρξει συνάντηση με τους Τούρκους ομολόγους τους. Στις 11 Φεβρουαρίου υπογράφηκε η ελληνοτουρκική συμφωνία και ο Καραμανλής γύρισε πίσω στην Ελλάδα ώστε να κρατήσει ενήμερο τον αρχιεπίσκοπο.

Στις 15 Φεβρουαρίου ο Μακάριος έφτασε στο Λονδίνο, ώστε να πάρει μέρος σε μια διάσκεψη με πέντε μέρη. Στη διάσκεψη αυτή πέρα του Αρχιεπισκόπου που εκπροσωπούσε τους Ελληνοκυπρίους συμμετείχαν οι υπουργοί Εξωτερικών της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Αγγλίας αλλά και ο Φασίλ Κιουτσούκ από τη μεριά των Τουρκοκυπρίων. Μετά από πρόσκληση του εθνάρχη την ίδια μέρα, αναχώρησε από την Κύπρο για το Λονδίνο μια αντιπροσωπεία με πολλά μέλη, η οποία εκπροσωπούσε όλες τις κοινωνικές τάξεις του νησιού και θα λειτουργούσε ως σύμβουλος του Μακαρίου. Εν τέλει, στις 18 Φεβρουαρίου ο Αρχιεπίσκοπος της Κύπρου δέχτηκε πιέσεις από τον Άγγλο πρωθυπουργό που του δήλωσε ότι δεν θα είχε άλλη ευκαιρία. Με αυτό τον τρόπο, στις 19 Φεβρουαρίου στις 7 μ.μ., υπογράφηκαν οι Συμφωνίες Ζυρίχης- Λονδίνου με τις οποίες έγινε επίσημη η ίδρυση νέου κράτους⁵⁴.

⁵² Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 170 – 173.

⁵³ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 55 – 79.

⁵⁴ Μαρία Γιαννακάκη, *ό. π.*, σ. 22 – 25.

Ο δρόμος προς τις συμφωνίες Ζυρίχης- Λονδίνου διαμορφώθηκε ύστερα από την στροφή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, το 1958, υπέρ της ανεξαρτησίας⁵⁵. Αυτή η στροφή ήταν απόρροια διάφορων διενεργειών στην αστική τάξη⁵⁶. Η ελληνική αστική τάξη είχε κάνει πιο σταθερή την πολιτική της ηγεσία έπειτα από τον Εμφύλιο Πόλεμο. Οι ενέργειες της κυπριακής αστικής τάξης έγειραν την ηγεμονία της φιλελεύθερης ομάδας προς το μέρος της εμπορομεσιτικής τάξης. Στο μεταξύ, η Βρετανία, μέσω της ανεξαρτησίας θα μπορούσε να ασκεί επίδραση στην περιοχή, ενώ με την Ένωση θα έφευγε από τον αμερικανικό ζυγό. Έτσι, παρά την σχέση Λονδίνου – ΗΠΑ υπάρχει αντιπαράθεση στα αμερικανικά και αγγλικά συμφέροντα στη Μέση Ανατολή και στην Ανατολική Μεσόγειο. Ο ανταγωνισμός αυτός, έγινε σαφής με την αποτυχία της γαλλικής και αγγλικής παρέμβασης, ενώ ενισχύθηκε η αμερικανική επιρροή στην περιοχή. Υπό αυτές τις συνθήκες, λοιπόν, έγιναν και οι συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, καθώς η ανεξαρτησία θα μπορούσε να ήταν ένας συμβιβασμός στις διαπραγματεύσεις και συμφωνίες μέσω ενός άλλου μεσολαβητή και όχι ως πολιτική του ίδιου του ενδιαφερόμενου.

Όσον αφορά το θέμα της ανεξαρτησίας, ο Γεώργιος Πεσμαζόγλου, ο οποίος ήταν πρέσβης στην Άγκυρα το 1957, ανέφερε στα απομνημονεύματά του, ότι η απόφαση να εγκαταλειφθεί η ιδέα της αυτοδιάθεσης πάρθηκε σε μια σύσκεψη στην Αθήνα στις 15 Ιουλίου 1957, υπό την προεδρία του Κωνσταντίνου Καραμανλή που μετείχαν ο υπουργός και υφυπουργός εξωτερικών και άλλοι διπλωμάτες⁵⁷.

2.3. Η συμβολή του Μακαρίου στις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου

Οι Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, αποτέλεσαν επί της ουσίας έναν ανεπιθύμητο συμβιβασμό για τους Ελληνοκυπρίους⁵⁸, που ύστερα από τη μετατόπιση του Μακαρίου από ένθερμο υποστηρικτή της Ένωσης σε υπέρμαχο της ανεξαρτησίας, έμοιαζαν αναπόφευκτες⁵⁹. Μάλιστα, πρόκειται για μια λύση που υπαγορεύτηκε από τον εξωτερικό παράγοντα⁶⁰. Βέβαια, η ανεξαρτησία δεν αποτελούσε μια άγνωστη και απρόβλεπτη ως τότε έκβαση για την πορεία του Κυπριακού. Στις 23 Σεπτεμβρίου 1955, σε Σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, είχε τεθεί ως πρόταση από τον Ινδό Υπουργό Κρίνσα Μένον,

⁵⁵ Μαρία Γιαννακάκη, *ό. π.*, σ. 26 – 27.

⁵⁶ Άγγελος Βλάχος, *ό. π.*, σ. 228-231.

⁵⁷ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 186-188

⁵⁸ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 68.

⁵⁹ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 187.

⁶⁰ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 68.

αλλά ο Μακάριος και η ελληνική πλευρά την είχαν απορρίψει. Η απορριφθείσα αυτή πρόταση, φαίνεται πως θα ήταν σαφώς πιο συμφέρουσα για την ελληνοκυπριακή πλευρά σε σχέση με τις Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, καθώς η πρόταση Μένον ερχόταν ως ένας διαμεσολαβημένος συμβιβασμός

Βέβαια, την ιδέα για ανεξαρτησία την είχε θέσει ο Μακάριος, αιφνιδιάζοντας και την ελληνική πλευρά, στις 22 Σεπτεμβρίου 1958, από την Αθήνα, δίχως να έχει λάβει γνώση ούτε το ίδιο το περιβάλλον του. Πρόκειται για μια κίνηση που θεωρήθηκε από πολλούς ένα μείζον διπλωματικό σφάλμα. Πιο αναλυτικά, είχε προτείνει στη Βρετανία, μέσω της Μπάρμπαρα Κασλ, μια «δεσμευμένη» ανεξαρτησία υπό την επίβλεψη των Ηνωμένων Εθνών, που θα απέκλειε το ενδεχόμενο της Ένωσης και της διχοτόμησης⁶¹. Κοντινός φίλος του Μακαρίου, ο πρώην Γενικός Γραμματέας της Εθναρχίας, ο Νίκος Κρανιδιώτης, αναφέρει ότι εξεπλάγη από τη συνέντευξη του Αρχιεπισκόπου στη Μπάρμπαρα Κασλ⁶². Ωστόσο, φαίνεται πως πολύ πριν την μεταστροφή του Μακαρίου, η κυβέρνηση Καραμανλή και ο Αβέρωφ σχεδίαζαν την ανεξαρτησία, με τη στήριξη των ανακτόρων και των ξένων⁶³.

Η προαναφερθείσα αιφνιδιαστική πρόταση του Μακαρίου, δημιούργησε απορίες σχετικά με το αν αποτέλεσε μονάχα έναν ατυχή διπλωματικό ελιγμό ή υποδείκνυε προσωπικές φιλοδοξίες του Αρχιεπισκόπου να ηγηθεί ένα ανεξάρτητο κράτος. Σε κάθε περίπτωση, η ανεξαρτησία δε θα μπορούσε να προχωρήσει μονάχα με την ελληνική συγκατάθεση και δίχως την σύμφωνη γνώμη του Μακαρίου, αφού θα προσέκρουε στην Αριστερά και τη φιλελεύθερη αστική τάξη του νησιού. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος αποτέλεσε μια αμφιλεγόμενη και φιλόδοξη προσωπικότητα και κάθε προσπάθεια να του δοθεί ο χαρακτηρισμός του «ενωτικού» ή του «ανθενωτικού», φαίνεται μάταιη. Ακριβώς, όμως, γι' αυτή την αιφνίδια πρόταση και μεταστροφή του, δέχτηκε δριμυία κριτική, καθώς σήμανε μια υποχωρητική διαλλακτικότητα από την ελληνική πλευρά και τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, ο οποίος κατηγορήθηκε πως έσπευσε να προβεί στην βεβιασμένη επίλυση του Κυπριακού με τις Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, που καθορίστηκαν υπό την απειλή

⁶¹ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό.π.*, σ. 72.

⁶² Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό.π.*, σ. 186-188

⁶³ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό.π.*, σ. 187 – 192.

του σχεδίου Μακμίλαν που απειλούσαν να εφαρμόσουν μονομερώς οι Άγγλοι⁶⁴ και θα οδηγούσε σύντομα σε διχοτόμηση.

Μάλιστα, η ελληνική πλευρά είχε ζητήσει από το Λονδίνο της απόσυρση του σχεδίου Μακμίλαν, αναστέλλοντας – ως αντάλλαγμα – τη δράση της ΕΟΚΑ και τις εξελίξεις του Κυπριακού για μια τριετία, πρόταση που απέρριψαν οι Άγγλοι. Κατόπιν πλήθους προτάσεων και συζητήσεων στα Ηνωμένα Έθνη, άρχισε να διαφαίνεται πως μια επίλυση του Κυπριακού στον ΟΗΕ θα ήταν ανέφικτη⁶⁵. Ο Μακάριος, πάντως, με την αιφνίδια πρότασή του, οδήγησε σε περαιτέρω διεκδικήσεις την αντίπαλη πλευρά, που μάλλον θεώρησε την πρόταση ευκαιρία για νέες ελληνικές υποχωρήσεις⁶⁶. Με τη συνέντευξη που παραχώρησε στην Αντιπρόεδρο του Εργατικού Κόμματος Μπάρμπαρα Κάσλ, τέθηκε σε νέα βάση το Κυπριακό Ζήτημα, καθώς εγκαταλείφθηκε η αυτοδιάθεση – ένωση και προωθήθηκε η ανεξαρτησία⁶⁷.

Η συνάντηση που είχε πραγματοποιηθεί μεταξύ του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών Αβέρωφ και του Τούρκου Ζορλού, προϋπέθετε για μια λείανση των διμερών σχέσεων στη βάση της αμοιβαίας υποχωρητικότητας και την ματαίωση της εφαρμογής του σχεδίου Μακμίλαν. Έτσι, οι Αβέρωφ – Ζορλού, είχαν συμφωνήσει για την Ανεξαρτησία της Κύπρου, χωρίς ενδεχόμενο Ένωσης ή διχοτόμησης. Ο Μακ Μίλαν έδειξε να υποστηρίζει την εν λόγω εξέλιξη, θέτοντας ως προϋπόθεση την παραμονή αγγλικών στρατιωτικών βάσεων στο νησί, με κυριαρχικά δικαιώματα. Τον Δεκέμβριο του 1958, ο Γρίβας υποχωρεί και πείθεται για εκ νέου κήρυξη εκεχειρίας, καθώς ο Μακάριος επεδίωκε μια χαλάρωση των πραγμάτων στην Κύπρο⁶⁸. Παρά το γεγονός ότι ο Μακάριος δε βρισκόταν στην Κύπρο, λόγω της εξορίας του, η ελληνική πλευρά τον ενημέρωνε για τις εξελίξεις⁶⁹.

Στις 18, 19 και 20 Ιανουαρίου 1959, πραγματοποιείται συνάντηση Αβέρωφ – Ζορλού. Ο τελευταίος, απαιτούσε την εγκατάσταση μιας τουρκικής στρατιωτικής βάσης στο νησί και – ως αντιστάθμισμα – δύο ελληνικών βάσεων, πρόταση με την οποία διαφώνησε ο Αβέρωφ, ο οποίος επέστρεψε στην Αθήνα με χαμηλές προσδοκίες. Τη διαφωνία του Αβέρωφ για τουρκική στρατιωτική βάση συμμαρίστηκε και ο Αρχιεπίσκοπος, ο οποίος δεν εξέφρασε περαιτέρω ενστάσεις, πέρα από έναν προβληματισμό σχετικά με την αναλογία των δημοσίων υπαλλήλων (70%

⁶⁴ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 187 – 192.

⁶⁵ Άγγελος Βλάχος, *ό. π.*, σ. 233 – 239.

⁶⁶ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 73.

⁶⁷ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 342.

⁶⁸ Άγγελος Βλάχος, *ό. π.*, σ. 233 – 239.

⁶⁹ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 189.

Ελληνοκύπριοι και 30% Τουρκοκύπριοι), χωρίς ωστόσο να θεωρεί πως πρόκειται για καθοριστικό σημείο για την πορεία των διαπραγματεύσεων⁷⁰. Ο Ζορλού εξέφρασε την ικανοποίησή του για τις διαπραγματεύσεις⁷¹. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο Μητροπολίτης Κιτίου Άνθιμος, επέμειναν για τη δημιουργία ξεχωριστών δήμων για ελληνοκυπρίους και τουρκοκυπρίους στις πέντε κύριες πόλεις, θεωρώντας πως έτσι οι τουρκοκύπριοι θα βρίσκονταν σε οικονομική εξάρτηση από τους ελληνικούς δήμους.

Ακριβώς αυτή η επιθυμία για ξεχωριστούς δήμους θα αποτελέσει τρία χρόνια αργότερα τον παράγοντα που θα πυροδοτήσει την διάλυση των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου, καθώς ο Μακάριος, έχοντας πια τη θέση του Αρχηγού Κράτους, θα αλλάξει στάση και θα αρνηθεί την ίδρυση ξεχωριστών δήμων. Αυτός ήταν και ο λόγος που οι Τουρκοκύπριοι ασκούσαν βέτο στα φορολογικά νομοσχέδια, εμποδίζοντας τη λήψη αποφάσεων. Αξίζει να αναφερθεί πως η ελληνική κυβέρνηση εξέφρασε τις αντιρρήσεις της για την επίμονη θέληση του Μακαρίου για ξεχωριστούς δήμους⁷².

Μέχρι και μία μέρα πριν από την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου, ο Μακάριος ήταν θετικός μπροστά σε αυτές τις εξελίξεις. Προσπαθούσε να κρατηθεί ενήμερος για όλες τις εξελίξεις αν και δε βρισκόταν σε όλες τις συνομιλίες. Στις 29 Ιανουαρίου, στο σπίτι του Καραμανλή, ο Μακάριος, συμφώνησε σε όσα είπαν οι ομιλητές. Η μόνη του σκέψη σχετιζόταν με την έκταση των βρετανικών βάσεων και έτσι ανέλαβε ο ίδιος να κάνει διαπραγματεύσεις για το θέμα με τη Βρετανία, ώστε να μειώσει τις βάσεις όσο το δυνατόν ήταν αυτό εφικτό⁷³.

Η ελληνοτουρκική διάσκεψη της Ζυρίχης ξεκίνησε στις 5 Φεβρουαρίου 1959 και σε αυτή συμμετείχαν οι Πρωθυπουργοί Κωνσταντίνος Καραμανλής και Αντνάν Μεντερές, οι Υπουργοί Εξωτερικών Ευαγγέλου Αβέρωφ και Φατίν Ζορλού και ομάδες Ελλήνων και Τούρκων διπλωματών και στρατιωτικών⁷⁴. Οι συζητήσεις υπήρξαν έντονες, κάτι που σήμαινε πως ήταν ορατός ο κίνδυνος κατάρρευσης των διαπραγματεύσεων. Οι Τούρκοι πίεζαν για τουρκική στρατιωτική βάση, ώστε να αποφευχθεί η Ένωση ή η επικράτηση του κομμουνισμού στην Κύπρο, ενώ η ελληνική πλευρά – πέρα από την πρόταση για παραχώρηση τουρκικής στρατιωτικής βάσης με κυριαρχικά δικαιώματα ή βράχου με τουρκική σημαία και συμβολική

⁷⁰ Άγγελος Βλάχος, *ό. π.*, σ. 239.

⁷¹ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 193.

⁷² Άγγελος Βλάχος, *ό. π.*, σ. 239 – 242.

⁷³ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 55 – 79.

⁷⁴ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 194.

φρουρά – απέρριψε την ονομασία «Ελληνοτουρκική Δημοκρατία Κύπρου» ή «Ομοσπονδία Κύπρου», καθώς και την πρόταση για σημαία κατά το ήμισυ γαλανόλευκη και κόκκινη.

Η ελληνική αντισταθμιστική πρόταση ήταν να μην παραχωρηθεί σε καμία από τις δύο πλευρές στρατιωτική βάση, να οριστούν εγγυήτριες δυνάμεις η Ελλάδα, η Τουρκία και η Αγγλία, να υπογραφεί συμμαχία ανάμεσα στην Ελλάδα, την Τουρκία και την Κύπρο, οι οποίες θα έχουν ένα τριμερές στρατηγείο με 5.000 Έλληνες και 3.200 Τούρκους (εν τέλει 950 και 650 αντίστοιχα). Οι τρεις εγγυήτριες δυνάμεις, μπορούσαν να παρέμβουν μόνο για να επαναφέρουν το (διεθνές) καθεστώς σε εκείνο που καθορίζεται από τη Συμφωνία της Ζυρίχης⁷⁵. Στο μεταξύ, ο Μακάριος λάμβανε ενημέρωση για την πορεία των συνομιλιών.

Στις 11 Φεβρουαρίου ανακοινώθηκε η οριστική συμφωνία, μια ανακοίνωση που συνοδεύτηκε από ενθουσιώδη σχόλια τόσο από τον Μακάριο όσο και από τον Καραμανλή, ενώ και η τουρκική πλευρά εξέφρασε την ικανοποίησή της. Θεωρητικά, η Αγγλία δε γνώριζε για τις εξελίξεις μέχρι την 12^η Φεβρουαρίου, όταν μετέβησαν οι Αβέρωφ και Ζορλού στο Λονδίνο.

Στις 17 Φεβρουαρίου ξεκίνησε η διάσκεψη του Λονδίνου (διήρκεσε απ' τις 17 ως τις 19 Φεβρουαρίου), στην οποία προσκλήθηκαν από τον Μακ Μίλαν οι Πρωθυπουργοί της Ελλάδας και της Τουρκίας, καθώς και οι εκπρόσωποι της ελληνικής και τουρκικής πλευράς, ο Μακάριος και ο Κιουτσιούκ, αντίστοιχα. Στην εν λόγω συνάντηση, φαίνεται πως υπήρξε μια οπισθοχώρηση και αμφιταλάντευση του Μακαρίου για την υπογραφή των συμφωνιών, η οποία ήταν απαραίτητη για την ελληνική πλευρά.

Έχουν διατυπωθεί ποικίλες εικασίες σχετικά με αυτή τη στάση του. Σύμφωνα με ορισμένους, πληροφορήθηκε για σημεία που δε γνώριζε ως τότε ή επηρεάστηκε από συμβούλους που είχε μαζί του ή διαφώνησε για την παρουσία στρατού από τα τρία κράτη (Αγγλία, Ελλάδα, Τουρκία) ή αμφιταλαντευόταν μεταξύ των προσωπικών φιλοδοξιών του να γίνει αρχηγός κράτους και τον επακόλουθο ενταφιασμό του οράματος της Ένωσης με την Ελλάδα, ενώ υπήρξε και μια παρέμβαση από την βασίλισσα Φρειδερίκη. Τελικά, ο Μακάριος προχώρησε στην υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου⁷⁶. Αποτελεί γεγονός πως ο Μακάριος είχε μαζί του στο Λονδίνο μια μεγάλη ομάδα ανθρώπων, μεταξύ των οποίων πέντε

⁷⁵ Άγγελος Βλάχος, *ό. π.*, σ. 240 – 241.

⁷⁶ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 194 – 196.

δήμαρχοι, δημοσιογράφοι, δικηγόροι και δύο εκπρόσωποι του ΑΚΕΛ, μια ομάδα που αριθμούσε τα 35 μέλη. Στόχος της επιλογής του Μακαρίου για ένα πολυάριθμο σύνολο ατόμων, ήταν η δημιουργία ενός κοινού μετώπου έναντι του Γρίβα, ο οποίος εξέφραζε την έντονη ενόχλησή του για τη μη συμμετοχή του στη Ζυρίχη⁷⁷.

Τα γεγονότα που συνέβησαν στο Λονδίνο και οι μαρτυρίες για τη στάση του Μακαρίου, τον θέλουν να ενδύεται τον μανδύα του εξαναγκασμένου να υπογράψει μια συμφωνία την οποία δεν επιθυμούσε⁷⁸. Λέγεται, πως στο δωμάτιο του ξενοδοχείου στο Λονδίνο, ενώ ο Ηγούμενος Κύκκου ζητούσε από τον Μακάριο να υπογράψει, εκείνος ανέφερε ότι προτιμά να παραιτηθεί. Όταν ο Ηγούμενος που είπε να το πράξει, τότε ο Μακάριος σιώπησε⁷⁹. Αξιοσημείωτα είναι και τα όσα διαδραματίστηκαν σε δεξίωση μετά την υπογραφή των συμφωνιών. Ο Μακάριος, εισήλθε στην αίθουσα και κατευθύνθηκε προς τους Καραμανλή, Σεφεριάδη (Σεφέρη), Μπίτσιο και Βλάχο και είπε στον Έλληνα Πρωθυπουργό: «Φανταστήκατε ποτέ ότι δεν θα υπέγραφα;». Όταν ο Καραμανλής αναρωτήθηκε γιατί η όλη προσποίηση, ο Μακάριος αποκρίθηκε πως είχε τους λόγους του⁸⁰. Μετέπειτα, σε επιστολή του προς τον Γ. Παπανδρέου, παραδέχεται πως με τις τότε υπάρχουσες συνθήκες, δε γινόταν αλλιώς, παραδοχή που ενδεχομένως φανερώνει μια προσποίηση⁸¹. Άλλωστε, επιστρέφοντας στην Κύπρο, παραδέχτηκε πως παρά τις πιέσεις των Καραμανλή και Αβέρωφ, κανείς δε θα τον εξανάγκαζε να κινηθεί κατά των συμφερόντων του κυπριακού λαού, δήλωση που για ορισμένους δείχνει την απερίφραστη συμφωνία του με τα όσα υπέγραψε. Βέβαια, όλες αυτές οι μετακινήσεις θέσεων ίσως απηχούν την εσωτερική αμφιταλάντευση ενός ανθρώπου που βρίσκεται σε δίλημμα, καθώς οι αποφάσεις του καθορίζουν το μέλλον του κυπριακού λαού⁸².

Αξίζει να παρατεθεί το ενθουσιώδες μήνυμα που απήθυνε ο Μακάριος στον λαό της Κύπρου την 19^η Φεβρουαρίου, σχετικά με την μόλις υπογραφείσα συνθήκη:

«Την στιγμήν ταύτην, καθ' ην διαμορφώνονται τα πεπραγμένα της ιστορικής νήσου με αγάπην και αφοσίωσιν αι σκέψεις μου στρέφονται προς ολόκληρον τον κυπριακόν λαόν και αι ευχαί μου συνοδεύουν εις την πορείαν του προς την λεωφόρον της ελευθερίας και της προόδου την οποίαν εγκαινιάζομεν σήμερον. Δια της υπογραφείσης εν Λονδίνω συμφωνίας, ετέθησαν τα θεμέλια της ελευθέρως και ανεξαρτήτου

⁷⁷ Άγγελος Βλάχος, *ό. π.*, σ. 240 – 241.

⁷⁸ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 74.

⁷⁹ Άγγελος Βλάχος, *ό. π.*, σ. 240 – 241.

⁸⁰ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 74.

⁸¹ Άγγελος Βλάχος, *ό. π.*, σ. 249.

⁸² Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 74 – 75.

δημοκρατίας της Κύπρου, και νέα περίοδος ευημερίας και προόδου διανοίγεται δι' ολόκληρον τον κυπριακόν λαόν. Εντός ολίγου, ο κυπριακός λαός θα κληθή να διαμορφώσει ελευθέρως το μέλλον του και το μέλλον των τέκνων του και να λάβη αποφασιστικώς τα δικαιώματα και τας ευθύνες του εις το ελεύθερον στάδιον της ευγενούς διεθνούς πολιτιστικής αμίλλης και συνεργασίας. [...] Εις το στάδιον τούτο ας κατέλθωμεν όλοι οι Έλληνες Κύπριοι ηνωμένοι και αδιάσπαστοι και με πνεύμα εγκαρδίου συνεργασίας και αγάπης ας καταβάλωμεν από κοινού μετά του συνοίκου τουρκικού στοιχείου πάσαν προσπάθειαν δια την ανάπτυξιν και προαγωγήν των συμφερόντων της πατρίδος μας και την ανάδειξιν ταύτης ως κέντρου πολιτισμού, προόδου και ειρήνης εις την Μέσην Ανατολήν. Απευθύνων εγκαρδίους ευχάς προς πάντας τους Έλληνας και Τούρκους της Κύπρου, χαιρετίζω με χαράν την επιτευχθείσαν συμφωνίαν και διακηρύσσω μετά πεποιθήσεως ότι η ημέρα αυτή θα είναι η απαρχή νέας περιόδου προόδου και ευημερίας της πατρίδος μας»⁸³.

Αποτελεί γεγονός, πως οι Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου αποτέλεσαν έναν συμβιβασμό για την ελληνική πλευρά και τα συμφέροντά της. Μάλιστα, στο Λονδίνο ο Μακάριος δεν ήταν σε θέση να αλλάξει τίποτε απ' ό,τι είχε συμφωνηθεί στη Ζυρίχη⁸⁴. Σε κάθε περίπτωση, με τις Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, το νησί απαλλάσσεται από την αγγλική κατοχή και ιδρύεται η Κυπριακή Δημοκρατία. Αναλυτικά, στην οριστική πράξη του Λονδίνου, περιλήφθηκαν οι βασικές διατάξεις του Συντάγματος όπως είχαν διαμορφωθεί στη Ζυρίχη, οι Συνθήκες Εγγύησης και Συμμαχίας, δήλωση της αγγλικής πλευράς για αγγλικές βάσεις στην Κύπρο και αποδοχή από τους Έλληνες και τους Τούρκους, δήλωση αποδοχής από τον Μακάριο και τον Κιουτσούκ, καθώς και συμφωνία για μεταβατικές ρυθμίσεις στο νησί⁸⁵.

⁸³ Αγγελος Βλάχος, *ό. π.*, σ. 249 - 251.

⁸⁴ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 76 – 78.

⁸⁵ Αγγελος Βλάχος, *ό. π.*, σ. 256.

Γ' Κεφάλαιο

Ο Μακάριος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας

3.1. Ο εκλογικός αγώνας και η νίκη

Η πολιτική ισχύς του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ήταν απόρροια της στήριξης του λαού της Κύπρου. Το ΑΚΕΛ, ήταν το μοναδικό κόμμα που παλαιότερα ήταν σε αντιπαράθεση με την εκκλησία της Κύπρου και την Εθναρχία, όμως αναγκάστηκε αμέσως μετά το δημοψήφισμα να είναι με το μέρος του Μακαρίου και συνεπώς με την Ένωση με την Ελλάδα⁸⁶. Στη Δεξιά παράταξη ο Αρχιεπίσκοπος ήταν ο απόλυτος κυρίαρχος όπως και στην Εκκλησία⁸⁷. Ακόμη πιο μεγάλη ισχύ είχε ο Μακάριος στη μεσαία και μικροαστική κοινωνία που είχε εναντιωθεί στην αγγλική αποικιοκρατία. Τα στρώματα αυτά, είχαν έντονη την εθνική συνείδηση και είχαν πρωταρχικό ρόλο στους περισσότερους αντιαποικιακούς αγώνες. Ακόμη, ο Μακάριος είχε απήχηση και στα αγροτικά στρώματα της Κύπρου που είχαν πολύ ενδυναμωμένη την οργάνωση Παναγροτική Ένωση Κύπρου – ΠΕΚ. Επίσης, ο Μακάριος αναδιοργάνωσε το Εθναρχικό Συμβούλιο με μέλη από τη Δεξιά αλλά και την Αριστερά⁸⁸.

Ο Νοέμβριος σηματοδότησε και την είσοδο στην προεκλογική περίοδο της Κύπρου⁸⁹. Οι προεδρικές εκλογές θα τελούνταν στις 13 Δεκεμβρίου του 1959 και ανθυποψήφιος του Μακαρίου ήταν ο πρώην Δήμαρχος της Λευκωσίας Ιωάννης Κληρίδης. Αυτές οι παρατάξεις ήταν προσωποπαγείς και τάσσονταν είτε υπέρ του Μακαρίου είτε κατά. Αυτοί που δεν έμειναν ικανοποιημένοι είτε κατείχαν αντιπολιτευτική διάθεση κατά του Μακαρίου έκαναν συνασπισμό στην Δημοκρατική Ένωση. Στον αγώνα αυτό, ο Στρατηγός Γρίβας ήταν ουδέτερος, αλλά οι οπαδοί του που υποστήριζαν τον Κληρίδη μιλούσαν εξ αυτού. Νικητής ήταν ο Μακάριος με 144.501 ψήφους έναντι 71.753 του αντιπάλου του. Με αυτό τον τρόπο, ο Μακάριος ανέλαβε την εξουσία της Κυπριακής Δημοκρατίας στις 16 Αυγούστου 1960. Παράλληλα, στην Τουρκία αναδείχθηκε χωρίς ανθυποψήφιο ο Δρα Φασίλ Κιουτσούκ με τον τίτλο του Αντιπροέδρου⁹⁰.

Η κοινότητα των Τούρκων σε αντίθεση με τις εθνικιστικές τάσεις των ηγετών της και ενός κύκλου φανατικών και αδιάλλακτων σοβινιστών ήταν

⁸⁶Καλοδούκας, Άγγελος, , *ό.π.*, σ.29-32.

⁸⁷Νίκος Κρανιδιώτης, *ό.π.*, σ. 182 – 184.

⁸⁸Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό.π.*, σ. 150-151.

⁸⁹Καλοδούκας, Άγγελος, , *ό.π.*, σ.34-38.

⁹⁰Νίκος Κρανιδιώτης, *ό.π.*, σ. 437.

ικανοποιημένη με το νέο καθεστώς. Η νέα κυβέρνηση βοήθησε στην ανάπτυξη του εμπορίου, της βιομηχανίας και στις γεωργίας. Η ποιότητα του επιπέδου ζωής σταδιακά βελτιωνόταν και υπήρχε πλέον αισιοδοξία για το μέλλον. Όμως, τον Απρίλιο του 1962 δολοφονήθηκαν από φανατικά μέλη της Τουρκικής εθνικιστικής οργάνωσης ΤΜΤ οι Τουρκοκύπριοι δημοσιογράφοι Αϊχάν Χικμέτ και Αχμέτ Κιουσαφέτ Γκιουρκάν, που ήταν υπέρ της συνεργασίας των δύο κοινοτήτων.

Ο Μακάριος στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει τους αντιπάλους του, αναγκαζόταν να μιλήσει υπέρ της Ένωσης, γεγονός που προκαλούσε την αντίδραση της Τουρκοκυπριακής πλευράς. Τα πρώτα προβλήματα αναδείχθηκαν στην επιφάνεια το 1961, όταν τα Τουρκοκυπριακά μέλη της Βουλής των Αντιπροσώπων δε δέχτηκαν να παραταθεί για τρεις μήνες το υπάρχον φορολογικό καθεστώς, θεωρώντας αντισυνταγματικές ορισμένες κυβερνητικές κινήσεις. Μετά από εννέα μήνες, οι Τουρκοκύπριοι καταψήφισαν αυτό το νομοσχέδιο για το φόρο εισοδήματος και το Δεκέμβριο του 1962 οι Έλληνες βουλευτές ψήφισαν νόμο, ώστε να μη συνεχιστεί ο διαχωρισμός των δημαρχείων, ενώ η Τουρκική Κοινότητα ήθελε να διατηρηθούν στις πέντε μεγαλύτερες πόλεις και να ιδρυθεί νέο τουρκικό δημαρχείο⁹¹.

Στην Ελλάδα, ο Μακάριος εκτός από τον πολιτικό του ρόλο είχε άμεση απήχηση στο λαό. Ακόμη, είχε τη βοήθεια της ελληνικής Εκκλησίας, όπου ο Αρχιεπίσκοπος Σπυρίδων έγινε επικεφαλής της Πανελληνίας Επιτροπής Αυτοδιαθέσεως Κύπρου- ΠΕΑΚ. Αυτή η βοήθεια προς την Ελλάδα ήταν η δεύτερη κινητήριος δύναμη της πολιτικής του Μακαρίου⁹².

Η Ελληνοκυπριακή κοινότητα στόχευε στην ενδυνάμωσή της και αντιμετώπισε την ανεξαρτησία ως μια θετική έκβαση, που προωθούσε το αίτημα της Ένωσης.⁹³ Οι Ελληνοκύπριοι αντιμετώπισαν την ένταξη της Κύπρου στα Ηνωμένα Έθνη, τη Βρετανική Πολιτεία και το Συμβούλιο της Ευρώπης ως ένα στοιχείο που θα έκανε πιο έντονη την Δημοκρατία και θα άνοιγε διάπλατα τις πόρτες για μια οικονομική, πολιτική αλλά και πολιτιστική υπεροχή. Ακόμη και όσοι τάχθηκαν κατά του Μακαρίου δεν αντιμετώπισαν την Ένωση αρνητικά. Για τους Ελληνοκυπρίους, η δημιουργία ενός ανεξάρτητου κυπριακού κράτους αποτέλεσε μια έκβαση θετική, καθώς με τον τρόπο αυτό, ο λαός ξεκινούσε τη ζωή του με μια ανακατάταξη της κοινωνικής, αλλά και πολιτικής δομής της Κύπρου.

⁹¹ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία Κύπρος 1960 – 1974 – Τόμος Α΄*, Αθήνα 2000 [2^η], σ. 23 - 25.

⁹² Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ.151.

⁹³ Καλοδούκας, Άγγελος, *ό. π.*, σ.29-36.

Βέβαια, το πρόβλημα της Ελληνοκυπριακής πλευράς ήταν το γεγονός ότι θα υπήρχε εσωτερική αναταραχή και διχασμός. Το Ενιαίο Δημοκρατικό Μέτωπο Αναδημιουργίας (ΕΔΜΑ) διαλύθηκε και οι αγωνιστές ίδρυσαν το Πατριωτικό Μέτωπο, ένα κόμμα της κεντροδεξιάς. Οι αγωνιστές που δεν είχαν συμφωνήσει με τον Μακάριο και που ανήκαν στην παράταξη του Γρίβα ίδρυσαν τον «Παγκύπριο Σύνδεσμο Αγωνιστών» (ΠΣΑ) που το όργανό της ήταν η «Εθνική Εφημερίδα». Η «Παναγροτική Ένωση Κύπρου» (ΠΕΚ) παρά τον συνδικαλιστικό της χαρακτήρα, είχε και μια πολιτική χροιά. Αυτή η οργάνωση ήταν υπέρ της Κυβέρνησης του Μακαρίου και της υπαίθρου και προσπαθούσε να βελτιώσει την γεωργική οικονομία του νησιού. Στη συνέχεια, το Κομμουνιστικό Κόμμα (ΑΚΕΛ) μετά τις βουλευτικές εκλογές και τις πέντε έδρες που είχε στη Βουλή των Αντιπροσώπων συνεργάστηκε αρκετά καλά με τη νέα Κυβέρνηση.⁹⁴

3.2. Αλλαγή στο Σύνταγμα και διακοινοτικές ταραχές

Σημαντικά είναι τα γεγονότα των χρονολογιών του 1963 – 1964 που έφεραν ξανά στο φως το Κυπριακό Ζήτημα, το οποίο θεωρητικά είχε κλείσει με τις συμφωνίες Ζυρίχης- Λονδίνου.⁹⁵ Τον τελευταίο καιρό, ορισμένοι ιστορικοί έκαναν λόγο για την πίεση των Τουρκοκυπρίων από τους Ελληνοκύπριους. Πυκνώνουν οι αναφορές στα γεγονότα του 1963 και 1964, που χαρακτηρίστηκαν από το μέρος της ελληνικής πλευράς ως τουρκική ανταρσία, με στόχο την εξάλειψη της Δημοκρατίας της Κύπρου. Ήταν, λοιπόν, μια οργανωμένη εξέγερση που είχε ως στόχο να διαλυθεί η Δημοκρατία της Κύπρου και να υπάρχει η δυνατότητα να παρέμβει η Τουρκία στην Κύπρο. Χρειάζεται να αναφερθεί, ότι εκτός από τις νόμιμες δυνάμεις της Δημοκρατίας χρησιμοποιήθηκαν και εθελοντικά ένοπλα σώματα πολιτών. Το γεγονός αυτό, συνέβη για λίγο καιρό μέχρι να γίνουν ένοπλες δυνάμεις, η εθνοφρουρά που δεν υπήρχε μέχρι τότε στο νησί. Στα σώματα αυτά, ανήκουν οι νεοφιλελεύθεροι ιστορικοί για να στηρίξουν την άποψη της καταπίεσης των Τουρκοκυπρίων. Η Δημοκρατία της Κύπρου, όμως, δεν είχε άλλα μέσα να αμυνθεί. Στις συγκρούσεις αυτές υπήρξαν πολλά θύματα και από τις δύο πλευρές⁹⁶.

Με την άνοδο του Παπανδρέου, το καθεστώς των Συμφωνιών γίνεται ασταθές και η ανεξαρτησιακή πολιτική της Κυβέρνησης της Κύπρου δεν είναι τόσο ισχυρή. Έτσι, ο Μακάριος επέδωσε στον Αντιπρόεδρο Φαζίλ Κιουτσούκ ένα

⁹⁴Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 462 – 463.

⁹⁵Καλοδούκας, Άγγελος, *ό. π.*, σ.35-37.

⁹⁶Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ.215.

μακροσκελές υπόμνημα με το οποίο καλούσε την Τουρκοκυπριακή Κυβέρνηση σε διαπραγματεύσεις, για να αλλάξουν τα 13 σημεία του Συντάγματος. Ένα αντίγραφο αυτού του υπομνήματος, δόθηκε την ίδια κιόλας ημέρα στους εκπροσώπους των τριών Εγγυητριών Δυνάμεων στην Κύπρο, με τη σημείωση ότι η Κυβέρνηση της Κύπρου πιστεύει πως το θέμα της αλλαγής του Συντάγματος είναι εσωτερικό και δεν αναγνωρίζει σε κανέναν το δικαίωμα να πάρει μέρος και να εμπλακεί σε αυτό.⁹⁷

Με τα προαναφερθέντα 13 Σημεία, θα καταργούνταν πλέον τα προνόμια των Τουρκοκυπρίων και ιδιαίτερα το τουρκοκυπριακό βέτο, που ήταν από τα πιο βασικά. Σημαντική υπήρξε η αναγγελία των 13 Σημείων για το Κυπριακό Ζήτημα και για την αντίδραση των Τούρκων. Επίσης, εκπονήθηκε το περιβόητο σχέδιο «Ακρίτας». Το σχέδιο αυτό, ήταν έμπνευση του Μακαρίου και προέβλεπε την χρήση βίας από εξοπλισμένες ένοπλες δυνάμεις, για να εξαναγκασθούν οι Τουρκοκύπριοι να αποδεχτούν την αφαίρεση των δικαιωμάτων που τους παρείχε το σύνταγμα. Με βάση το σχέδιο αυτό, στις 30 Νοεμβρίου 1963 ο Μακάριος δίνει στον Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο Κιουτσούκ τα «13 Σημεία» τροποποίησης του συντάγματος που αφαιρούν από τους Τουρκοκύπριους όλες τις δικλίδες ασφαλείας και τους υποβιβάζουν σε καθεστώς μειονότητας. Τα σημαντικότερα σημεία είναι τα εξής: καταργείται το δικαίωμα βέτο του αντιπροέδρου, καταργούνται οι συνταγματικές διατάξεις που προβλέπουν χωριστές πλειοψηφίες Ελληνοκύπριων και Τουρκοκύπριων βουλευτών για την ψήφιση ορισμένων νόμων από τη Βουλή και καταργείται η συνταγματική διάταξη για χωριστούς δήμους. Υπενθυμίζεται, ότι οι χωριστοί δήμοι θεσμοθετήθηκαν κατόπιν επιμονής του Μακαρίου στη Ζυρίχη. Ακόμη, το ποσοστό της συμμετοχής Ελληνοκύπριων και Τουρκοκύπριων στις δημόσιες υπηρεσίες και τις δυνάμεις ασφαλείας καθορίζεται από την πληθυσμιακή αναλογία (κατάργηση της συμμετοχής των Τουρκοκύπριων κατά 30% όπως προέβλεπε το σύνταγμα) και καθορίζεται με νόμο η αριθμητική δύναμη των δυνάμεων ασφαλείας και όχι με συμφωνία προέδρου και αντιπροέδρου⁹⁸. Με τις αναταραχές του 1964 δημιουργήθηκε η Εθνοφρουρά της Κύπρου. Αποτελούνταν από κληρωτούς και ντόπιους Ελληνοκυπρίους⁹⁹. Το 1974 ο Γρίβας πέθανε και κηδεύτηκε με τιμές ενός ήρωα¹⁰⁰.

Πέρα από το πόσο είναι δικαιολογημένη ή όχι η πρόταση του Μακαρίου για να αναθεωρηθεί το Σύνταγμα της Κύπρου, αυτό που ήταν φανερό ήταν το γεγονός ότι

⁹⁷ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 83.

⁹⁸ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 84-96.

⁹⁹ Γιάννης Δ. Σακκάς, *ό. π.*, σ. 74 – 82.

¹⁰⁰ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 20 – 25.

πολιτικό έδαφος για μια τέτοια αναθεώρηση δεν υπήρχε, καθώς δεν υπολογίστηκε η τουρκοκυπριακή πλευρά¹⁰¹. Η πλευρά των ελληνοκυπρίων πλέον δρούσε βασιζόμενη στην αποικιακή διακυβέρνηση και όχι με τις νέες αλλαγές της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ούτε οι Έλληνες, αλλά ούτε και οι Τούρκοι είχαν καταλάβει την ιδέα για ένα ανεξάρτητο κυπριακό κράτος. Η ελληνοκυπριακή τάξη βίωνε το διχασμό. Τα φιλελεύθερα αστικά στρώματα δεν συμφωνούσαν με την ανεξαρτησία, ενώ κάποια νέα στρώματα ταύτιζαν τα συμφέροντά τους με την ανεξαρτησία. Ο Μακάριος είχε μια διαφορετική στάση απέναντι σε όλη αυτή την κατάσταση. Μάλιστα, κάποιοι εξαπέλυσαν δριμείες κατηγορίες κατά του Μακαρίου, κάνοντας λόγο για προσωπικές φιλοδοξίες του να γίνει ηγέτης ενός ανεξάρτητου κράτους, κυρίως με το ρόλο που ζητούσε με το Κίνημα των Αδεσμεύτων. Άλλοι, πίστευαν ότι ο σκοπός του είναι μόνο η ιδέα της Ένωσης και να βοηθήσει τον κυπριακό λαό¹⁰².

Μέχρι τον Ιανουάριο του 1964 είχαν ασκηθεί πιέσεις στον Μακάριο, προκειμένου να αποδεχτεί η κυβέρνηση να σταλεί στο νησί ειρηνευτική δύναμη από δυνάμεις κρατών – μελών του ΝΑΤΟ. Εκείνος, δε δέχτηκε την πρόταση αυτή, αν και ήξερε πως αυτό θα πυροδοτούσε τουρκική εμπλοκή. Το Φεβρουάριο του 1964, κατέφτασε στην Κύπρο ο Τζορτζ Μπολ, Αμερικανός Υφυπουργός με ένα νέο σχέδιο ειρηνευτικής δύναμης από τις χώρες του ΝΑΤΟ. Ο Μακάριος, όμως, δε δέχτηκε ούτε αυτό το σχέδιο. Το καλοκαίρι του 1964 ο Μακάριος μαζί με τον πρωθυπουργό της Ελλάδας Γεώργιο Παπανδρέου απέρριψε το σχέδιο Άτσεσον που είχε ως στόχο να ενωθεί η Κύπρος με την Ελλάδα, με προνόμια υπέρ της Τουρκίας.

Ο Μακάριος φαινόταν ότι από το 1964 και έπειτα δεν είχε το άγχος να βρει άμεσες λύσεις καθώς στην ουσία η Κύπρος ήταν στα χέρια των Ελληνοκυπρίων. Οι Ελληνοκύπριοι έχοντας διασφαλίσει το 97% του νησιού εκτός από τις βάσεις των Βρετανών δεν είχαν την πρόθεση για περαιτέρω συζητήσεις¹⁰³, καθώς είχαν ήδη προηγηθεί ένοπλες συγκρούσεις. Ειδικότερα, το βράδυ της 20 – 21 Δεκεμβρίου ακολουθούν στη Λευκωσία συγκρούσεις που κορυφώνονται ανήμερα τα Χριστούγεννα. Ο Σαμψών δολοφονεί και συλλαμβάνει ομήρους δεκάδες Τουρκοκύπριους, γυναικόπαιδα και λεηλατεί την περιουσία τους. Στις 25 Δεκεμβρίου υπάρχει απειλή για τουρκική επέμβαση στο νησί, η οποία ωστόσο δεν πραγματοποιήθηκε, καθώς υπήρξε επέμβαση των ΗΠΑ, που δεν επιθυμούσαν πόλεμο

¹⁰¹ Σβορώνος, Γ. Νίκος, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Αθήνα 2007 [13η], σ.150.

¹⁰² Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό.π.*, σ.224.

¹⁰³ Μαρία Γιαννακάκη, *Ηγέτες - Μακάριος*, Αθήνα 2004, σ. 32-34.

ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, υπό τον φόβο της κατάρρευσης της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ¹⁰⁴.

Από άποψη διπλωματίας, η Κύπρος δέχτηκε ως επιδιαιτητή της την αποικιακή μητρόπολη και οι Βρετανοί επέβαλαν το χωρισμό της Λευκωσίας στη μέση, κάτι που ισχύει έως και σήμερα. Η επιτυχία της Λευκωσίας βρίσκεται στο γεγονός ότι διασώθηκε η Δημοκρατία της Κύπρου από το ψήφισμα 186/1964 του Συμβουλίου Ασφαλείας και είχε ως αποτέλεσμα να ναυαγήσουν τα τουρκικά αλλά και αγγλοαμερικανικά σχέδια για τη διάλυση της Κύπρου και την επιβολή της διχοτόμησης του νησιού ή την δημιουργία ενός είδους βρετανο-ελληνοτουρκικού κοντομίνιουμ¹⁰⁵.

3.3. Η δικτατορία στην Ελλάδα και ο αντίκτυπός της στην Κύπρο

Η ανατροπή της δημοκρατίας στο ελληνικό κράτος και η επιβολή της δικτατορίας, αποτέλεσε έναν σταθμό για την πορεία του Κυπριακού Ζητήματος. Το 1964, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Β΄, συγκρούεται με τον Παπανδρέου, καθώς ο δεύτερος αρνείται να τοποθετήσει ως Υπουργό Εθνικής Άμυνας τον φιλοβασιλικό Πέτρο Γαρουφαλιά, τον οποίο προτείνει ο πρώτος. Μάλιστα, ο Κωνσταντίνος κατηγορήσε τον πρωθυπουργό, ότι εξυπηρετούσε συμφέροντα του γιου του, Ανδρέα Παπανδρέου, και της στρατιωτικής οργάνωσης «ΑΣΠΙΔΑ». Ο Παπανδρέου παραιτείται και ζητά νέες εκλογές (θεωρώντας πως θα εξασφαλίσει την απαιτούμενη πλειοψηφία και ο Κωνσταντίνος θα υποχωρήσει). Εντούτοις, ο βασιλιάς αναθέτει την κυβέρνηση σε τρία στελέχη της Ένωσης Κέντρου, με τον Παπανδρέου να ζητά νέες εκλογές, που προκηρύσσονται για τον Μάιο του 1967¹⁰⁶. Μέχρι την προκήρυξη των εκλογών, ύστερα από την παραίτηση Βενιζέλου, στην Αθήνα επικράτησε εκ νέου η βία στους δρόμους, τα λεγόμενα Ιουλιανά, μια συνθήκη που θύμιζε αρκετά τον Εμφύλιο¹⁰⁷.

Δημοσκοπήση που διεξήχθη, προέβλεψε θριαμβευτική νίκη της Ένωσης Κέντρου, ενώ σημαντικό ποσοστό των ερωτηθέντων θεωρούσαν ότι τον Γεώργιο θα διαδεχόταν ο γιος του, Ανδρέας Παπανδρέου. Προκειμένου ο Κωνσταντίνος να εξακολουθεί να ελέγχει τον στρατό, προετοιμάζει πραξικόπημα, με στόχο την αναστολή του Συντάγματος και τον περιορισμό της Αριστεράς. Τα σχέδια του

¹⁰⁴ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 84-96.

¹⁰⁵ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ.224-225.

¹⁰⁶ Γ. Δ. Δερτιλής, *Ιστορία της Νεότερης και Σύγχρονης Ελλάδας*, Ηράκλειο 2018 [10^η], σ. 765 – 766.

¹⁰⁷ Roderick Beaton, *Ελλάδα – Βιογραφία ενός σύγχρονου έθνους*, μτφρ. Μενέλαος Αστερίου, Αθήνα 2020, σ. 422.

Κωνσταντίνου προλαβαίνει στις 21 Απριλίου 1967 το πραξικόπημα των συνταγματαρχών, που επιβάλλουν στρατιωτικό νόμο. Ακολουθούν συλλήψεις, διώξεις, άρση της ελευθεροτυπίας και το Συμβούλιο της Ευρώπης οδηγεί σε έξοδο την χώρα¹⁰⁸. Πιο αναλυτικά, τρεις μέρες αφότου διαλύθηκε η Βουλή, στις 18 Απριλίου, μια ομάδα αξιωματικών του στρατού, ο συνταγματάρχης Γεώργιος Παπαδόπουλος και άλλοι που είχαν υπηρετήσει στην Κρατική Υπηρεσία Πληροφοριών και γνώριζαν το σχέδιο Προμηθέας του ΝΑΤΟ, που προέβλεπε το ενδεχόμενο πολέμου με τους κομμουνιστές, συναντήθηκαν στο σπίτι του Στυλιανού Παττακού και έθεσαν το σχέδιο σε εφαρμογή. Οι συνταγματάρχες ακολούθησαν το παράδειγμα του Μεταξά στον οικονομικό τομέα. Ειδοποιός διαφορά, όμως, μεταξύ των δύο δικτατοριών, ήταν η έλλειψη συνεργασίας του νέου αυταρχικού καθεστώτος με τον βασιλιά.

Στο μεταξύ, πλήθαιναν οι φήμες που ήθελαν την Ελλάδα να εμπλέκεται σε πόλεμο με την Τουρκία, λόγω της Κύπρου. Την κατάσταση προσπάθησε να εκμεταλλευτεί ανεπιτυχώς ο Κωνσταντίνος, ώστε να ανατρέψει το καθεστώς¹⁰⁹. Η αποτυχία της προσπάθειάς του, τον οδήγησε στην έξοδο από την χώρα, ενώ οι δικτάτορες όρισαν έναν φιλοκαθεστωτικό αντιβασιλέα¹¹⁰. Στη θέση του πρωθυπουργού τοποθετείται ο Παπαδόπουλος και δίδεται ευρεία αμνηστία.

Οι σχέσεις του Παπαδόπουλου με τον Μακάριο δεν ήταν καλές. Μελανό σημείο αποτελεί στα τέλη του 1967 η απόσυρση της ελληνικής μεραρχίας από το νησί. Η απόφαση αυτή ήταν καθοριστική για την τουρκική εισβολή, καθώς επί της ουσίας η Κύπρος έμενε αβοήθητη και οι ελληνοκύπριοι αβοήθητοι¹¹¹.

Η επανέναρξη των επαφών Ελλάδας και Τουρκίας, οδήγησε στην έντονη αντίδραση της Λευκωσίας, με την χουντική Αθήνα να αποδίδει κατηγορίες σε συνεργάτες του Μακαρίου. Πλέον, το ενδεχόμενο ενός υποκινούμενου από την ελλαδική χούντα πραξικοπήματος στην Κύπρο δε φάνταζε απίθανο και προκαλούσε ανησυχία σε Μόσχα και Λονδίνο. Ήταν σαφές πως μια τέτοια έκβαση, θα σήμαινε επέμβαση της Τουρκίας, η οποία επέλεξε να παρακολουθεί αμέτοχη της εξελίξεις που διαδραματίζονταν προς δικό της όφελος. Η ελλαδική πλευρά, μετέφερε στις ΗΠΑ πως δε θα προχωρήσει άμεσα σε πραξικόπημα, αλλά θα επιλέξει μια σειρά επαφών με την

¹⁰⁸ Γ. Δ. Δερτιλής, *ό. π.*, σ. 765 – 766.

¹⁰⁹ Roderick Beaton, *ό. π.*, σ. 422 – 425.

¹¹⁰ Γ. Δ. Δερτιλής, *ό. π.*, σ. 767.

¹¹¹ Κώστας Κωστής, *ό. π.*, σ. 778 – 781.

Τουρκία, ώστε να προωθηθεί η Ένωση. Σε περίπτωση αντίδρασης του Μακαρίου θα προχωρούσαν σε ανατροπή του. Πράγματι, τον Σεπτέμβριο του 1967, η Χούντα προχωρά σε συνομιλίες με την Τουρκία, με στόχο την Ένωση. Ωστόσο, οι Τούρκοι απαιτούν αρκετό έδαφος και οι διαπραγματεύσεις ναυαγούν. Παρ' όλα αυτά, η Αθήνα δεν εγκατέλειψε την προσπάθεια για Ένωση.

Η κατάσταση εκτροχιάζεται στο νησί της Αφροδίτης, όταν ο Μακάριος δίνει εντολή στην Εθνική Φρουρά να εκκαθαρίσει έναν τουρκοκυπριακό θύλακα στο νησί. Η επιχείρηση υλοποιήθηκε υπό τον Γρίβα με τη συγκατάθεση του ελληνικού Υπουργείου Εθνικής Άμυνας και κατέληξε στο θάνατο αρκετών τουρκοκυπρίων, γεγονός που προκάλεσε την έντονη αντίδραση της Τουρκίας¹¹².

Σταδιακά, και με την Χούντα να αντιμετωπίζει τη λαϊκή αποδοκιμασία, έγιναν από τον Παπαδόπουλο ορισμένες προσπάθειες χαλάρωσης του καθεστώτος, γεγονός που προκάλεσε τριβές στο εσωτερικό των συνταγματαρχών και τη διαφωνία των πιο ακραίων φωνών του καθεστώτος. Ο Παπαδόπουλος ανακήρυξε ως πολίτευμα την Προεδρική Δημοκρατία, με Πρόεδρο τον ίδιο. Σε δημοψήφισμα το 1973, ο λαός τάχθηκε υπέρ της παραχώρησης νέου Συντάγματος και τον Οκτώβριο της νέας χρονιάς, ο Παπαδόπουλος έδωσε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Μαρκεζίνη¹¹³.

Στο ελληνικό κράτος επικρατούσε ο φόβος, η λογοκρισία, οι διώξεις, η προπαγάνδα, η δημαγωγία, διαφθορά και η αστυνόμευση. Η διαγραφή των χρεών από την Αγροτική Τράπεζα είχε ως συνέπεια να επιβαρυνθεί ο προϋπολογισμός του κράτους και κατ' επέκταση, να αυξηθεί η φορολογία. Κάθε προσπάθεια αντίστασης καταπινιγόταν άμεσα, ενώ οι μισθοί κινούνταν σε χαμηλά επίπεδα. Ο πληθωρισμός αυξανόταν και υπό το πρίσμα αυτών των συνθηκών, τον Φεβρουάριο του 1973, φοιτητές κατέλαβαν κτίριο της Νομικής Σχολής. Ακολούθησαν συλλήψεις και βασανιστήρια¹¹⁴. Η αντίδραση των φοιτητών, όμως, δεν είχε κοπάσει. Έτσι, στις 14 Νοεμβρίου 1973, φοιτητές κατέλαβαν το Πολυτεχνείο και μέχρι τις επόμενες τρεις ημέρες είχαν συγκεντρωθεί πλήθος ανθρώπων μέσα και γύρω από το Πολυτεχνείο.

¹¹² Σωτήρης Ριζάς, *Οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Δικτατορία των Συνταγματαρχών και το Κυπριακό ζήτημα 1967 - 1974*, Αθήνα 2004 [2^η], σ. 35 – 37. 2020, σ. 422.

¹¹³ Κώστας Κωστής, *ό. π.*, σ. 778 – 781.

¹¹⁴ Γ. Δ. Δερτιλής, *ό. π.*, σ. 767.

Κινητοποιήθηκε, με εντολή Παπαδόπουλου, ο στρατός και ακολούθησαν συλλήψεις, τραυματισμοί και εκτελέσεις¹¹⁵.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί και άλλο ένα γεγονός που αφορά στον στρατό. Ο στρατός κατέβασε τεθωρακισμένα γύρω από το Πολυτεχνείο, οι διαδηλωτές σκορπίστηκαν παντού και η Αθήνα σχεδόν άδειασε. Ένα ταγκ προχώρησε και έτσι η καγκελόπορτα έπεσε. Ο στρατός συνέλαβε πολλούς φοιτητές και τους οδήγησε στα κρατητήρια της ΕΣΑ, κεντρικά της Αθήνας. Λίγες μέρες αργότερα, ο ταξίαρχος Ιωαννίδης, ανέτρεψε τους συναδέλφους του στρατιώτες και την κυβέρνηση Μαρκεζίνη που οι ίδιοι είχαν επιβάλλει. Στην συνέχεια, όρκισε τον στρατηγό Γκιζίκη πρόεδρο της Δημοκρατίας, διόρισε μια ομάδα ανδρεκέλων και επέβαλε την τρομοκρατία¹¹⁶.

Μια εβδομάδα μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου, ακολούθησε νέο πραξικόπημα, με επικεφαλής τον Ιωαννίδη, έναν από τους πιο ακραίους της χούντας. Το νέο καθεστώς ήταν ωμότερο, πιο βίαιο και ανίκανο να αντιμετωπίσει μείζονα οικονομικά και εξωτερικά ζητήματα¹¹⁷. Ο Ιωαννίδης, αν και δεν κατείχε κάποιο αξίωμα στην κυβέρνηση, ήταν εκείνος ο οποίος επί της ουσίας διοικούσε και κινούσε τα νήματα. Έτσι, άμεσος αντίκτυπος της εξέγερσης του Πολυτεχνείου δεν υπήρξε η πολυπόθητη δημοκρατία, αλλά μια νέα, σκληρότερη Χούντα που θα εκκινήσει την εισβολή στην Κύπρο. Μετά το νέο πραξικόπημα, οι σχέσεις της ελληνικής – αυτόκλητης – διοίκησης με την Κυπριακή Δημοκρατία και τον Μακάριο, εκτραχύνθηκαν. Μάλιστα, ο Μακάριος είχε αποφύγει ήδη το 1970 και 1973 δύο απόπειρες δολοφονίας σε βάρος του, υποκινούμενες από τους Έλληνες δικτάτορες.

Ειδικότερα, σχετικά με την απόπειρα του 1970 (λόγος για την απόπειρα δολοφονίας του 1973 γίνεται σε επόμενο κεφάλαιο) αξίζει να σημειωθεί ότι την 7^η πρωινή ώρα της 8^{ης} Μαρτίου του 1970 και ενώ ο Μακάριος πήγαινε στο Μαχαιρά που θα τελούσε μνημόσυνο για την επέτειο του θανάτου του Γρηγόρη Αυξεντίου, το ελικόπτερο που επέβαινε χτυπήθηκε με πολλούς πυροβολισμούς από ομάδα ενόπλων που είχε ανέβει στην στέγη του γειτονικού κτιρίου του Παγκυπρίου Γυμνασίου¹¹⁸. Από αυτούς τους πυροβολισμούς, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος δεν τραυματίστηκε, χτυπήθηκε όμως άσχημα ο πιλότος που κατάφερε να προσγειώσει με ασφάλεια το

¹¹⁵ Roderick Beaton, *ό .π.*, σ. 428 – 431.

¹¹⁶ Γ. Δ. Δερτιλής, *ό .π.*, σ. 767 – 768.

¹¹⁷ Κώστας Κωστής, *ό .π.*, σ. 781 – 782.

¹¹⁸ Γιάννης Δ. Σακκάς, *ό .π.*, σ. 74 – 82.

ελικόπτερο. Ο Μακάριος έκανε με το αυτοκίνητο την επίσκεψη στο Μαχαιρά, το βράδυ της ίδιας ημέρας και απηύθυνε διάγγελμα στον λαό της Κύπρου που ανέφερε το γεγονός. Ο λαός ήταν με το μέρος του Μακαρίου και του το εξέφραζε με διαδηλώσεις. Η αστυνομία της Κύπρου μετά από έρευνες έθεσε υπό κράτηση εννέα υπόπτους: τους Αδάμο Χαρίτωνος, Γεώργιο Ταλιαδώρο, Αντωνάκη Σολομώντος, Αντωνάκη Γεναγρίτη, Πολύκαρπο Πολυκάρπου, Γεώργιο Χατζησάββα, Αντωνάκη Μιχαήλ, Χριστόδουλο Σταύρου και Κωστάκη Ιωαννίδη. Το δικαστήριο καταδίκασε τους τέσσερις σε πολλά έτη φυλάκισης. Οι υπόλοιποι από τους ύποπτους αφέθηκαν ελεύθεροι καθώς δεν υπήρχαν αρκετά αποδεικτικά στοιχεία.

Μια εβδομάδα μετά την απόπειρα, παραδόθηκε στα χέρια του Μακαρίου έγγραφο που βρέθηκε στην κατοχή του Πολύκαρπου Γεωρκάτζη. Αυτό το έγγραφο, είχε συνωμοτικό περιεχόμενο που είχε γίνει στην Αθήνα από την Χούντα για την ανατροπή του Μακαρίου και την κατάληψη της εξουσίας. Από δημοσιεύματα του τουρκικού τύπου, η Άγκυρα μέσα στο Μάρτιο θα πραγματοποιούσε το σχέδιο. Σύμφωνα με τους Αθηναίους ο Μακάριος ήταν αυτός που εμπόδιζε την Ένωση. Ο Μακάριος για να μην συγκρουστεί με την Κυβέρνηση των Αθηνών, αμφισβήτησε την αυθεντικότητα του εγγράφου, χαρακτηρίζοντάς το ψεύτικο. Στη συνέχεια, ο ίδιος προχώρησε σε μερικά ειρηνευτικά μέτρα όπως ήταν η αναστολή των ποινών που είχαν καταδικαστεί για την απόπειρα δολοφονίας του. Μάλιστα κάποιοι από αυτούς εξομολογήθηκαν στον Αρχιεπίσκοπο τις λεπτομέρειες του εγκλήματος αυτού¹¹⁹.

Καθώς συνέβαιναν αυτά τα γεγονότα, τα οποία μάλιστα διαδόθηκαν γρήγορα, ο λαός της Κύπρου πήγε στους δρόμους και ζητούσε την τιμωρία των ενόχων. Ο πρώην υπουργός Εσωτερικών Γεωρκάτζης προσπάθησε να φύγει προς το Βηρυτό και μετά από μια βδομάδα δολοφονήθηκε¹²⁰.

Ο Μακάριος κερδίζει στις εκλογές του 1968 και 1973, ενώ η Ελλάδα διανύει μια άκρως σκοτεινή, δικτατορική περίοδο. Η στάση του Μακαρίου απέναντι στη χουντική Αθήνα είχε πλήρως μεταστραφεί. Η Κύπρος αποτελούσε πλέον τον μόνο ελληνικό δημοκρατικό φάρο και σαφώς δεν επιθυμούσε Ένωση με την χουντική Αθήνα, η οποία είχε διαφορετική γνώμη. Στην Κύπρο είχε δημιουργηθεί Εθνοφρουρά με αποσπασμένους απ' την Ελλάδα αξιωματικούς¹²¹. Ο Γρίβας, ένθερμος

¹¹⁹ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία Κύπρος 1960 – 1974 – Τόμος Β΄*, Αθήνα 2000 [2^η], σ. 13 – 19.

¹²⁰ Μαρία Γιαννακάκη, *ό. π.*, σ. 38.

¹²¹ Roderick Beaton, *ό. π.*, σ. 431 – 432.

υποστηρικτής της Ένωσης¹²², το 1971 είχε επιστρέψει στην Κύπρο και στο νησί ξεκίνησε τη δράση της η ΕΟΚΑ Β΄, μια παράνομη οργάνωση, ενώ ο Γρίβας συνεργαζόταν με την Εθνοφρουρά. Εν όψει την νέας δυσμενούς για εκείνον πραγματικότητας, ο Μακάριος συγκρότησε ένα φιλικό προς τον ίδιο Εφεδρικό Σώμα, ενώ άρχισε να προσεγγίζει τους κομμουνιστές, κίνηση που προκάλεσε την αντίδραση των Αμερικανών.

Στην Κύπρο επικρατούσαν η κατάσταση ανάμεσα στην Εθνοφρουρά και το Εφεδρικό Σώμα ήταν έκρυθμη, με τους Τουρκοκυπρίους να παραμένουν σε θύλακες. Βλέποντας ο Μακάριος την επιθετική πολιτική του Ιωαννίδη, η οποία ήταν άκρως εριστική και προς την Τουρκία, σε επιστολή του προς την Αθήνα, ζητούσε την απομάκρυνση των Ελλαδιτών αξιωματικών από την Εθνοφρουρά, καθώς και τον τερματισμό της δράσης της ΕΟΚΑ Β΄¹²³.

---

¹²² Σωτήρης Ριζάς, *ό.π.*, σ. 112.

¹²³ Roderick Beaton, *ό.π.*, σ. 432 – 433.

Δ' Κεφάλαιο

Η τουρκική εισβολή και η επιστροφή του Μακαρίου

4.1. Πραξικόπημα και απόπειρα δολοφονίας κατά του Μακαρίου

Υπάρχει η αντίληψη από μερικούς, ότι οι Αμερικάνοι προσπαθούσαν να προωθήσουν τα συμφέροντά τους στη Μέση Ανατολή, με την αρωγή της χούντας των Αθηνών. Στην αναμονή ενός τέτοιου αραβοϊσραηλινού πολέμου ένα αυταρχικό και φιλοαμερικανικό καθεστώς στην Ελλάδα θα άνοιγε το δρόμο στις ΗΠΑ να εκμεταλλευτούν τον εναέριο και θαλάσσιο ελληνικό χώρο, για ανεφοδιασμό των Ισραηλινών, που αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους συμμάχους στην περιοχή.

Παρ' όλα αυτά, αμερικανικά έγγραφα αποσαφηνίζουν ότι η Ουάσιγκτον δεν ήθελε να εκδηλωθεί πραξικόπημα από την ομάδα των συνταγματαρχών. Όταν πλέον το καθεστώς είχε εδραιωθεί, η Ουάσιγκτον είχε επιφυλακτική θέση σε αυτό, σταμάτησε τον εφοδιασμό με βαρέα όπλα και συμβούλεψε το βασιλιά να χαλαρώσει τα μέτρα καταστολής και να επιστρέψει η συνταγματική νομιμότητα. Τον Ιούνιο του 1967 το Ισραήλ έκανε επίθεση στους Άραβες και μέσα σε λίγες ημέρες είχε καταλάβει τα εδάφη της Παλαιστίνης της Δυτικής Όχθης κι της Λωρίδας της Γάζας, την αιγυπτιακή χερσόνησο του Σινά, τα συριακά υψώματα του Γκολάν και την ιορδανική ανατολική Ιερουσαλήμ. Αυτός ο πόλεμος έδειξε την δύναμη του Ισραήλ, αλλά και τη σημασία της Ελλάδας και της Τουρκίας για τις αμυντικές ανάγκες του εβραϊκού κράτους¹²⁴.

Στις 15 Ιουλίου του 1974, η στρατιωτική κυβέρνηση της Αθήνας προχώρησε σε πραξικόπημα¹²⁵ κατά του Μακαρίου έχοντας την ελπίδα ότι θα κήρυττε την ένωση με την Ελλάδα. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε για την Τουρκία το έναυσμα, ώστε να εισβάλλει στην Κύπρο και να καταλάβει το 37% του κυπριακού εδάφους. Η χούντα των Αθηνών κήρυξε γενική επιστράτευση, αλλά πολλοί έφεδροι περιφέρονταν από ένα στρατόπεδο στο άλλο χωρίς εξοπλισμό. Ο στρατηγός Γκιζίκης τότε κάλεσε τους πιο γνωστούς πολιτικούς και τους ζήτησε να προτείνουν πρωθυπουργό. Τελικά αποφασίστηκε να κληθεί ο Καραμανλής και να επιστρέψει από το Παρίσι για να λάβει την εξουσία¹²⁶. Οι δικτάτορες έβαλαν στη θέση του Προέδρου της

¹²⁴Γιάννης Δ. Σακκάς, *ό. π.*, σ. 72 – 73.

¹²⁵Κώστας Κωστής, *ό. π.*, σ. 782.

¹²⁶Γ. Δ. Δερτιλής, *ό. π.*, σ. 767 – 768.

πραξικοπηματικής κυβέρνησης τον Νικόλαο Σαμψών και στην συνέχεια ο Μακάριος έστειλε μήνυμα αντίστασης από τον Ραδιοσταθμό της Πάφου στις 15 Ιουλίου του 1974. Ο Μακάριος έφυγε από την Κύπρο προς το Λονδίνο στις 17 Ιουλίου. Στην πρωτεύουσα της Βρετανίας είχε συναντήσεις με τον πρωθυπουργό και υπουργό Εξωτερικών που τον αναγνώρισαν ως πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στην πορεία έφυγε για τη Νέα Υόρκη που θα μιλούσε στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών στις 19 Ιουλίου του 1974 όταν η Τουρκία θα πραγματοποιούσε το σχέδιο «Αττίλας»¹²⁷.

Στις 15 Ιουλίου καταλήφθηκαν οι στρατιωτικές θέσεις από τεθωρακισμένα της Εθνοφρουράς που βομβάρδιζαν το προεδρικό μέγαρο στη Λευκωσία που μόλις είχε κάνει την άφιξή του ο Μακάριος. Στις 11:00 η ώρα ο κρατικός ραδιοφωνικός σταθμός της Κύπρου που ήταν υπό τον έλεγχο των στρατιωτικών μετέδιδε παντού την είδηση ότι ο Μακάριος είναι νεκρός. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο Νίκος Σαμψών, πρώην αντάρτης της ΕΟΚΑ με καμία πολιτική εμπειρία έγινε πρόεδρος και αντικατέστησε τον Μακάριο. Ο Μακάριος με τη βοήθεια συνεργατών του διέφυγε ζωντανός από το μέγαρο. Στην πορεία αναχώρησε από τη βρετανική βάση στο Ακρωτήρι με αεροπλάνο της Raf και μετά από δύο ημέρες έφτασε στο Λονδίνο¹²⁸.

4.2. Διάγγελμα Μακαρίου προς τον Κυπριακό λαό

Χαρακτηριστικό είναι το μήνυμα που απηύθυνε ο Μακάριος μετά το πραξικόπημα και την απόπειρα δολοφονίας σε βάρος του. Απευθυνόμενος στον κυπριακό λαό, ο Μακάριος στις 15 Ιουλίου 1974, ανέφερε τα ακόλουθα απ' τον ελεύθερο Ραδιοσταθμό της Πάφου¹²⁹:

«Ελληνικέ Κυπριακέ λαέ! Γνώριμη είναι η φωνή που ακούεις. Γνωρίζεις ποίος σου ομιλεί! Είμαι ο Μακάριος! Είμαι εκείνος τον οποίον συ εξέλεξες διά να είναι ο ηγέτης σου. Δεν είμαι νεκρός όπως η Χούντα των Αθηνών και οι εδώ εκπρόσωποί της θα ήθελαν. Είμαι ζωντανός. Και είμαι μαζί σου. Συναγωνιστής και σημαιοφόρος εις τον κοινόν αγώνα. Το πραξικόπημα της χούντας απέτυχε. Εγώ ήμουν ο στόχος της Χούντας. Και εφ' όσον εγώ ζω, η Χούντα εις την Κύπρο δε θα περάσει. Ο Κυπριακός Ελληνισμός δεν ανέχεται πραξικοπήματα και δικτατορίες. Η Χούντα εχρησιμοποίησε τεθωρακισμένα και τανκς διά να κάμη πραξικόπημα. Αλλ' η αντίστασις των ανθρώπων της Προεδρικής Φρουράς, η αντίστασις του λαού μας εσταμάτησε τα τεθωρακισμένα, εσταμάτησε τα τανκς. Μόνον κατόρθωμα της Χούντας ήτο η κατάληψις του Ραδιοφωνικού Ιδρύματος,

¹²⁷Μαρία Γιαννακάκη, ό .π., σ. 42.

¹²⁸Νίκος Κρανιδιώτης, ό .π., σ. 20 – 25.

¹²⁹Μαρία Γιαννακάκη, ό .π., σ. 40 – 41.

διά να μεταδίδει από ραδιοφώνου ψευδολογίες και να ομιλή δήθεν περί κυβερνητικής αλλαγής. Μην υπακούης εις οιασδήποτε οδηγίας ή διαταγάς της Χούντας, τα οποίας μεταδίδει από του ΡΙΚ. Ελληνικέ κυπριακέ λαέ! Η Χούντα απεφάσισε να καταστρέψει την Κύπρον, να την διχοτομήση. Αλλά δεν θα το κατορθώση. Πρόβαλε παντοιοτρόπως αντίστασιν εις την Χούνταν. Μη φοβηθής! Ενταχθείτε όλοι εις τα νομίμους δυνάμεις του Κράτους. Η Χούντα δεν πρέπει να περάσει. Και δεν θα περάση. Νυν υπέρ πάντων ο αγών. Και ο αγών, τον οποίον αυτή την στιγμήν ο Κυπριακός Ελληνισμός διεξάγει, είναι αγών ιερός και η νίκη θα είναι δική μας. Ζήτω η Ελευθερία. Ζήτω ο Ελληνικός Κυπριακός λαός. Ζήτω το Έθνος.¹³⁰»

Αξίζει να επισημανθεί, πως η είδηση του πραξικοπήματος δεν αιφνιδίασε μονάχα τον κυπριακό λαό που πληροφορήθηκε την πλήρη αλήθεια και την επιβίωση του Μακαρίου από το διάγγελμά του, αλλά το πραξικόπημα αιφνιδίασε και τον ίδιο τον Μακάριο. Είναι γεγονός, πως ο Μακάριος θεωρούσε αυτονόητο, όπως ο ίδιος παραδέχτηκε αργότερα, πως ένα πραξικόπημα από την ελληνική πλευρά, θα αποτελούσε ιδανικό άλλοθι και θα έδινε την ευκαιρία στην Τουρκία για εισβολή στην Κύπρο, κάτι που τελικά υλοποιήθηκε. Ως εκ τούτου, θεωρούσε απίθανη μια τέτοια έκβαση, καθώς – όπως προαναφέρθηκε – θα είχε φυσικό λογικό επακόλουθο την τουρκική εισβολή. Φαίνεται πως το πραξικόπημα αιφνιδίασε και την CIA, που εκτιμούσε πως ήταν δύσκολο να προβεί η ελληνική πλευρά σε μια τέτοια κίνηση¹³¹.

Μόλις έφτασε στην Πάφο ο Μακάριος, συγκέντρωσε φίλους και συνεργάτες στη Μητρόπολη, όπου αποφασίστηκε αντεπίθεση, με κύριο μέλημα την ανακατάληψη της Λεμεσού. Πράγματι, περίπου δύο χιλιάδες άνδρες κατευθύνθηκαν προς την ανατολή, αλλά τους διέλυσαν δυνάμεις της Εθνοφρουράς και της ΕΟΚΑ Β', ύστερα από αιματοχυσία¹³².

Πράγματι, τα όσα ανέφερε απευθυνόμενος στον κυπριακό λαό ο Μακάριος, αποτέλεσαν σύντομα μια οδυνηρή πραγματικότητα, καθώς το πραξικόπημα ήταν ο μοχλός που εκκίνησε την τραγωδία στην Κύπρο. Ο Μακάριος έστειλε το παραπάνω μήνυμα για αντίσταση στον λαό στις 15 Ιουλίου 1974 και δύο μέρες μετά, μετέβη στο Λονδίνο όπου συνάντησε τον Πρωθυπουργό και τον Υπουργό Εξωτερικών της Βρετανίας¹³³.

¹³⁰Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 384.

¹³¹Σωτήρης Ριζάς, *ό. π.*, σ. 190 – 191.

¹³²Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 384 – 385.

¹³³Μαρία Γιαννακάκη, *ό. π.*, σ. 41 – 42.

Το παραπάνω μήνυμα του Μακαρίου στον κυπριακό λαό δεν αποτελούσε μονάχα μια ευκαιρία για συνειδητοποίηση της νέας πραγματικότητας, αλλά έθετε επίσημα έναν νέο παράγοντα, που περιέπλεκε ακόμη περισσότερο την κατάσταση: ο Μακάριος ήταν ζωντανός¹³⁴. Η καιροσκοπική και απροετοίμαστη κυβέρνηση των Αθηνών είχε πλέον δώσει με το πραξικόπημα το έναυσμα στην Τουρκία για εισβολή¹³⁵.

4.3. Η τουρκική εισβολή

Το πραξικόπημα δημιούργησε νέες, περίπλοκες συνθήκες στην Κύπρο και έφερε αντιμέτωπο το νησί με μια καινούργια, τετελεσμένη πραγματικότητα. Ο Brent Scowcroft, αναπληρωτής σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας, σε υπόμνημά του προς τον Νίχον, ανέφερε πως τα πράγματα στο νησί μετά το πραξικόπημα περιπλέκονται, κάτι που εντείνεται από το γεγονός ότι ο Μακάριος επέζησε. Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής διατηρούσαν μια επιφυλακτική στάση απέναντι στα όσα εξελίσσονταν καθώς ο Μακάριος παρέμενε ζωντανός, δίχως να επιθυμούν να τον υποστηρίξουν. Και η Μόσχα παρέμενε συκρατημένη¹³⁶. Από την άλλη, η Τουρκία είχε μετά από καιρό το άλλοθι που περίμενε για εισβολή, μα και τα σχέδια της Αμερικής για να εφαρμόσει τις επιθυμίες της στο νησί φαίνονταν να υλοποιούνται¹³⁷.

Ειδικότερα, ύστερα από το πραξικόπημα του 1971, ο στρατός της Τουρκίας επανακάμπει. Το 1973 πρωθυπουργός γίνεται ο Μπουλέντ Ετζεβίτ, ο οποίος θεωρούσε πως μόνη λύση για το Κυπριακό αποτελούσε η ομοσπονδία. Έτσι, η ελληνική χουντική εμπλοκή στο νησί με το πραξικόπημα, έδινε στην τουρκική πλευρά μια μοναδική ευκαιρία οριστικής επέμβασης και «λύσης». Η απόκριση της τουρκικής πλευράς, λοιπόν, ήταν άμεση. Μάλιστα, ο ίδιος ο Ετζεβίτ υποστήριξε ταχέως την εισβολή, με τη σύμφωνη γνώμη του επιτελείου του. Βέβαια, υπήρξαν και Υπουργοί και διάφοροι πολιτικοί που εξέφρασαν τις διαφωνίες τους, με κύρια εκείνη της αντιπολίτευσης και του Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ¹³⁸.

Μολονότι η Αμερική ικανοποιήθηκε από την απομάκρυνση του Μακαρίου, δεν έδειξε να επιθυμεί την αναγνώριση του νέου καθεστώτος υπό τον Σαμψών¹³⁹. Αυτή η στάση των Αμερικανών δημιουργούσε έντονη ανησυχία στους Τούρκους, οι

¹³⁴ Σωτήρης Ριζάς, *ό.π.*, σ. 190 – 192.

¹³⁵ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό.π.*, σ. 128.

¹³⁶ Σωτήρης Ριζάς, *ό.π.*, σ. 193 – 194.

¹³⁷ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό.π.*, σ. 395.

¹³⁸ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό.π.*, σ. 279 – 280.

¹³⁹ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό.π.*, σ. 395.

οποίοι θεωρούσαν πως το πραξικόπημα στην Κύπρο υποκινήθηκε από τη CIA και τους Αμερικανούς, με στόχο την, ανεπιθύμητη για την Τουρκία, Ένωση. Εξάλλου, οι Τούρκοι έβλεπαν την Αμερική να μην καταδικάζει το καθεστώς Σαμψών και να διατηρεί, μάλιστα, επαφές μαζί του¹⁴⁰. Πράγματι, για ορισμένους, οι κινήσεις του Ιωαννίδη κατά του Μακαρίου ικανοποιούσαν τις αμερικανικές βλέψεις, ώστε να συναινέσουν σιωπηρά με το πραξικόπημα¹⁴¹. Αξίζει να σημειωθεί, πως εκείνο το διάστημα οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιμετώπιζαν εσωτερικά προβλήματα, με αποτέλεσμα να οδηγηθεί σε παραίτηση ο Πρόεδρος Νίξον και να συγκεντρώσει πολλές εξουσίες ο Υπουργός Εξωτερικών Κίσινγκερ, που υποστήριζε τις τουρκικές θέσεις για την Κύπρο. Επεδίωκε, όμως, να ευνοήσει την Τουρκία δίχως να προκληθεί ελληνοτουρκικός πόλεμος και η ευκαιρία στους Σοβιετικούς για παρέμβαση¹⁴².

Ήδη από το 1966 ο Ετζεβίτ θεωρούσε πως η Αμερική προωθεί την Ένωση με την Ελλάδα. Κάτω από το πρίσμα αυτών των συνθηκών, και δεδομένου ότι οι σχέσεις Τουρκίας – Αμερικής δεν βρίσκονταν τότε στο καλύτερο σημείο, φάνηκε μονόδρομος για τους Τούρκους η εισβολή, ώστε να προληφθούν νέα τετελεσμένα. Εξάλλου, η Τουρκία διέθετε το άλλοθι της εγγυήτριας δύναμης στο νησί και μια εισβολή θα φαινόταν νόμιμη, έναντι της παράνομης ελληνικής μονομερούς (χουντικής) ενέργειας¹⁴³. Αμέσως μετά το πραξικόπημα, η Αμερική έθεσε τον Υφυπουργό Εξωτερικών, Τζόζεφ Σίσκο, για τα θέματα στη Μέση Ανατολή. Εκείνος, συναντήθηκε στις 18 Ιουλίου με τον Ετζεβίτ, που το διαμήνυσε την τουρκική πρόθεση για επέμβαση. Ο Σίσκο, πρότεινε στον Ετζεβίτ μια διαμεσολάβησή του στην Αθήνα, ώστε να μην εκτροχιαστεί η κατάσταση. Η τουρκική πλευρά ζήτησε την απομάκρυνση του Σαμψών και των ελλήνων αξιωματικών, την εγκατάσταση τουρκικών στρατευμάτων και ομόσπονδο κράτος με ευρεία περιοχή αποκλειστικά διοικούμενη από Τουρκοκυπρίους. Ωστόσο, το βράδυ της ίδιας ημέρας ο Ετζεβίτ είχε λάβει την απόφασή του για εισβολή, βλέποντας μια ευρύτερη διεθνή απροθυμία για την προώθηση των θέσεών του¹⁴⁴.

Στο μεταξύ, οι Τούρκοι αντιλαμβάνονταν πως το νέο καθεστώς στην Κύπρο θα δυσχέραινε τη θέση των Τουρκοκυπρίων στο νησί, ενώ δεν παραγνώριζαν πως αποτελούσε μια κατάφορη παραβίαση των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου, που

¹⁴⁰ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 279 – 281.

¹⁴¹ Σωτήρης Ριζάς, *ό. π.*, σ. 197 – 199.

¹⁴² Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 395 – 396.

¹⁴³ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 279 – 281.

¹⁴⁴ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 396 – 397.

ρύθμιζαν την Κυπριακή Δημοκρατία. Εξάλλου, η ελληνική χουντική πλευρά ήταν ανέφικτο να συνεργαστεί με το NATO ύστερα από το πραξικόπημα, ενώ η τουρκική κυβέρνηση μπορούσε, ως εγγυήτρια δύναμη, να συνεργαστεί με την βρετανική.

Ωστόσο, η νόμιμη επέμβαση των δυνάμεων αφορούσε στην επαναφορά του προγενέστερου συμφωνηθέντος καθεστώτος, κάτι που η τουρκική πλευρά δεν σκόπευε να κάνει, καθώς έθετε πλέον εδαφικές απαιτήσεις. Ουσιαστικά, από το βράδυ της 15^{ης} Ιουλίου οι Τούρκοι είχαν πάρει την απόφαση για εισβολή στην Κύπρο, καθώς θεωρήθηκε ότι το πραξικόπημα αποτελούσε μια ανεπίσημη Ένωση. Απ' την άλλη, οι Τούρκοι αισθάνονταν ότι είχαν το στρατιωτικό πλεονέκτημα, καθώς η Ελλάδα, πέραν των γεωγραφικών δυσκολιών, θα δίσταζε να εμπλακεί, κάτι που θα οδηγούσε έναν γενικευμένο ελληνοτουρκικό πόλεμο¹⁴⁵. Αξίζει να σημειωθεί, πως η τουρκική εισβολή δεν αποτελούσε μια πρόωμη σκέψη, αλλά κάτι που προετοιμαζόταν καιρό στη γειτονική χώρα. Ήδη το 1956 το αίτημα για στρατιωτική επέμβαση στο νησί είχε γίνει φοιτητικό σύνθημα, ενώ οι υπηρεσίες των Τούρκων προετοίμαζαν την εισβολή, αναζητώντας στήριξη από Πακιστάν, Λιβύη και Σαουδική Αραβία¹⁴⁶.

Στο μεταξύ, κρίσιμο παρέμενε το ερώτημα του τι μέλλει γενέσθαι στο νησί, καθώς ο Μακάριος παρέμενε ζωντανός. Επί της ουσίας, εκείνος ήτο ο νόμιμος αρχηγός, μα το κράτος διοικούνταν από τον Σαμψών. Η Αμερική προέβλεπε πως ο Μακάριος θα ήταν δύσκολο να επανέλθει. Μια αναγνώριση του Μακαρίου από τα Ηνωμένα Έθνη και απαίτηση για επιστροφή του, θα συναντούσε την απροθυμία της δύσης και θα έδινε στους Σοβιετικούς ευκαιρία για επέμβαση. Σε κάθε περίπτωση, η αμερικανική πλευρά θεωρούσε τον Μακάριο εχθρό, καθώς τον συνέδεε με τους κομμουνιστές. Ούτε η Βρετανία μπορούσε να επιβάλλει την επιστροφή του Μακαρίου και όφειλε να προσαρμοστεί με το ενδεχόμενο να μην επανέλθει ο Αρχιεπίσκοπος στην εξουσία. Και η Αθήνα αποστρεφόταν την ιδέα επανόδου του Μακαρίου, καθώς αυτή θα σήμαινε την απομάκρυνση του Σαμψών και των Ελλαδιτών αξιωματικών και, συνεπώς, την απομάκρυνση του νησιού από τη σφαίρα επιρροής των χουντικών και την Ένωση. Συνεπώς, η επάνοδος του Μακαρίου κρινόταν, τουλάχιστον για τις Ηνωμένες Πολιτείες, ανέφικτη¹⁴⁷.

¹⁴⁵ Σωτήρης Ριζάς, *ό. π.*, σ. 200 – 203.

¹⁴⁶ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 397.

¹⁴⁷ Σωτήρης Ριζάς, *ό. π.*, σ. 207 – 209.

Οι μόνοι υποστηρικτές, ίσως, του ελλαδικού καθεστώτος, οι Ηνωμένες Πολιτείες, δεν φαίνονταν πρόθυμες να εμποδίσουν μια τουρκική εισβολή, καθώς τα πράγματα είχαν περιέλθει στα χέρια του Κίσσιγκερ¹⁴⁸. Έτσι, το πρωί της 19^{ης} Ιουλίου, ο Ετζεβίτ επέστρεψε στην Τουρκία από το Λονδίνο, όπου είχε συναντηθεί με τον Σίσκο. Επιστρέφοντας, απευθύνθηκε στο Γενικό Επιτελείο και ρύθμισε τις τελευταίες παραμέτρους της εισβολής, που ορίστηκε για το πρωί της επομένης. Το απόγευμα της 19^{ης} Ιουλίου, συγκεντρώθηκαν ισχυρές δυνάμεις στρατού, τεθωρακισμένα, άρματα μάχης και πυροβολικό σε πλοία, που μαζί αντιτορπιλικά κινήθηκαν προς την Κύπρο. Τα ξένα μέσα ενημέρωσης μετέδιδαν τις ετοιμασίες και την είδηση της ερχόμενης τουρκικής εισβολής, μα η ελλαδική πλευρά (παρά το γεγονός ότι είχε έγκαιρη πληροφόρηση για τα όσα διαδραματίζονταν), έδειξε στάσιμη και αμήχανη¹⁴⁹. Ο ελληνικός στρατός, ήταν – τουλάχιστον – απροετοίμαστος για μια τέτοια εξέλιξη¹⁵⁰. Παρά το γεγονός ότι οι ένοπλες δυνάμεις για μια επταετία αποτελούσαν κύριο μέρος των κρατικών δαπανών, φαίνεται πως είχαν επικεντρωθεί σε εσωτερικό εκφοβισμό και καταπίεση και όχι στην εξωτερική άμυνα¹⁵¹.

Χαρακτηριστική της ελλαδίτικης χουντικής αντιμετώπισης και εκτίμησης της κατάστασης, ήταν η συνάντηση Σίσκο – Ιωαννίδη, μετά τις επαφές του πρώτου με τον Ετζεβίτ. Ο Ιωαννίδης, μόλις πληροφορήθηκε τα τουρκικά αιτήματα, αντέδρασε και μαινόμενος ανέφερε πως δε φοβάται την εισβολή, καθώς θεωρούσε πως ήταν απλές τουρκικές απειλές. Ακόμη και στην περίπτωση μιας εισβολής, ανέφερε πως η Ελλάδα θα κηρύξει πόλεμο και θα αποχωρήσει από το ΝΑΤΟ¹⁵². Έχοντας τον διεθνή μανδύα της νομιμότητας, η τουρκική πολεμική μηχανή κινήθηκε έναντι του νησιού της Αφροδίτης¹⁵³.

Ο Σίσκο κατηγορήθηκε από τον Ιωαννίδη πως τους εξαπάτησε και ο Έλληνας δικτάτορας εξαπόλυσε απειλές για πόλεμο κατά της Τουρκίας, απειλές που είχαν άμεσο αποδέκτη την αμερικανική πλευρά¹⁵⁴. Στην Ελλάδα φαινόταν πως είχε έρθει η στιγμή που πάντα περίμενε η Χούντα. Ο κρατικός ραδιοφωνικός σταθμός κηρύσσει γενική επιστράτευση¹⁵⁵. Αμέσως μετά την αποχώρηση του Σίσκο,

¹⁴⁸ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 280 – 281.

¹⁴⁹ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 397 – 398.

¹⁵⁰ Κώστας Κωστής, *ό. π.*, σ. 782.

¹⁵¹ Roderick Beaton, *ό. π.*, σ. 435.

¹⁵² Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 398.

¹⁵³ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 281 – 282.

¹⁵⁴ Σωτήρης Ριζάς, *ό. π.*, σ. 211.

¹⁵⁵ Roderick Beaton, *ό. π.*, σ. 435.

ακολούθησε σύσκεψη στο Πεντάγωνο, όπου αποφασίστηκε η κήρυξη επιστράτευσης. Στο πολεμικό αυτό συμβούλιο, βρίσκονταν – μεταξύ άλλων – ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Στρατηγός Γκιζίκης, ο Πρωθυπουργός Ανδρουτσόπουλος, ο Υπουργός Εξωτερικών Κυπραίος και ο Υπουργός Άμυνας Λατσούδης. Η ελληνική πλευρά διέταξε να πλεύσουν στην Κυρήνεια δύο υποβρύχια και ένα ανάμεσα στη Ρόδο και την Τουρκία¹⁵⁶. Βέβαια, η επιστράτευση απέτυχε, καθώς ήταν απροετοίμαστη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, τις προσεχείς ημέρες να αποδεσμευτούν από τους 276.000 οι 166.000, καθώς δεν υπήρχε η δυνατότητα εξοπλισμού και ένδυσής τους¹⁵⁷.

Από την τουρκική πλευρά, ο Ετζεβίτ συνάντησε την απροθυμία των Βρετανών για κοινή δράση και αποφάσισε να προχωρήσει μονομερώς. Έτσι, το βράδυ της 19^{ης} προς 20^η Ιουλίου, η Τουρκία εισέβαλε μέσω θαλάσσης και αέρος στη βόρεια ακτή του νησιού¹⁵⁸. Η απόβαση των Τούρκων στο νησί ξεκίνησε το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου¹⁵⁹. Η εισβολή – «Αττίλας 1» είχε ξεκινήσει¹⁶⁰ και το Ραδιόφωνο της Κύπρου μετέδιδε την πρωινή προσευχή, με αναφορές στη μνήμη του Αγίου που γιόρταζε εκείνη την ημέρα¹⁶¹. Η ελλαδική πλευρά, για ασαφείς λόγους, δεν έκανε κάποια στρατιωτική παρέμβαση, ενώ ο κίνδυνος μιας γενικευμένης ελληνοτουρκικής σύρραξης αποτέλεσε έναν ισχυρό ανασταλτικό παράγοντα. Αποτελεί γεγονός, πως οι ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις θεωρούσαν πως δε βρίσκονταν σε θέση να φέρουν σε πέρας με επιτυχία ένα τέτοιου είδους εγχείρημα. Βέβαια, στις 20 Ιουλίου, η Αθήνα μεταβίβασε στις ΗΠΑ την πρόθεσή της να προχωρήσει σε πόλεμο με την Τουρκία, εάν δεν αποσύρει τα στρατεύματά της. Την ίδια κιόλας ημέρα, η ελληνική αυτή θέση άλλαξε, καθώς η Αθήνα ζητούσε πλέον μόνο να περιοριστούν οι εισβολείς στους τουρκικούς θύλακες. Αυτό και μόνο το αίτημα, αποτελούσε μια πρώτη αναγνώριση και αποδοχή της παρουσίας των τουρκικών δυνάμεων εισβολής στην Κύπρο¹⁶².

Τα τουρκικά πλοία δε συνάντησαν κανένα εμπόδιο στο πέρασμά τους και με εναέρια κάλυψη, αποβίβασαν δυνάμεις το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου στην περιοχή Πέντε Μίλι. Παράλληλα, αντιτορπιτικά της Τουρκίας χτυπούσαν στρατιωτικούς στόχους, βομβαρδιζόταν το αεροδρόμιο της Λευκωσίας και το στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ, ενώ σε στρατηγικές περιοχές έπεφταν Τούρκοι αλεξιπτωτιστές. Η πλευρά Σαμψών ανέμενε,

¹⁵⁶ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 398 – 399.

¹⁵⁷ Σωτήρης Ριζάς, *ό. π.*, σ. 212.

¹⁵⁸ Roderick Beaton, *ό. π.*, σ. 435.

¹⁵⁹ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 399.

¹⁶⁰ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 282.

¹⁶¹ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 399.

¹⁶² Σωτήρης Ριζάς, *ό. π.*, σ. 212 – 213.

δίχως κάποιο αποτέλεσμα, καθοδήγηση από την ελληνική κυβέρνηση, που επίσης διατηρούσε στάση σιγής. Στην Αθήνα συγκλήθηκε έκτακτο Υπουργικό Συμβούλιο και στις 11 το πρωί, ακολούθησε η εξής ανακοίνωση:

«Η Τουρκία ενήργησε σήμερα την 5.45' π.μ., κατά παράβαση των υφισταμένων συνθηκών, των συμμαχικών υποχρεώσεων και των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου, απόβασιν στρατιωτικών δυνάμεων εις την νήσον Κύπρον. Η ενέργεια αυτή αποτελεί καταφανή παραβίασιν των διεπουσών την Κύπρον διεθνών συμφωνιών, απειλούσαν την διεθνή ειρήνην και αποβλέπουσαν εις την εκ μέρους της Τουρκίας πραξικοπηματικήν δημιουργίαν καταστάσεων, αι οποίαί θέτουν εν κινδύνω ζωτικά ελληνικά συμφέροντα. Η Ελλάς καταγγέλλουσα τας εκνόμους ταύτας ενεργείας της Τουρκίας, δηλοί ότι θα υπερασπίση πάση δυνάμει τα νόμιμα δικαιώματα και τα εθνικά της συμφέροντα, οπουδήποτε κρίνει ότι ταύτα απειλούνται εκ παρανόμων και επεκτατικών τουρκικών ενεργειών. Εν όψει της δημιουργηθείσης καταστάσεως, διετάχθη γενική επιστράτευσις»¹⁶³.

Αξίζει να σημειωθεί, πως η τουρκική εισβολή δεν είχε την διεθνή αποδοκιμασία που αντιμετώπισε το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου. Μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό πως ο «Αττίλας 1» χαρακτηρίστηκε από τον Ετζεβίτ «αποστολή ειρήνης»¹⁶⁴.

Το απόγευμα της 20^{ης} Ιουλίου, ακολούθησε διάγγελμα του Στρατηγού Γκιζίκη, που φανερώνει την αμηχανία και την εθνικιστική κενολογία της ελληνικής πλευράς:

«Ελληνικέ λαέ! Την 5ην πρωινήν της σήμερα αι Τουρκικαί Ένοπλοι Δυνάμεις άνευ ουδεμιάς αφορμής ουδέ προειδοποιήσεως ενήργησαν απόβασιν και εισέβαλον εις την νήσον Κύπρον. Κατά πλήρη περιφρόνησιν προς πάσα αρχήν του διεθνούς δικαίου και υφισταμένους δεσμούς συμμαχίας, τα Τουρκικά όπλα στρέφονται κατά των Ελλήνων και των Κυπρίων αδελφών μας. Πλήττονται ζωτικά εθνικά μας συμφέροντα. Παραβιάζονται δικαιώματά μας απορρέοντα εκ διεθνών συνθηκών. Η Ελλάς επιδιώκουσα παγίως την ειρηνικήν συνύπαρξιν και συνεργασίαν μετά των γειτόνων της εντός του πλαισίου των κανόνων του διεθνούς δικαίου και της αρχής του αμοιβαίου σεβασμού και της μη επεμβάσεως εις τα εσωτερικά των ξένων κρατών, ουδεμίαν ενήργησεν πρόκλησιν, ουδέ προέβη εις ενέργειαν τινά θίγουσαν την Τουρκίαν ή τα δικαιώματα της Τουρκικής Κοινότητος εν Κύπρω. Αι εις την Κύπρον ένοπλαι δυνάμεις αγωνίζονται προς απόκρουσιν της εισβολής. Υφιστάμενοι επίθεσιν, ως Έλληνες, πιστοί εις τα παραδόσεις της ιστορίας ημών, είμεθα υποχρεωμένοι να

¹⁶³ Νίκος Κρανιδιώτης, ό. π., σ. 399 – 400.

¹⁶⁴ Αλέξης Ηρακλείδης, ό. π., σ. 282.

αμυνθώμεν. Θα το πράξωμεν εν επιγνώσει της ιστορικής ευθύνης έναντι του Έθνους ημών και εν τη βεβαιότητι ότι αι Ελληνικαί Ένοπλα Δυνάμεις έχουν την ικανότητα και την θέλησιν, όπως αποδείξουν ανά πάσαν στιγμήν εις πάντα επιτιθέμενον το άφρον της ενεργείας του. Η Ελλάς εν όψει της δημιουργηθείσης καταστάσεως εκήρυξε γενικήν επιστράτευσιν. Έλληνες διατηρήσατε την ψυχραιμίαν σας και την πίστιν εις το δίκαιον και το άφθαρτον της Ελληνικής φυλής και τας λαμπράς παραδόσεις της. Με πλήρη συναίσθησιν των ιστορικών στιγμών καλούμεθα άπαντες, όπως ανταποκριθώμεν εις τας προσδοκίας και τα απαιτήσεις του Έθνους. Ζήτω το Έθνος»¹⁶⁵.

Η αμερικανική πλευρά και ο Κίσσιγκερ, δεν επρόκειτο να παρέμβει στρατιωτικά στα όσα εξελίσσονταν στο νησί, καθώς μια τέτοια κίνηση θα δημιουργούσε τριβές στις σχέσεις Αμερικής – Τουρκίας, κάτι που δεν επιθυμούσαν οι Αμερικανοί και ιδίως ο Κίσσιγκερ. Ως εκ τούτου, η Αμερική στόχευε σε διαπραγματεύσεις ανάμεσα στις εγγυήτριες δυνάμεις και την ανάληψη της προεδρείας από τον Κληρίδη. Με αυτόν τον τρόπο, οι Αμερικανοί θα απέκλειαν το ενδεχόμενο μιας επιστροφής του Μακαρίου, σχέδιο που αποτέλεσε τη «συνταγματική λύση» των Αμερικανών. Για την προώθηση του εν λόγω σχεδίου, η Αμερική μετέφερε μέσω του Σίσκο στον Ετζεβίτ την δυσαρέσκειά της για την εισβολή. Ωστόσο, ο τελευταίος δεν έδειχνε πρόθυμος να τη σταματήσει άμεσα και θεωρούσε ότι ήταν πολύ νωρίς για μια κατάπαυση του πυρός¹⁶⁶.

Η ελληνική στρατιωτική αντίδραση ήταν άνευρη, σπασμωδική και αδύναμη. Υπήρξε έντονη καθυστέρηση, έλλειψη οπλισμού, ενώ πολλές αποθήκες όπλων είχαν μείνει αδειανές από την ΕΟΚΑ Β΄ και τους πραξικοπηματίες στο νησί. Δεν ήταν λίγοι εκείνοι που προσήλθαν στα πεδία των μαχών κατά μόνας, δίχως να διαθέτουν επαρκή οπλισμό. Το νέο καθεστώς εξακολουθούσε να κυνηγά τους «μακαριακούς», ο λαός βυθιζόταν στον διχασμό, ενώ ακολούθησε έντονο εσωτερικό μεταναστευτικό κύμα από τις πληγείσες από τους Τούρκους περιοχές σε ασφαλέστερα σημεία του νησιού¹⁶⁷.

Με την πρώτη φάση της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο στις 20 – 22 Ιουνίου, κατελήφθη μόνο το 7% του νησιού, καθώς ο τουρκικός στρατός ήρθε αντιμέτωπος με δυναμική αντίσταση¹⁶⁸. Η κατάπαυση του πυρός έγινε με διαμεσολάβηση των Αμερικανών στις 21 προς 22 Ιουλίου. Ο Σίσκο συνάντησε

¹⁶⁵ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 400 – 401.

¹⁶⁶ Σωτήρης Ριζάς, *ό. π.*, σ. 213 – 214.

¹⁶⁷ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 402.

¹⁶⁸ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 282.

Μπονάνο και Αραπάκη, οι οποίοι απείλησαν εκ νέου με πόλεμο και κατηγόρησαν την αμερικανική πλευρά για στήριξη της εισβολής. Την 23^η Ιουλίου, η κατάπαυση του πυρός συνοδεύτηκε από πολιτειακές μεταβολές σε Ελλάδα και Κύπρο. Ο Κληρίδης αντικατέστησε τον Σαμψών ως αναπληρωτής του Μακαρίου, χωρίς αντιρρήσεις από Αθήνα και Άγκυρα. Σύμφωνα με τις τουρκικές βλέψεις, ο Κληρίδης προσομοίαζε πολιτικά με τον Μακάριο και, αφού δεν υπήρχε νόμιμη κυβέρνηση στο νησί, θα καλούνταν εκπρόσωποι και από την ελληνοκυπριακή και από την τουρκοκυπριακή πλευρά στη Γενεύη¹⁶⁹. Ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο, ο Μητροπολίτης Πάφου Χρυσόστομος και ο επικεφαλής της ΕΔΕΚ, Λυσσαρίδης, καθώς και σημαντικό μέρος του λαού, θεωρούσαν επιτακτική την επιστροφή του Μακαρίου. Έτσι, η τουρκική πλευρά δε θα αμφισβητούσε τη συνταγματική τάξη στο νησί¹⁷⁰. Στην Ελλάδα, ανακοινώθηκε ότι κλήθηκε ο Καραμανλής, ο οποίος στις 24 Ιουλίου ορίστηκε πρωθυπουργός¹⁷¹ και την αμέσως επόμενη ημέρα, απηύθυνε διάγγελμα στον ελληνικό λαό¹⁷².

Η νέα κυβέρνηση θα διαπραγματευόταν στη Γενεύη για μια οριστική λύση, μα οι Τούρκοι βρισκόνταν πλέον σε θέση πλεονεκτική θέση και θα την έφερναν αντιμέτωπη με νέους όρους. Υπήρξαν συνεχείς παραβιάσεις της κατάπαυσης πυρός. Μάλιστα, ο διεθνής παράγοντας ήταν έτοιμος να κινηθεί κατά των Τούρκων σε περίπτωση συνέχισης της παραβίασης κατάπαυσης του πυρός, με τη σύμφωνη γνώμη των Βρετανών. Σύμφωνα με Αμερικανούς, το νέο καθεστώς στην Ελλάδα έπρεπε να υποδείξει, για να επιβιώσει στη θέση του Ιωαννίδη, μια εξέλιξη σε ό,τι αφορά στο Κυπριακό. Ωστόσο, ο Κίσσιγκερ δεν επιδίωκε να πιέσει την Τουρκία, ενώ κύριο μέλημά του ήταν η μη επιστροφή του Μακαρίου.

Ο Καραμανλής συμφώνησε με τις αμερικανικές απαιτήσεις περί μη επανόδου του Μακαρίου και μη συμμετοχή του στις διαπραγματεύσεις στη Γενεύη. Ο Καραμανλής, παρά τις διαρκείς παραβιάσεις της κατάπαυσης πυρός από τους Τούρκους, συμφώνησε να συμμετάσχει στη Γενεύη και τόνισε πως ήταν απαραίτητη η στρατιωτική συνδρομή Βρετανών και Αμερικανών στο νησί, ενώ υπήρχαν φόβοι για κατάληψη όλης της Κύπρου απ' τους Τούρκους¹⁷³. Κυρίως με ενέργειες του Κίσσιγκερ, είχε συμφωνηθεί μια ανακωχή στην Α' Διάσκεψη της Γενεύης (τέλη

¹⁶⁹ Σωτήρης Ριζάς, *ό. π.*, σ. 217 – 220.

¹⁷⁰ Νίκος Κρασιδιώτης, *ό. π.*, σ. 426.

¹⁷¹ Σωτήρης Ριζάς, *ό. π.*, σ. 219 – 221.

¹⁷² Νίκος Κρασιδιώτης, *ό. π.*, σ. 423.

¹⁷³ Σωτήρης Ριζάς, *ό. π.*, σ. 224 – 229.

Ιουλίου 1974), μα επρόκειτο να ακολουθήσει μια δεύτερη επέκταση της τουρκικής κατάληψης στο νησί¹⁷⁴.

Στο μεταξύ, ο Μακάριος είχε πραγματοποιήσει δύο συναντήσεις με τον Κίτσινγκερ, ο οποίος τον αντιμετώπιζε μάλλον σαν Αρχιεπίσκοπο και λιγότερο ως Πρόεδρο. Ο Μακάριος θεωρούσε αναπόφευκτη την επιστροφή του στο νησί, καθώς ήταν ο εκλεγμένος ηγέτης του. Την άποψη αυτή διατύπωσε ο ίδιος απευθυνόμενος σε δημοσιογράφους στις 30 Ιουλίου, μετά την πρώτη Διάσκεψη της Γενεύης. Γνώριζε, βέβαια, ο Μακάριος τις επιφυλάξεις του Καραμανλή, πως μια επιστροφή του ενδεχομένως να προκαλούσε αντιδράσεις. Η πρώτη Διάσκεψη της Γενεύης τερματίστηκε με πλήρη ελληνική ήττα και προϋδέασε για την εξέλιξη της δεύτερης, που σήμανε μια δεύτερη τουρκική κατάληψη στην Κύπρο.

Η δεύτερη Διάσκεψη της Γενεύης ξεκίνησε στις 9 Αυγούστου και συμμετείχε τόσο ο Κληρίδης όσο και ο Ραούφ Ντενκτάς. Οι συζητήσεις οδήγησαν σε ρήξη. Μάλιστα, οι Τούρκοι δεν αναγνώριζαν τον Κληρίδη ως Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, μα σαν εκπρόσωπο της ελληνοκυπριακής πλευράς. Το χάσμα των δύο πλευρών εκτάθηκε όταν υποβλήθηκε το Σχέδιο Ντενκτάς, το οποίο προέβλεπε δύο πλήρως αυτόνομα ομόσπονδα κράτη, αξιώνοντας το 34% της έκτασης του νησιού. Ο Κληρίδης αντιπρότεινε ελληνικό σχέδιο, το οποίο απέρριψαν οι Τούρκοι, ζητώντας άμεση εφαρμογή του δικού τους σχεδίου. Η Βρετανική πλευρά αντιπρότεινε ένα ενιαίο κράτος με δύο αυτόνομες διοικήσεις, το Σχέδιο Κάλλαχαν, που απέρριψαν οι άλλες δύο πλευρές. Η ελληνικές θέσεις είχαν περιέλθει σε δυσμένεια, καθώς πλέον η Αμερική και η Αγγλία έδειχναν νωθρές και αδιάφορες απέναντι στις τουρκικές επεκτατικές προθέσεις.

Την τελευταία ημέρα των συζητήσεων, την 13^η Αυγούστου, έγινε σαφές στον Κληρίδη πως η ελληνική πλευρά θα ήταν αβοήθητη σε ενδεχόμενη νέα επέκταση της τουρκικής κατάληψης και εκείνος ζήτησε αναβολή, που απέρριψε η τουρκική πλευρά. Η διάσκεψη έληξε τα ξημερώματα της 14^{ης} Αυγούστου¹⁷⁵ και αμέσως μετά τέθηκε σε εφαρμογή ο «Αττίλας 2», η δεύτερη φάση της τουρκικής εισβολής και κατάληψης στο νησί της Αφροδίτης¹⁷⁶.

Πίσω στην Ελλάδα υπό τον Καραμανλή, είχε ήδη γνωστοποιηθεί πως δεν υπήρχε ενδεχόμενο στρατιωτικής βοήθειας στην Κύπρο, καθώς ήταν διαρκής ο φόβος

¹⁷⁴ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 282.

¹⁷⁵ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 431 – 457.

¹⁷⁶ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 287.

ενός πολέμου μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Αποτελεί γεγονός, πως η στρατιωτική ηγεσία θεωρούσε πως δεν ήταν σε θέση να συνδράμει στην Κύπρο, ενώ φοβόταν πως εάν στελνόταν μεραρχία στο νησί, εκείνη ενδεχομένως να εξουδετερωνόταν από τους Τούρκους. Ακόμη, υπήρξε η παραδοχή πως αττική – κυρίως – ενδοχώρα, ήταν σαφώς πιο ευάλωτη, σε σχέση με την τουρκική, σε περίπτωση αεροπορικής επίθεσης. Επιλέχθηκε, μόνο, η αποχώρηση της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ στις 14 Αυγούστου.

Ο «Αττίλας 2» ολοκληρώνεται έχοντας καταλάβει οι Τούρκοι το 36% του νησιού, με μηδενική αντίσταση¹⁷⁷. Είναι σαφές, πως πρόκειται για ένα εδαφικό ποσοστό υπερβολικά υψηλό, αν θεωρηθεί πως κύριο μέλημα της τουρκικής πλευράς ήταν η προστασία των Τουρκοκυπρίων. Έτσι, επήλθε η αποδοκιμασία της διεθνούς κοινής γνώμης, η οποία δεν είχε αντιδράσει κατά το πρώτο μέρος της εισβολής¹⁷⁸. Τρεις μέρες αργότερα, στις 17 Αυγούστου, έγινε η κατάπαυση πυρός της δεύτερης φάσης της τουρκικής εισβολής στο νησί. Το ένα τέταρτο του κυπριακού πληθυσμού εκτοπίστηκε, ενώ θανατώθηκαν χιλιάδες άνθρωποι, μεταξύ των οποίων 20.000 αγνοούμενοι¹⁷⁹. Η πτώση της Δικτατορίας και οι συνέπειές της, δημιουργούν, σαφώς, μια νέα περίοδο για την ελληνική ιστορία¹⁸⁰.

4.4. Συνέπειες της τουρκικής εισβολής και επιστροφή Μακαρίου στην Κύπρο

Είναι κοινώς αποδεκτό πως η απειλή της Τουρκίας περιφρονήθηκε όταν το Κυπριακό ανακινήθηκε κατά τη δεκαετία του 50'. Το ΑΚΕΛ μόνο έκανε προσπάθειες να προσεγγίσει τους Τουρκοκύπριους, αλλά και αυτές δεν ήταν τόσο ισχυρές μπροστά στο αίτημα για Ένωση. Παρ' όλα αυτά, αν και ο αγώνας δεν είχε σκοπό την Ένωση αλλά την ανεξαρτησία, είναι σχεδόν βέβαιο ότι η Τουρκία αλλά και οι Τουρκοκύπριοι θα αντιδρούσαν. Η ηγεσία των τουρκοκυπρίων συνεργαζόταν με τους Άγγλους, οι οποίοι προσπαθούσαν να τη χρησιμοποιήσουν για εκδίκηση της ελληνικής πλειοψηφίας. Ακόμη κι αν δεν υπήρχε συνεργασία της άρχουσας τουρκοκυπριακής τάξης με τους Βρετανούς, αυτό θα μπορούσε να γίνει με την κοινότητα των τουρκοκυπρίων. Αλλά ακόμη και με τους Τουρκοκύπριους εργάτες, αυτή η συνεργασία δε θα μπορούσε να συμβεί, καθώς το ΑΚΕΛ και το αριστερό συνδικαλιστικό κίνημα ήταν υπέρ της γραμμής της Ένωσης. Άλλωστε, η κοινότητα των τουρκοκυπρίων υποτάχθηκε στην Άγκυρα με την τρομοκρατία που υπήρχε κατά

¹⁷⁷ Σωτήρης Ριζάς, *ό. π.*, σ. 239 – 240.

¹⁷⁸ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 287.

¹⁷⁹ Roderick Beaton, *ό. π.*, σ. 436.

¹⁸⁰ Κώστας Κωστής, *ό. π.*, σ. 782.

της. Βέβαια υπήρξαν και επεισόδια κατά την περίοδο της βρετανικής κατοχής μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων σε λαϊκό επίπεδο¹⁸¹.

Μόλις τελείωσε η δεύτερη φάση της τουρκικής εισβολής, η επιχείρηση Αττίλας 2, οι Τούρκοι είχαν υπό την κατοχή τους το 36,3% του νησιού. Ο αριθμός των νεκρών ήταν πολύ μεγάλος αλλά και των αιχμαλώτων, πολλά άτομα άφησαν τα υπάρχοντά τους και κατέφυγαν στο νότο. Η εισβολή των Τούρκων είχε και πολλές υλικές ζημιές, πολλές από τις εκτάσεις γης καταβλήθηκαν στους Τούρκους. Ακόμη, κάηκαν πολλές εκτάσεις γης αλλά και άλλων εγκαταστάσεων. Η τουρκική εισβολή επηρέασε και τη βιομηχανία του νησιού καθώς τα εργοστάσια είχαν 33% του εργατικού δυναμικού του νησιού και αντιπροσώπευαν το 26% της βιομηχανικής παραγωγής. Ανεπηρέαστος δεν έμεινε και ο τουριστικός τομέας καθώς οι τουριστικές μονάδες που καταλήφθηκαν από τους Τούρκους ήταν στο 65% των Κυπριακών τουριστικών εγκαταστάσεων. Σοβαρές ζημιές ακόμη είχε και το Διεθνές Αεροδρόμιο της Λευκωσίας που ήταν ο μόνος αερολιμένας της χώρας που παρέμεινε ουδέτερος υπό τον έλεγχο της «Ειρηνευτικής Δύναμης». Επιπροσθέτως, πολλές κυπριακές λίρες και χαρτονομίσματα, σπίτια, αυτοκίνητα, κτίρια κατακτήθηκαν από τον εχθρικό ζυγό. Επίσης, και αρχαιολογικά ευρήματα μεγάλης αξίας έπεσαν στα χέρια των Τούρκων, σκεύη, ναοί, τοιχογραφίες, εικόνες, πλέον χάθηκαν. Πέραν όλων αυτών, όμως υπήρξε ανθρώπινη δυστυχία καθώς 191.259 άτομα έχασαν τα σπίτια τους και κατέφυγαν στο νότο προκειμένου να σωθούν, 82.112 άτομα τις πρώτες μέρες παρέμειναν χωρίς στέγη και 14.558 έμειναν σε πρόχειρα στέγαστρα¹⁸².

Η Κυβέρνηση της Κύπρου, η Εκκλησία αλλά και πολλά σωματεία ήταν πρόθυμα να βοηθήσουν στην περίθαλψη των ατόμων αυτών. Η Ειδική Κυβερνητική Υπηρεσία, η «Υπηρεσία Μερίμνης και Αποκαταστάσεως Εκτοπισθέντων» ανέλαβε την ευθύνη για όλα αυτά τα προβλήματα και προσπάθησε να βοηθήσει τα άτομα αυτά με στέγαση και τροφή. Η Ελληνική Κυβέρνηση κάλυψε πλήρως το έλλειμμα του Κυπριακού προϋπολογισμού εκείνης της χρονιάς και βοήθησε τους πρόσφυγες. Σημαντική είναι επίσης και η προσπάθεια της Κυπριακής Κυβέρνησης να βελτιώσει την οικονομία του κράτους¹⁸³.

Είναι αξιοσημείωτο ότι από την ημέρα που εισέβαλαν οι Τούρκοι μέχρι και το δεύτερο δεκαήμερο του Αυγούστου, το Συμβούλιο Ασφαλείας ενέκρινε επτά

¹⁸¹Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό.π.*, σ. 174

¹⁸²Νίκος Κρανιδιώτης, *ό.π.*, σ. 478 – 482.

¹⁸³Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό.π.*, σ. 175-177

ψηφίσματα για την Κύπρο σύμφωνα με τα οποία καλούσε όλες τις χώρες να σεβαστούν την ακεραιότητα της Κύπρου, ζητούσε το τέλος των εχθροπραξιών, καταδίκασε κάθε στρατιωτική επέμβαση στο νησί και τέλος ζητούσε την αποχώρηση όλων των ξένων στρατευμάτων που βρίσκονταν με παράνομο τρόπο στο νησί. Παρ' όλα αυτά, 40.000 τουρκικά στρατεύματα πραγματοποιούν επιδρομικές επιχειρήσεις στην Κύπρο, καταλαμβάνοντας το 36% του νησιού. Μέσα σε αυτή την κατάσταση, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση προσπαθούσαν να λύσουν το πρόβλημα με τέτοιο τρόπο, ώστε να ευνοούνται οι ίδιοι. Έτσι στις 22 Αυγούστου 1974 η Σοβιετική Ένωση υπέβαλε τις προτάσεις της για να επιλυθεί το πρόβλημα.

Παράλληλα με όλα αυτά στην Ουάσιγκτον ο Κίσιγκερ μαζί με τον Βρετανό Πρέσβη επεξεργάστηκε ένα σχέδιο που θα μετέτρεπε τις Τουρκοκύπριες περιοχές που είχαν πέσει υπό την κατάληψη της Τουρκίας μέχρι την ημερομηνία της 22^{ης} Ιουλίου σε Τουρκοκυπριακά καντόνια και την ομοσπονδοποίηση της Κύπρου. Το σχέδιο αυτό γνωστοποιήθηκε από τον Αμερικανό Πρέσβη Χένρυ Τάσκα στην Αθήνα, και ειδικότερα στον Υπουργό Εξωτερικών Γεώργιο Μαύρο, αλλά το απέρριψε. Η Κυβέρνηση της Κύπρου δέχτηκε το Σοβιετικό Σχέδιο και πίστευε ότι έπρεπε να γίνει με σωστό τρόπο η επιβολή αυτών των προτάσεων ώστε να πραγματοποιηθούν¹⁸⁴. Η Μεγάλη Βρετανία αποδέχτηκε το Σοβιετικό Σχέδιο λέγοντας ότι ο καλύτερος τρόπος για να λυθεί το Κυπριακό ζήτημα είναι να γίνει ξανά η Διάσκεψη της Γενεύης¹⁸⁵. Οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής ήταν αρνητικές σε όλο αυτό, αλλά και η Τουρκική πλευρά δε δέχτηκε τις προτάσεις των Σοβιετικών. Σύμφωνα με σημαντικές πληροφορίες των Πρέσβων άλλων χωρών που είχαν διατηρήσει επικοινωνία με την Τουρκική Πρεσβεία Αθηνών, η Κυβέρνηση των Τούρκων παρέμενε στην ιδέα της για «Τουρκοκυπριακή Αυτόνομη Διοίκηση» που θα περιελάμβανε την περιοχή από τα βόρεια της γραμμής, στην παλιά πόλη της Αμμοχώστου ως τον κόλπο του Μόρφου. Αυτή η διοίκηση σχετίζεται με μια «Ελληνοκυπριακή Αυτόνομη Διοίκηση» με ομοσπονδιακό σύστημα¹⁸⁶.

Ο Μακάριος, με αφορμή τη συζήτηση του Κυπριακού στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, ξεκίνησε το τελευταίο δεκαήμερο του Σεπτέμβρη μια περιοδεία στο Αλγέρι, την Αίγυπτο, τη Γιουγκοσλαβία και στην έδρα των Ηνωμένων Εθνών. Με αυτό τον τρόπο, ήθελε να τονίσει την αφοσίωσή του στα ιδεώδη του Τρίτου Κόσμου

¹⁸⁴ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 483 – 486.

¹⁸⁵ Καλοδούκας, Άγγελος, *ό. π.*, σ. 56-59.

¹⁸⁶ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 263 – 265.

δηλαδή την ειρήνη, την ελευθερία, τη δημοκρατία, αλλά και να εξασφαλίσει τις ψήφους των Αδέσμευτων χωρών που είχαν την πλειοψηφία τους στα Ηνωμένα Έθνη¹⁸⁷. Στο Αλγέρι μίλησε με τον Πρόεδρο Μπουμεντιέν, ο οποίος τον υποδέχτηκε με χαρά και του υποσχέθηκε συμπαράσταση στους αγώνες του για τον Κυπριακό λαό. Ο Μακάριος στη συνέχεια έφτασε στις 20 Σεπτεμβρίου στο Κάιρο και εκεί τον υποδέχτηκαν ο Πρόεδρος Σαντάτ, ο Αντιπρόεδρος και μέλη της Κυπριακής Αδελφότητας του Καΐρου και της Αλεξάνδρειας, μια υποδοχή που ήταν επίσης θερμή. Στην συνέχεια, κατέφθασε στο Βελιγράδι στις 22 Σεπτεμβρίου, όπου τον υποδέχτηκε ο Στρατάρχης Τίτο, μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου, το Διπλωματικό Σώμα, οι Αρχηγοί των Ενόπλων Δυνάμεων και πολλές Αντιπροσωπείες. Το απόγευμα της ίδιας μέρας επισκέφτηκε το Προεδρικό ζεύγος στο Λευκό Ανάκτορο και λίγο αργότερα ξεκίνησαν οι συνομιλίες με τη συμμετοχή του Αντιπροέδρου Πέταρ Στάμπολιτς, του Πρωθυπουργού Τζεμάλ Μπίγιεντιτς, του Υφυπουργού Εξωτερικών Λαζάρ Μίζιοφ, του βοηθού Υφυπουργού Μιλάν Κοματίνα και στην πλευρά της Κύπρου ο Μακάριος και ο Πρέσβης Κώστας Ασσιώτης. Στη συνέλευση αυτή, συζητήθηκαν αλλά και συμφωνήθηκαν τα εξής: η λύση του προβλήματος της Κύπρου πρέπει να γίνει με βάση ένα ενιαίο και ανεξάρτητο κράτος, να μην επιτραπεί η μετακίνηση πληθυσμών, οι πρόσφυγες να γυρίσουν πίσω στα σπίτια τους με ασφαλή τρόπο, μια πιθανή ομοσπονδοποίηση του κράτους να μην πραγματοποιηθεί και τέλος να παρθούν μέτρα για την πλήρη αποστρατικοποίηση του νησιού και να αποχωρήσουν τα ξένα στρατεύματα¹⁸⁸.

Ο Μακάριος παρέμεινε στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής μέχρι και την 14^η Νοεμβρίου και συνέχισε τις διαβουλεύσεις του με διάφορους αρχηγούς κρατών¹⁸⁹. Συναντήθηκε, επίσης, με τον Γερουσιαστή Έντουαρντ Κέννεντυ τον Πρόεδρο της Επιτροπής της Αμερικανικής Γερουσίας για τους Πρόσφυγες. Ο Κέννεντυ, αφού συμπαραστάθηκε στον Αρχιεπίσκοπο επέκρινε την πολιτική του Προέδρου Φορντ στο Κυπριακό Ζήτημα και διαβεβαίωσε τον Μακάριο ότι θα προσπαθήσει να σταματήσει η Αμερικανική βοήθεια στην Τουρκία μέχρι να αποχωρήσουν όλα τα στρατεύματα από το νησί.

Ενώ διαδραματιζόνταν όλα αυτά, στην Κύπρο είχε δημιουργηθεί πρόβλημα σχετικά με την επιστροφή του Μακαρίου στο νησί. Υπήρχε μια μικρή μειοψηφία που

¹⁸⁷ Καλοδούκας, Άγγελος, , ό. π., σ.72-80.

¹⁸⁸ Νίκος Κρανιδιώτης, ό. π., σ. 483 – 486.

¹⁸⁹ Στέφανος Κωνσταντινίδης, ό. π., σ. 150-172.

ήθελε να παραμείνει στην προεδρία ο Κληρίδης και δεν επιθυμούσε να επιστρέψει ο Μακάριος. Με αυτό τον τρόπο, υπήρξαν αιματηρά επεισόδια και υπό τη σκιά αυτών των γεγονότων ο Κληρίδης θέλησε να παραιτηθεί, ενώ ο Καραμανλής του ζήτησε να παραμείνει. Τελικά, παρέμεινε μετά από δηλώσεις του Καραμανλή και του Μακαρίου. Παράλληλα, στη Βουλή των Αντιπροσώπων μετά από ειδική συνεδρία απηύθυνε στο λαό της Κύπρου διάγγελμα. Ωστόσο τα πράγματα ήταν σε κρίσιμη κατάσταση και η στάση των οπαδών της ΕΟΚΑ Β΄ δημιούργησε πολλές αντιδράσεις. Ο δημοκρατικός τύπος ζητούσε την παύση της παρανομίας και κατηγορούσε την Κυβέρνηση ότι αντί να τιμωρήσει αυτούς που φέρουν την ευθύνη για το πραξικόπημα κράτησε ουδέτερη στάση¹⁹⁰.

Ο Μακάριος επέστρεψε από την Αμερική στην Αγγλία στις 14 Νοεμβρίου του 1974. Στις 17 Νοεμβρίου ο Αρχιεπίσκοπος πήγε στο ναό των Αγίων Πάντων και παραβρέθηκε στο μνημόσυνο των θυμάτων της εισβολής των Τούρκων¹⁹¹. Μετά από τρεις μέρες εκφώνησε διάγγελμα ο βασιλιάς Κωνσταντίνος προς τον ελληνικό λαό. Την ίδια ημέρα επέστρεψε στην Κύπρο ο Κληρίδης και την επόμενη μίλησε με τον Αρχιεπίσκοπο, ο οποίος τον ενημέρωσε για την κατάσταση που επικρατούσε στην Κύπρο. Εν τέλει, έφτασε στην Αθήνα ο Μακάριος στις 29 Νοεμβρίου 1974 και στο αεροδρόμιο τον υποδέχτηκαν ο Πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας Ευάγγελος Αβέρωφ, οι Υφυπουργοί Π. Λαμπρίας και Ι. Βαρβιτιώτης, ο αρχηγός της «Ένωσης Κέντρου – Νέες Δυνάμεις» Γ. Μαύρος, ο Αρχηγός του ΠΑΣΟΚ Ανδρέας Παπανδρέου, οι αρχηγοί του ΚΚΕ και του ΚΚΕ Εσωτερικών Χ. Φλωράκης και Χ. Δρακόπουλος, η ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων, Αντιπροσωπεία βουλευτών της «Ενωμένης Αριστεράς», και κάποιοι άλλοι επίσημοι. Επίσης, μαζί ήταν και ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών της Κύπρου Σπύρος Κυπριανού. Μετά την άφιξη του Αρχιεπισκόπου, έφτασαν στην Αθήνα ο Γλαύκος Κληρίδης και ο Τάσος Παπαδόπουλος μαζί με τον Σπύρο Κυπριανού που ήταν στην Ελλάδα. Οι στόχοι ήταν να καθοριστεί μια κοινή για όλους γραμμή στο εθνικό ζήτημα, να διασφαλιστεί η ενότητα της Κύπρου και να βρεθούν μέθοδοι οι οποίες θα μπορούσαν να επιλύσουν οριστικά το Κυπριακό Ζήτημα. Την επομένη, ακολούθησε συζήτηση με τον Πρωθυπουργό, ο οποίος παραδέχτηκε λάθη που έγιναν από την πλευρά των Ελλήνων.

¹⁹⁰Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 487 – 502.

¹⁹¹Μαρία Γιαννακάκη, *ό. π.*, σ. 43 – 51.

Παράλληλα, το Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών ως αντίδραση για την επάνοδο του Μακαρίου έδωσε στον Πρέσβη της Ελλάδας στην Άγκυρα διακοίνωση μέσω της οποίας αποσαφηνιζόταν ότι η επάνοδος του Μακαρίου θα έθετε σε εφαρμογή νέα στρατιωτικά μέτρα από τη μεριά της Τουρκίας. Η Άγκυρα έθεσε την 1^η Δεκεμβρίου τις ένοπλες δυνάμεις σε ετοιμότητα και έκανε σαφές στις χώρες του ΝΑΤΟ ότι η επάνοδος του Αρχιεπισκόπου θα σήμαινε τη χειροτέρευση της στρατιωτικής κατάστασης στο νησί. Η Ελληνική Κυβέρνηση απέρριψε την Τουρκική Διακοίνωση και οι δυνάμεις του ΝΑΤΟ, αν και συμφώνησαν με την Άγκυρα για την επιστροφή του Μακαρίου, δεν επέτρεψαν να δημιουργηθεί αντιπαράθεση με το νησί. Ο Μακάριος στις 2 Δεκεμβρίου κατέθεσε στέφανο στην Πύλη του Πολυτεχνείου και τις επόμενες μέρες δέχτηκε αρχηγούς κομμάτων και στις 7 Δεκεμβρίου αναχώρησε για την Κύπρο¹⁹².

Μόλις επέστρεψε ο Μακάριος στην Κύπρο, τον υποδέχτηκε πλήθος κόσμου και οργανώθηκε μια ενδεκαμελής Συντονιστική Επιτροπή. Ο Αρχιεπίσκοπος της Κύπρου μη μπορώντας να κρύψει τη συγκίνησή του από αυτή την υποδοχή, απηύθυνε διάγγελμα θέλοντας να ευχαριστήσει το λαό¹⁹³. Επίσης, ευχαρίστησε τον Κληρίδη για το έργο που επιτέλεσε. Ο Τουρκικός Κυβερνητικός συνασπισμός του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος και του Κόμματος της Εθνικής Σωτηρίας διαλύθηκε και την Κυβέρνηση Ετζεβίτ διαδέχτηκε υπηρεσιακή Κυβέρνηση με Υπουργό Εξωτερικών το Μιλέχ Ενζεμπέλ. Στο τέλος του 1974, η Τουρκία έδειξε να κινείται για αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης της Ζυρίχης, αλλά στην ουσία επιθυμούσε για να επεκταθεί στο νησί. Στις 13 Φεβρουαρίου ο Ραούφ Ντενκτάς ανακήρυξε την περιοχή που ήταν υπό τουρκική στρατιωτική κατοχή σε αυτόνομο «Ομόσπονδο Τουρκοκυπριακό Κράτος» που στην ουσία ήταν μια μορφή προτεκτοράτου στο νησί. Η αποκατάσταση της ενότητας του κράτους δεν υπήρξε από την πλευρά των Τούρκων. Έτσι, οι Τουρκοκύπριοι είχαν ως στόχο τη νομιμοποίηση των γεγονότων που έγιναν και την επιβολή ενός συστήματος χαλαρής συνομοσπονδίας που θα τους εξασφάλιζε την κυριαρχία στο Βορρά και τον έλεγχο στο Νότο¹⁹⁴.

¹⁹² Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 572 – 574.

¹⁹³ Στέφανος Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 177-180.

¹⁹⁴ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 582 – 583.

4.5. Τελευταία ομιλία Μακαρίου – αποτίμηση της θητείας του

Το έτος 1977 αποτέλεσε μια σημαντική χρονιά για την εξέλιξη του Κυπριακού, καθώς τον Μάρτιο ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις στη Βιέννη, απ' όπου εκφράστηκαν νέες τουρκικές διεκδικήσεις και αιτήματα. Πιο αναλυτικά, η τουρκική πλευρά έκανε λόγο και είχε αιτήματα για δύο κράτη, συντάγματα, τελωνεία και οικονομίες. Μάλιστα, αξίωνε να αναλαμβάνεται εκ περιτροπής η Προεδρεία του νησιού. Η νέα εριστική στάση της Τουρκίας είχε ως αποτέλεσμα το ναυάγιο των συζητήσεων. Τον επόμενο μήνα, την Κυριακή 3 Απριλίου 1977, ο Μακάριος υπέστη σοβαρό έμφραγμα μυοκαρδίου, που οδήγησε τους θεράποντες ιατρούς του στη σαφή οδηγία να απέχει από τα καθήκοντά του, ώστε να μένει ήρεμος. Σαφώς, ο Μακάριος αντιλαμβανόταν ότι η Κύπρος βίωνε μια απ' τις πλέον κρίσιμες περιόδους της και ότι η συνδρομή του ήταν απαραίτητη. Το τέλος του Μακαρίου πλησίαζε, ενώ το κυπριακό παρέμενε δίχως λύση. Η κρισιμότητα των εξελίξεων και οι νέες συνθήκες στο νησί επισφραγίστηκαν από την πρόθεση των Τούρκων να εποίκισουν στο Βαρώσι, όπως εκείνοι ανακοίνωσαν στα τέλη του 1977, γεγονός που προκάλεσε λαϊκές αντιδράσεις. Χαρακτηριστική είναι και η τελευταία ομιλία του πρώτου Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, Μακαρίου, που εκφωνήθηκε στις 20 Ιουλίου του 1977 στην Λευκωσία της Κύπρου και με την οποία κάνει λόγο για «ξεσκλάβωμα» των υπό κατοχή περιοχών και υπόσχεται την επάνοδό του και τον διαρκή του αγώνα για την Κύπρο:

«...Οι θλιβερές επέτειοι της προδοσίας και της εισβολής κεντρίζουν έντονα τη σκέψη, που με οδύνη στρέφεται στις σκλαβωμένες περιοχές της νήσου μας. Και η θύμησή τους είναι προσκλητήριο σε αγώνα για το ξεσκλάβωμά τους. Δεν ξεχνούμε τα σκλαβωμένα χωριά και τις πόλεις μας. Δεν ξεχνούμε τους σκλαβωμένους τόπους, που πάνω τους είναι κτισμένοι βωμοί και εστίες μας και μέσα τους είναι θαμμένοι γονιοί και πρόγονοί μας... Ο μακροχρόνιος αγώνας είναι επιταγή για δικαίωση... Δεν ξεχνώ και αγωνίζομαι για επιστροφή, όσο χρονικό διάστημα και αν χρειαστεί»¹⁹⁵.

Δίχως αμφιβολία, ο Μακάριος αποτέλεσε μια προσωπικότητα η οποία σφράγισε την πορεία του Κυπριακού Ζητήματος και του νησιού, που γνώρισε πολλούς επίδοξους κατακτητές και ταλαιπωρήθηκε ήδη από την αρχαιότητα¹⁹⁶. Υπήρξε ένα πρόσωπο αμφιλεγόμενο, που πολλές φορές κατηγορήθηκε για

¹⁹⁵ Μαρία Γιαννακάκη, *ό.π.*, σ. 48 – 50.

¹⁹⁶ Ulrich Wilcken, *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*, μτφρ. Ιωάννα Τουλουμάκου, Θεσσαλονίκη 2015, σ. 36 – 48.

λανθασμένες επιλογές και κινήσεις, αμφιταλαντεύσεις, ιδεολογικές μετατοπίσεις και προσωπικές φιλοδοξίες. Εξορίστηκε, έγιναν απόπειρες δολοφονίας σε βάρος του και κατόπιν επέστρεψε θριαμβευτικά στο νησί της Αφροδίτης. Παρά τις όποιες κατηγορίες και εικασίες μπορούν να γίνουν για τον Μακάριο και τη δράση του, αποτελεί γεγονός πως ο πρώτος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας προώθησε και υπερασπίστηκε σθεναρά – τουλάχιστον κατά τα πρώτα χρόνια – το όραμα της Ένωσης με την Ελλάδα, αλλά και τα αιτήματα του ελληνοκυπριακού λαού¹⁹⁷. Άλλωστε, η ανάληψη της προεδρείας της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν αποτέλεσε μια εύκολη πορεία, μα συνοδεύτηκε από εντάσεις, πραξικοπήματα και τετελεσμένα. Το πρωί της 3^{ης} Αυγούστου 1977, ο Μακάριος έφυγε από τη ζωή και η σορός του εκτέθηκε σε λαϊκό προσκύνημα. Τάφηκε, όπως ο ίδιος επιθυμούσε, στη Μονή Κύκκου. Τον επικήδειο για τον άνθρωπο που σημάδεψε την πολιτική και θρησκευτική ζωή της Κύπρου, εκφώνησε ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας, Κωνσταντίνος Τσάτσος, στις 8 Αυγούστου 1977¹⁹⁸. Το 1983, ο Ντενκτάς, προέβη στην ανακήρυξη της ανεξαρτησίας των κατεχομένων, ιδρύοντας ψευδοκράτος, τη λεγόμενη Δημοκρατία της Βορείου Κύπρου¹⁹⁹.

---

¹⁹⁷ Νίκος Κρανιδιώτης, *ό. π.*, σ. 49 – 51.

¹⁹⁸ Μαρία Γιαννακάκη, *ό. π.*, σ. 49 – 50.

¹⁹⁹ Αλέξης Ηρακλείδης, *ό. π.*, σ. 287 - 289.

Επίλογος

Το Κυπριακό Ζήτημα επί της ουσίας πηγάζει ήδη από την οθωμανική περίοδο, καθώς τότε στο νησί δημιουργείται για πρώτη φορά τουρκική μειονότητα. Οι Οθωμανοί ενίσχυσαν την Ορθόδοξη Εκκλησία στην Κύπρο και αναβάθμισαν τον ρόλο του Αρχιεπισκόπου, θέση την οποία θα λάβει αργότερα ο Μακάριος Γ', διαδραματίζοντας έναν ρόλο – κλειδί στο νησί. Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου, κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, εκπροσωπεί τον ελληνικό πληθυσμό και γίνεται εθνάρχης.

Η ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους δεν περιλαμβάνει στην επικράτειά του την Κύπρο, η οποία μεταβιβάζεται το 1878 στους Άγγλους, που ήθελαν τον έλεγχο της Μεσογείου έναντι των Ρώσων. Οι Άγγλοι προχώρησαν σε έργα υποδομής για εξυπηρέτηση συμφερόντων τους, ενώ επιβάρυναν τους Κυπρίους με υψηλό φόρο υποτελείας στον Σουλτάνο και δεν έδειχναν - παρά την αρχική πρόβλεψη – διατεθειμένοι να επιστρέψουν το νησί στους Οθωμανούς.

Μια σημαντική χαμένη ευκαιρία των Ελλήνων για Ένωση, ήρθε κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν οι Άγγλοι θέλησαν να παραχωρήσουν στο ελληνικό κράτος την Κύπρο, με τον όρο της συμμετοχής της χώρας στο πλευρό της Αντάντ. Ωστόσο, η καθυστέρηση λόγω της εμμονής του βασιλιά για ουδετερότητα – υπέρ των Γερμανών – σήμανε την άρση της αγγλικής πρότασης. Στο εξής, οι Άγγλοι θα διατηρήσουν μια επίμονη άρνηση για Ένωση, προχωρώντας ακόμη και σε πράξεις βίας, όπως συνέβη κατά την εξέγερση του 1831. Καθώς τελειώνει και ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, το αίτημα για Ένωση αναζωπυρώνεται και οι Τουρκοκύπριοι αναπτύσσουν σοβινιστικές τάσεις. Σημείο – σταθμός αποτέλεσε το δημοψήφισμα του 1950, στο οποίο πρωταγωνίστησε ο Μητροπολίτης Κιτίου Μακάριος, ο Μακάριος Γ'. Εκείνος, αναδείχθηκε σε πρόσωπο που διαδραμάτισε κομβικό ρόλο στην Κύπρο, καθώς χειροτονήθηκε Αρχιεπίσκοπος Κύπρου και αργότερα έγινε ο πρώτος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Ο Μακάριος, τουλάχιστον έως να υπογραφούν οι Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, την απειλή του σχεδίου ΜακΜίλαν και την ελλαδική χούντα, υπερασπίστηκε σθεναρά το όραμα της Ένωσης. Αγωνίστηκε για την εγγραφή του Κυπριακού στη Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και καταδίκασε την ελλαδική πολιτική αδράνεια. Μάλιστα, οι Άγγλοι αντιμετώπιζαν τον Μακάριο και τους Ελληνοκυπρίους (λόγω της δράσης της ΕΟΚΑ), σαν τρομοκράτες.

Όπως προαναφέρθηκε, ο Μακάριος (παρά κάποιες παρασηνιακές αμφιθυμικές αντιδράσεις και μάλλον προσποιητές αμφιταλαντεύσεις), υπό την απειλή του σχεδίου ΜακΜίλαν, δέχτηκε την ίδρυση ανεξάρτητου κράτους. Η αποδοχή αυτή, προκάλεσε οξείες αντιδράσεις, ιδίως από την πλευρά της ΕΟΚΑ, ενώ δέχτηκε μομφές που αφορούσαν στην υλοποίηση προσωπικών φιλοδοξιών. Κρίσιμη φάνηκε στην πορεία και η επιμονή του Μακαρίου για ξεχωριστούς δήμους. Η μετέπειτα προσπάθειά του για άρση της απόφασης που ο ίδιος είχε προωθήσει, θα αποτελέσει το έναυσμα για τη διάλυση των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου, συμφωνίες που αποτέλεσαν έναν απερίφραστο συμβιβασμό για την ελληνοκυπριακή πλευρά.

Έχοντας τη λαϊκή στήριξη, ο Μακάριος αναδείχθηκε σε Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι αλλαγές που επιχείρησε στο Σύνταγμα προκάλεσαν δριμύεις διακοινοτικές ταραχές. Ενώ η Αθήνα βρίσκεται υπό δικτατορικό καθεστώς, σημαντική υπήρξε η απόφαση του Μακαρίου να αποσύρει την ελληνική μεραρχία από την Κύπρο. Η απόφαση αυτή, άφησε επί της ουσίας απροστάτευτο το νησί από μια τουρκική εισβολή, όπως αυτή που ακολούθησε. Πλέον, η Κύπρος αποτελούσε τον μοναδικό δημοκρατικό πόλο των Ελλήνων και ο Μακάριος δεν επιθυμούσε Ένωση με την Ελλάδα που βρισκόταν υπό δικτατορικό καθεστώς. Η σύγκρουση Μακαρίου – χουντικών είναι αναπόφευκτη. Έτσι, οι νέοι πραξικοπηματίες των Αθηνών υπό τον Ιωαννίδη, πραγματοποιούν πραξικόπημα στην Κύπρο, ορίζοντας για Πρόεδρο τον Σαμψών. Η εξέλιξη αυτή ξάφνιασε και τον ίδιο τον Μακάριο, που θεωρούσε πως μια τέτοια κίνηση, θα προκαλούσε μια αναπόφευκτη τουρκική εισβολή.

Πράγματι, η εισβολή των Τούρκων στο νησί πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις, με τη δεύτερη να γίνεται ενώ στην Αθήνα ο Καραμανλής έχει διαδεχτεί την Χούντα. Ο Μακάριος, έχοντας επιζήσει, προέβαλε την ανάγκη για επιστροφή του, η οποία πραγματοποιήθηκε λίγο αργότερα με σύσσωμη τη λαϊκή υποστήριξη. Ο Μακάριος πέθανε το 1977, αφήνοντας πίσω του μια τραγική κατάσταση στο νησί, τμήμα του οποίου βρίσκεται πλέον υπό τους Τούρκους εισβολείς.

Συμπερασματικά, ο Μακάριος υπήρξε μια προσωπικότητα αμφιλεγόμενη. Οι πολιτικές και ιδεολογικές του μετατοπίσεις από υπερασπιστή της Ένωσης σε πρώτο Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας και ανθενωτικό, προκάλεσαν αντιδράσεις, οι οποίες έκαναν λόγο για ιδιοτελείς βλέψεις, ενώ για ορισμένους αποτέλεσαν λογικούς ελιγμούς και υποχωρήσεις προς το όφελος του Ελληνοκυπριακού λαού. Δίχως αμφιβολία, ο Μακάριος Γ΄ πρωταγωνίστησε και έλαβε μερίδιο της διαμόρφωσης του σύγχρονου Κυπριακού Ζητήματος, ενώ αγαπήθηκε ιδιαίτερα από τον λαό.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

Φωτογραφία Μακαρίου Γ΄

<https://www.tovima.gr/2021/08/13/culture/makar-ios-g-den-xanontai> 20/3/2022
11:42 π.μ.

B. Βιβλιογραφία

Beaton, Roderick, *Ελλάδα – Βιογραφία ενός σύγχρονου έθνους*, μτφρ. Μενέλαος Αστερίου, Αθήνα, 2020.

Brewer, David, *Η Φλόγα της Ελευθερίας 1821 – 1833*, μτφρ. Τιτίνα Σπερελάκη, Αθήνα, 2020.

Mallinson, William, *Cyprus – A Historical Overview*, χ.τ., Press and Information Office, 2008.

Wilcken, Ulrich, *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*, μτφρ. Ιωάννα Τουλουμάκου, Θεσσαλονίκη, 2015.

Βλάχος, Άγγελος Σ., *Δέκα Χρόνια Κυπριακού*, Αθήνα, 2003 [2^η].

Γιαννακάκη, Μαρία, *Ηγέτες - Μακάριος*, Αθήνα, 2004.

Δερτιδής, Γ. Β., *Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1750 – 2015*, Αθήνα, 2018.

Δεσποτόπουλος, Ι. Αλέξανδρος, *Η συμβολή της Ελλάδος στην έκβαση των δύο Παγκοσμίων Πολέμων*, Αθήνα, 1996 [2^η].

Ηρακλείδης, Αλέξης, *Κυπριακό Σύγκρουση και Επίλυση*, Αθήνα, 2002.

Θρασυβούλου, Μάριος, *Ο εθνικισμός των Ελληνοκυπρίων*, Αθήνα, 2006.

Καλοδούκας, Άγγελος, *Το Κυπριακό από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι και το σχέδιο Ανάν*, Αθήνα, 2003.

Κρανιδιώτης, Νίκος, *Ανοχύρωτη Πολιτεία – Κύπρος 1960 – 1974*, τόμ. Α΄, Αθήνα, 2000 [2^η].

Κρανιδιώτης, Νίκος, *Ανοχύρωτη Πολιτεία – Κύπρος 1960 – 1974*, τόμ. Β΄, Αθήνα, 2000 [2^η].

Κρανιδιώτης, Νίκος, *Δύσκολα Χρόνια – Κύπρος 1950 – 1960*, Αθήνα, 1981.

Κωνσταντινίδης, Στέφανος, *Επισκόπηση της νεότερης κυπριακής ιστορίας – Κοινωνικές δομές, θεσμοί και ιδεολογία – Από την Οθωμανοκρατία και την Αγγλοκρατία στην Ανεξαρτησία*, Αθήνα, 2011.

- Κωστής, Κώστας, *Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας*, Αθήνα, 2019.
- Νεράντζη – Βαρμάζη, Βασιλική, *Βυζαντινή Ιστορία 324 – 1453*, Κατερίνη, 2007.
- Παπαπολυβίου, Πέτρος, *Ιστορία της Κύπρου 1878 – 1974*, Λευκωσία, 2015.
- Περιστιάνης, Ι. Κ., *Γενική Ιστορία της Νήσου Κύπρου*, Λευκωσία, 1995.
- Ριζάς, Σωτήρης, *Οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Δικτατορία των Συνταγματαρχών και το Κυπριακό ζήτημα 1967 - 1974*, Αθήνα, 2004 [2^η].
- Σπανός, Γιάννης, Μαυροκορδάτος, Γιώργος, Ορφανίδης, Νίκος, *Ο απελευθερωτικός μας αγώνας '55 – 59' – Μια πρώτη γνωριμία*, Λευκωσία, 2003 [2^η].
- Χρήστου, Θανάσης, *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα, 1999.
- Χρήστου, Θανάσης, *Τα σύνορα του Ελληνικού Κράτους και οι διεθνείς συνθήκες (1830-1947)*, Αθήνα, 1999.
- Χρήστου, Θανάσης, *Πολιτικές και Κοινωνικές Όψεις της Επανάστασης του 1821 – «Με μian γνώμην ομοφώνως απεφασίσαμεν να λάβωμεν τα όρματα»*, Αθήνα, 2013.
- Σακκάς, Δ. Γιάννης, *Η Ελλάδα στη Μεσόγειο 1950 – 2004 – Εξωτερική Πολιτική και Περιφερειακές Συγκρούσεις*, Αθήνα, 2015.
- Σβορώνος, Γ. Νίκος, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Αθήνα, 2007 [13^η].

Περίληψη

Ο Μακάριος Γ΄ αποτέλεσε μια σημαίνουσα και αμφιλεγόμενη προσωπικότητα που στιγμάτισε την Κυπριακή Δημοκρατία και το Κυπριακό Ζήτημα. Πρωτοστάτησε στην ιδέα της Ένωσης, χειροτονήθηκε ιερωμένος και έπειτα εξελέγη Αρχιεπίσκοπος της Κύπρου. Εξορίζεται στις Σεϋχέλλες, ενώ υπό τον φόβο του Σχεδίου Μακμίλλαν, προσυπογράφει τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου. Η θητεία του ως ο πρώτος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, αποδείχθηκε ταραχώδης. Ο απόηχος της Επταετίας στην Ελλάδα, μεταφέρεται και στην Κύπρο, με μια απόπειρα δολοφονίας σε βάρος του, που σήμανε την εφαρμογή του πρώτου μέρους της τουρκικής εισβολής. Ο Μακάριος αγαπήθηκε ιδιαίτερα από τον λαό και έγινε σύμβολο διεθνούς βεληνεκούς που καθόρισε τις εξελίξεις.